

080904689

343.1

34
152

L. V. B.
In. 247651

pārnb. 16. IV 2000

„Augstskola Mājā“ Nr. 74.

Tiesību zinātņu nodaļa.

M/C

Kriminālprocess.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1931. g.).

1. lekcija.

Valstij ir tiesība un pienākums sodīt noziegumus, un no tam izriet, ka viņai ir arī tiesība izlietāt šo savu sodīvaru katrā gadījumā atsevišķi.

Lai veiktu šo darbību, valstij nepieciešams īpašs aparāts: **tiesa**, un šī aparāta konstrukciju sauc par „**tiesas iekārtu**“ (Gerichtsverfassung). Šī aparāta funkcijas, ar kurām tas var izpildīt savu uzdevumu, proti, panākt tiesiskās kārtības aizsardzību, sauc par **tiesāšanas kārtību**, arī — procesa kārtību; viņas noteiktas kriminālprocesa tiesībās.

Procesa tiesības tagad visās valstīs galvenām kārtām noteiktas ar likumiem, pie kam ieraduma tiesībām tikai blakus nozīme. Kriminālprocesa tiesības pieder pie publiskajām tiesībām un viņas rada tiesiskas attiecības starp valsti un deliuvēntu. Tamdēļ saprotams, ka krimināl-tiesāšanas kārtība stāv ciešā sakarā ar valsts satversmē ik

Le 8902

kuņo reizi vadošiem principiem, ko apliecina arī vēsture (sal. indivīda tiesību aprobežošanu procesā, absolūtisma laikmetā).

Materiālo un procesuālo tiesību attiecības.

Materiālās un procesuālās krimināltiesības stāv ciešā sakarībā. Materiālās tiesības vispirms nodrošina procesa normu pielietāšanu, jo neviens nedrīkst tikt sodīts, nerodot likumīgu pamatojumu — *NULLUM CRIMEN SINE PRAE-VIA LEGE POENALI*. Tā tad materiālās krimināltiesības noteic sodīt varas saturu, t. i. nosaka, *KAS* jāsoda; procesa tiesības dod šai varai formu un nosaka viņas darbības veidu, t. i. tās noteic, *KĀ* jāsoda.

Abu šo tiesību ciešā sakarība novedusi pie tā, ka agrāk formālās un materiālās krimināltiesības nemaz neatdalīja, bet nokārtoja vienā likumā. (Anglijā vēl šo baltu dien procesa tiesības uzskata kā materiālo krimināltiesību daļu).

Šis uzskats tomēr ne visai pareizs, jo ir taču liela starpība. Uz vienu tādu starpību jau tika norādīts (augstāk). Otra tā, ka process izveidots ne tikai saskaņā ar materiālām normām, bet līdz ar to satur sevī arī patstāvīgus nosacījumus, lai labāk noderētu savam mērķim — **patiesības meklēšanai**.

Kriminālprocesa un civilprocesa attiecības.

Kamēr kriminālprocesa tiesības saskaņas saturā un uzdevumos ar materiālajām krimināltiesībām, tad viņas kopā ar civilprocesu sastāda procesu tiesību sistēmu. Katrā procesā arvien vajaga rast atbildi uz 2 jautājumiem:

- 1) kas noticis? un
- 2) kāds likums jāpiemēro?

Civilprocess apmierinās tikai ar formālās patiesības konstatējumu, kas cieši saistīts ar civilprocesa kontrādikto-

risko uzbūvi. Tikai tas ir lietā, ko prasītājs izteicis — quod non est in actis, non est in mundo — un tiesnesis ir saistīts pie sūdzības un atbildētāja atspēkojumiem, jo viņš šo lietu var izspriest tikai šinīs robežās. Ja nu parti ceļ priekšā nepatiesību, tad tiesa var konstatēt tikai formālo patiesību, t. i. to patiesību, kas atbilst partu izteikumiem.

Kriminālprocesā turpretī tiesa nevar vis apmierināties ar šīs tīri formālas patiesības konstatēšanu, bet viņai arī jāpārbauda, vai tiešamībā tā ir noticis, kā parti uzdod, t. i. viņai jāmeklē materiālā patiesība. No tam izriet, ka kriminālprocesā tiesai piekrit daudz aktīvāka loma.

Attiecības starp kriminālprocesu un administrātīvo, kā arī disciplināro tiesāšanu.

Tas, ka noziegumu var sodīt tikai tiesa, mums, mūsu laikos, pēc Monteskjē varas dalīšanas principa realizēšanas, liekas pats par sevi saprotams. Tomēr, arī mūsu dienās nāk priekšā lietas, kuŗas, aiz lietderības principa, neizspriež vis krimināltiesā, bet administratīvās iestādes. Un proti tās galvenām kārtām ir lietas, ar kuŗām, to maznozīmības dēļ, neatmaksājas nodarbināt krimināltiesas komplicēto un dārgo aparātu. Administrācijas vadošais princips ir lietderība, kamēr tiesā — taisnības meklēšana.

Kas zīmējas uz disciplināro tiesāšanu, tad viņa dibinās uz publisko (valsts) iestāžu disciplināro varu, kuŗā attiecas vienīgi uz viņu darbiniekiem-ierēdņiem. Sodi šai gadījumā var pastāvēt tikai tiesību samazināšanā, kuŗas viņam, vienpatnīm, ievērojot tā kā amatpersonas stāvokli, pienākas, bet nekad vispārīgā privāto tiesību samazināšanā. Augstākais sods — izslēgšana no iestādes.

Procesuālo normu darbības lauks noteikts ar materiālo normu darbības lauku, kuŗu (materiālo normu) lietu vešanai tām jākalpo. Territoriālais princips nosaka, ka visas vienā valstī dzīvojošas personas padotas viņas liku-

miem, un ka visas procesuālās darbības, ko šinī valstī uzsāk, norit pēc viņas likumiem. Mazu izņēmumu šeit taīsa sekojošā ziņā: procesuālās normas, proti, pastāv no tādām, (1) kas nosaka tiesāšanas un tiesas organu kārtību, bet dažreiz šīs normas satur arī tādus noteikumus, (2) kas, pie zināmiem nosacījumiem, dod personībai arī materiālas tiesības, piem. ja aiztecējis noīlguma laīks, noziedznieks var būt drošs no vajāšanas. Bet stingrais terriīoriālais princīps noder tikai pirmajiem nosacījumiem (1), kamēr tās tiesības, kuīas šī personība ieguvusi ārzemēs, mūsu dienās atzīst lielākā daīja valstu (2).

Kas attīecas uz procesuālo normu spēkā palīkšanas laīku, tad te noder šādi princīpi: ja valsts izdod kādu jaunu procesuālnormu, tad viņa to dara tamdēī, ka tā veco uzskata par neīzdevīgu un nederīgu pareīzas procesa gaitas rēgulēšanai. Tamdēī vecajām procesuālnormām, pēc viņu atcelšanas, īzbeīdzas katra nozīme (citādi tas materiālajās krimināltiesībās!), t. ī. jaunajām normām arvienu atpakaīejošs spēks. Izņēmums īr atkal tās no personības uz veco procesuālo normu pamata iegūtās tiesības, kuīas nevar tikt atceltas (2).

Interpretācija.

Tīesas uzdevums īr likumu pielietāšana dzīves tiešamības īndīvuāīlgadījumos. Bet dzīve īr tik daīāda no daudzpusīga, ka likuma pareīza pielietāšana saīstīta ar neapšaubamām grūtībām, no tiesneša puses. Arī jautājums, kādā apmērā var piemērot zināmu artīkeli, nereti visai grūts. Tājāk arī pašā likumā sastopamas nepīlnības: neskaīdrības, trūkumi, pretruīas. Tamdēī arī likumu īzskaidrošana (tulkošana), tā sauktā interpretācija, kuīa īzteīcas tiesas spriedumos īr sevišķs un pastāvīgs elements tiesībās. Tos gadījumos, kad interpretācija aizpīlda likumos sastopamos trūkumus, viņa kļūst pat par tiesību avotu. Ir skaidrs, ka interpretācija, no tiesneša puses, īr ārkārtīgi svarīgs īnstitūts, un tamdēī likumos atrodam arī

viņu normējumu (Kriminālprocesa likumi, 1926 g. §§ 16 un 17). Līdz 1864. g. interpretācija bija pakļauta likumdevēja kontrolei, bet no 1864. g. tā ir tiesas funkcija: vēl viens solis uz priekšu 3 varu diferenciacijā (Monteskjē).

Procesa vēsture vislabāk illūstrē viņa uzbūves pamatprincipus. Visskaidrāk šie attīstības principi parādas šādās procesu tiesībās:

- a) romiešu-kanoniskajās,
- b) franko-ģermāniskās (Francija un Vācija),
- c) angļu,
- d) krievu un
- e) Latvijas.

Ja mēs vispār aplūkojam attīstības shēmu, tad kļūst redzams, ka ir divas domas, divi uzskati, kas savā starpā neatlaidīgi cīnās un ar savu apvienošanos rezultātā noteikušas attīstību. Tās ir:

1) individuālprincips (individa tiesības nostājas pirmā vietā),

2) valsts princips (individa intereses pakļautas valstij).

Tālāk, ir vēl kāds vidusdarinājums, proti, procesveidi, kas attīstās sabiedrībā, nesaistītu indivīdu kopībā, pirms valsts kopības, satversmes, nodibināšanās, vai arī pie valsts sabrukuma.

Mūsu dienās dominē šo triju elementu kopība, kas gan arī rādās vispareizāk.

♣ Romiešu process.

Romiešu procesa vēsturē sastopam 3 laikmetus:

- 1) ķēniņu laiku,
- 2) republikas un
- 3) ķeizaru laikus.

Pie kam republikas laikmetu sadala divi posmos:

- 1) līdz 149. g. pr. Kr.,
- 2) no 149. g. līdz ķeizaru laikam.

a) **Ķēniņu laikmets.** Valsts priekšgalā atradās ķēniņš, kuŗa varas avots bija t. s. imperium (karavadoņa

vara). Viņā bija apvienotas visas varas, arī tiesāšanas. Bet jau agri sākās svarīgs attīstības process. Ķēniņa tiesas spriešanas varu aprobežoja ar PROVOCATIO AD POPULUM institūtu, kuŗa pamatā bija doma, ka tauta stādama augstāk par kuŗu katru vienpatni (individu). Kā leģenda vēsti, pirmais šāda veida gadījums noticis, kad horātiešiem bijusi cīņa ar kuriātiešiem. Ķēniņam, var domāt — apstākļu spiestam, vajadzējis zaudēt absolūto tiesas autoritāti.

b) **Republika.** Ķēniņa vietā nāca 2 konsuli, kuŗus arī aprobežoja tā pati provocatio. Šī provocatio kļuva par cēloni tam, ka konsuliem tika atņemta visa tiesāšanas vara. Rēgulāru provocatio vispirms izved pie nāvessodiem, t. i. galīgais spriedums pienākas komicijām. Pamazām arī visi citi kapitālnoziedzumi pārgāja uz komicijām, jo konsuls labprāt atteicās no izspriešanas, tamdēļ ka ja komicijas apsūdzēto attaisnoja, tad viņš sajēma sodu. Par šo provocatio tika vesta ilga cīņa, un tamdēļ arī attiecībā par viņu izdoti daudzi likumi: lex VALERIA de provocatione — „ne quis magistratus civem Romanum adversus provocationem neque necaret neque verberaret“ (miesas sods). 12 tābulas: tās neatļāva nāves sodu ar pakāršanu nekā citādi, kā tikai tautai. Lex VALERIA HORATIA: viņa aizliedz izvēlēt tādus magistrātus, pār kuŗu spriedumiem nevar piesaukt tautu.

Piesauca:

1) comitia CURIATA pie patriciešu kārtas noziegumiem — vēlākos laikos vairs ne;

2) comitia CENTURIATA pie parastajiem noziegumiem — tā tātad kļuva par isto tiesu;

3) comitia TRIBUTA — sākumā pie patriciešu pārdarījumiem plebējiem, vēlāk vispārīgi politiskos noziegumos.

Konsuliem palikās pavisam vieglu pārkāpumu iztiesāšanas vara, par kuŗiem viņi varēja uzlikt naudas sodu (multaedictio).

Tam blakus stāvēja arī vēl senāts, kas ārkārtīgos gadījumos iecēla izmeklēšanas komisiju — questio extra-

ordinaria, kuŗa tad bija ārkārtējā tiesa ad hoc, piem. procesā pret Katilēnu.

Šī attīstība ved pie valsts varas diferenciacijas (Monteskiē). Konsuliem paliek eksekūcija (izpildvara), tautas sapulcei — tiesas UN likumdošanas vara (diferenciacija tā tad vēl nepilnīga). Tik tālu republikas pirmajā posmā.

Otrs posms sākās 149. g. ar lex CALPURNIA REPE-TUNDARUM izdošanu (repetundae = ekspropriācijas sūdzības pret maģistrātiem, p̄rovinču izsūkšanas dēļ). Šī lex noteica, ka šīm sūdzībām, kuŗas līdz šīm, pēc amatgada izbeigšanās, tika izspriestas senātā, uz priekšu izspriešanas kārtīgā tiesā — questio ORDINARIA, kuŗas locekļi bija senātori. Tas ir pirmais pastāvīgais taisnības orgāns. Šīs repetundae no sākuma bija civilprasības, vēlāk tās kļuva par krimināltiesībām (crimen repetundarum); viņas gribēja atņemt senātoriem. Lex SEMPRONIA repetundarum (123. g. pr. Kr.) nodeva viņu jātniekiem — equites (bagāta buržuāzija). Cīņa par questio ordinaria tiesneša amatu pārvērtās kārtu cīņā par politisku varu. Kad Sullas valdības laikā uzvarēja optimāti, senātori atkal kļuva par tiesnešiem. Vēlāk abas kārtas dalījās tiesneša amatā un Pompēja valdīšanas laikā vēl pienāca klāt kaŗavīri. Ļoti no svara bija tas, ka Sulla, līdzās questio repetundarum, ievada vēl neatkarīgi no tās jaunas questiones perpetuae katram noziēgumam. Tās bija kārtīgas tiesas, kuŗām vajadzēja tikai spriest. Pamazām viņa pārjēma visu tiesas varu no likumdošanas orgāniem.

Questio perpetua pastāvēja no 2 orgāniem:

- 1) no praetor (vēlāk quaesitor) un
- 2) iudices (apmēram 60).

Praetor urbanus sastādīja visu to sarakstus, kuŗi varēja kļūt par tiesnešiem (album iudicum); no viņiem tad, lozējot, nozīmēja tiesnešus atsevišķām quaestiones, kuŗi pēc tam tika zvērināti (iudices iurati). Pretors neizsprieda, bet tikai vadīja prāvu un uzstādīja jautājumus. Tālāk, pie viņa kompetences piederēja sprieduma izpildīšana.

Process sadalījās 2 daļās:

1) *in iure* — šeit pretoram, bez tiesneša, cēla priekšā sūdzību pret kādu privātpersonu (*actio popularis*), kuŗam pašam vajadzēja savākt materiālus un nosaukt apsūdzētā vārdu (*nominis receptio*). Pretors līdz ar to bija arī izmeklēšanas tiesnesis, kas sniedza palīdzību privātpersonai. Ja kāds bija uzsācis sūdzību, tad viņam to vajadzēja arī izvest līdz galam. Viņš to nedrīkstēja pamest (*tergi versatio*). Iesūdzība tika uzskatīta kā katra *civis* goda pienākums, bet vēlāk, līdz ar tikumu pagrimšanu, tādi sūdzētāji vairs neatradās.

2) *In iudicio* — īstenā tiesas spriešana; tā bija publiska (*forumā*), mutiska un kontrādiktoriska, t. i. publiska cīņa starp sūdzētāju un apsūdzēto, kuŗam bija arī aizstāvji: a) *oratores* — profesionāli aizstāvji, b) brīvprātīgi aizstāvji, kas nostājās apsūdzētam līdzās, lai rādītu, ka viņi to atbalsta (*stare ad aliquem*). Tiesneši savus spriedumus uzrakstīja uz vaska tāfelītēm: *c* (= *condemno*, vai *a* (= *absolvo*), vai arī *non liquet* (attiecīgā persona paliek aizdomās). Tāfelītes savāc kopā, un balsu vairākums noteic spriedumu. Apellācija nebija iespējama, jo iudices uzskatīja kā tautas (*populus*) dēlegāciju (bet tautai ir pati augstākā vara).

Quaestiones bija laju tiesas, pie kam vienīgi priekšsēdētājs bija speciālists (ierēdnis). Tās bija kārtējas tiesas īpašām noziegumu kategorijām, pie kam kompetence tika sadalīta nevis teritoriāli, bet materiāli, piem. *quaestio* slepkavībai, *quaestio* izspiešanai u. t. t. *Quaestio* uzskatāma par augstāko sasniegumu romiešu procesā, jo tiesas, likumdošanas un izpildu varas šeit sadalītas.

„Augstskola Mājā“ Nr. 75.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālprocess.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1931. g.).

2. lekcija.

c) **Keizaru laiki.** Keizars bija valsts varas vienīgais nesējs, kamēr cives Romāni kļuva par beztiesīgiem apakšniekiem. Keizars pārņēma savās rokās krimināltiesu kā augstākās varas simbolu un fiktīvu izpaušmes veidu un kļuva par vienīgo tiesas varas nesēju.

Cognitio ordinaria quaestionum perpetuarum gan palika, bet keizars sev radīja cognitio extraordinaria. Bet tā kā keizars bija pats varenākais, tad viss tika virzīts uz viņu, un cognitio ordinaria saņūka vienkārši sūdzētāju trūkuma dēļ. Līdz ar to visas varas savienojās keizarā, kurš, saprotams viens pats visu nevarēja izspriest un tamdēļ deleģēja ierēdņus, kam viņa vārdā vajadzēja spriest tiesu un būt viņa priekšā atbildīgiem.

Tā radās ierēdņu tiesa. Bet principā keizars palika augstākā instance, kas visu kontrolēja. Ja kāds ar šo tiesu nebija apmierināts, tad tas griezās pie keizara — ar

appellatio. Pie ķeizara pastāvēja vēl kāds apspriedes orgāns „sacrum CONSISTORIUM“, pēc kuŗa padomiem viņš izsprieda. Bet ķeizaram ienāca tikdaudz lietu, ka parastos noziegumus viņš atstāja apakšinstancēm, piem. praefectus praetorio, galīgai izspriešanai, pats sev paturēdams tikai politiskos noziegumus. Tā parastajiem noziegumiem izveidojās kārtīga procesa gaita; bet ķeizaram bija t. s. ius EVOCATIONIS, t. i. viņš varēja kuŗu katru parasto lietu, ja tā viņu interesēja, tiesnesim atjemt.

Procesa forma.

Quaestio perpetua tika noturēta publiski, cognitio extraordinaria notika slēgtās telpās, aiz nocietinātām durvim, tā tad slepenībā, un tikai sūdzētājs, apsūdzētājs un liecinieki varēja piekļūt. Ar to tiesas kļuva neatkarīgas no pūļa, bet atklātībai nebija pār viņām kontroles varas. Tā jā, process bija rakstisks, jo ja tika pieļauta pārsūdzība, tad šo gaitu risinājumu vajadzēja fiksēt rakstos — iesniegšanai nākamā instancē.

Beizot quaestio perpetua's akuzācijas princips izzuda.

Tā kā ķeizars sevī apvieno visas tiesības, tad ir skaidrs, ka viņam ir arī vara pašam meklēt, atklāt noziegumus un nevis gaidīt vispirms uz kādu sūdzību. Tā ir tā sauktā inkvizīcija ex OFFICIO (Querere — meklēt, jaust). Inkvizīcijas princips saprotams tādējādi, ka tiesnesis, neatkarīgi no partiem, iejaucas lietā un to izmeklē; saprotams, rakstveids viņam pie tam daudz ērtāks.

Kanonišķais process.

Romiešu valsts sabruka, bet katoliskā baznīca organizējās pēc romiešu likumiem (ecclesia vivit lege Romana). Pāvests bija patvaldnieks un kā tāds — ķeizara mantnieks. Tanī laikā baznīcas bija vienīgā stiprā, labi organizētā vara, un kā Dieva vietniece tā gribēja valdīt un sodīt. Tieslietās viņa atdarināja ķeizariskos institūtus

(hierarchiskā kārtība). Tāļāk, inkvizīcijas princips baznīcai bija kā radīts, jo viņa taču negribēja nevienu noziegumu sodīt, bet gan grēku pret Dievu gandarīt ar nožēlošanu.

Bet grēks ir kautkas iekšējs, un viņā ārējais notikums ir nesvarīgāks nekā garīgā uztvere. Laj iespiestos cilvēka dvēselē, baznīcai bija nepieciešama inkvizīcija (*delicta occulta*). Baznīcas tiesas bija ierēdņu tiesas, pie kam pa lielākai daļai sprieda bīskaps. Saprotams process noritēja slepeni, jo tauta samaitā vajadzīgo svētsvinīgumu. Sākumā baznīcas tiesas bija domātas tikai garīdzniekiem (baznīca aizsargāja vājos, un tamdēļ visi gribēja kļūt par garīdzniekiem; tam nolūkam bija nepieciešama tikai tonsūra un rakstīprašana). Bet vēlāk, ar laicīgās varas palīdzību, baznīca izpleta savu tiesas varu arī laicīgā apjomā (galvenokārt par tādiem deliktiem, kuŗus varēja uzskatīt kā grēku), lai beidzot apjemtū visu.

Baznīcas rokās inkvizīcija kļuva par briesmīgu ieroci. Apsūdzētais vairs nebija tiesību subjekts un parts, bet gan izmeklēšanas objekts, no kuŗa spīdzināšanas ceļā lūkoja izspiest patiesību.

Sākumā arī baznīcai noderēja akusācijas princips, t. i. tiesa uzsāka kādu lietu tikai tad, ja kāds iesūdzēja, pie kam sūdzība pastāvēja tikai no viena norādījuma, izslēdzot citus sūdzības pamatojumus (*denuntiatio*). Bet jau 9. g. simtenī pāvests Nikolajs noteica, ka pie acimredzama nozieguma tiesa pati drīkst uzsākt lietu. Pēc tam pāvests Innocents izdeva noteikumu, ka, ja iet baumas, tad tiesai pašai, bez *denuntiatio*, jāreaģē ar iejaukšanos (*fama*). Vēl vēlāk, 12. g. simtenī, vairs negaidīja pat uz *fama*, bet meklēja vainu ar testes *synodales*, t. i. sūtņiem, kas ceļo apkārt un izzina, kur tikai kaut kas jauns dzirdams. Uz viņu kontrolējumu pamata tad arī sākās process. Šādas ir galvenās puantes kanoniskā procesa attīstībā.

Franko-ģermāniskais process.

Barbarisko valstu kultūras līmenis stāvēja tik zemu, ka kaut kāds konnekss ar romiešu kultūru (izņemot

baznīcu) nebija iespējams. Procesa vēsture sākās quasi no jauna, tā ka mēs še varam studēt tiesu pirmsākumus. Tiesas bija ļoti primitīvas, visu nokārtoja tauta, tieši un ne nediferencēta. Tā tad šīs bija tautas tiesas (Romā, Sullas valdības laikā, arī atjaunoja tautas tiesas).

Tauta sapulcējās uz tiesu zem klajas debess, sava vadoņa — hercoga sasaukta. Ja kādam bija nodarīta ne- taisnība, tad tas uzsāka „ein Zetergeschrei“ (terminus technicus sūdzības ierosināšanai), uz ko tad hercogs sa- sauca tautu un pēc tam vadīja sēdi. Viņu sauc par „Bannherr“ (Bann = sēdes svētsvinīgums). Bannherr's uz- klausīja sūdzētāju (resp. prasītāju) un pēc tam izsūtīja heroldus, lai atvestu šurp darītāju, kuram bija noteikts ierašanās termiņš, pa lielākai daļai līdz saules rietam. Ja viņš atnāca, tad noturēja tiesu; ja neatnāca, tad atzina viņu par vainīgu. Spriest sprieda tikai tauta, un nevis bannkungs. Tauta nesprieda vis par vainu vai nevainību (to darīt varēja tikai Dievs), bet gan tikai noteica, kāds pierādījuma līdzeklis jemams, lai izzinātu Dieva gribu.

Pierādījuma līdzekļi bija ORDALIA: zvērasts, vienīgi augstākajām kārtām — ja kāds uzjēms šo šķīstīšanās zvērastu, tad viņu atzina par nevainīgu. Vienkāršajai tau- tai bija citi ordaria: uguns-, ūdens- un dzelzs pārbaude. Vēlāk gribēja pārbaudīt arī sūdzētāju un tā nonāca līdz tiesājošos divcīņai, jo ticēja, ka Dievs liks uzvarēt tam, kuŗa pusē taisnība. Sieviešu un bērnu vietā uzstājās pro- fesionāli cīkstoņi.

Pie tautas, kas sprieda, no sākuma piederēja visi vīrieši, bet vēlāk sprieda tikai piedzīvojuši ļaudis (sa- pientes jeb rachenburgi, jeb scabini), pie kam tauta stā- vēja apkārt (vāciski: der Umstand) un piebalsoja sapien- tes spriedumam (das Vollwort) Vēlāk tauta piejēma pārāk plašus apmērus, tad arī palika tikai sapientes.

Pierādījumu nasta gulās uz apsūdzeto, un tikai tad, ja pēdējais bija noķerts in **flagranti**, pierādījumus deva sūdzētāji. Ja viņi pierādīja, tad darītājs tika notiesāts bez kaut kādām ierunām.

Tautas tiesu vadīja hercogs, bet līdz ar karaļvaras attīstību karaļi mēģināja dabūt kriminālprocesu savās rokās. Tā Kārlis Lielais ierīkoja tā saukto „sendgrafu“ institūtu (MISSI DOMINICI), kurī apceļoja zemi un sprieda tiesu līdzās tautas tiesai, ko ar laiku viņi pavisam iznīdēja. Bet šiem apkārtceļojošiem tiesnešiem nebija nekādu attiecību ar vietējiem iedzīvotājiem, un tamdēļ izveidojās draudzes tiesa (Gemeinderüge — laikam gan pirmo reizi pie **normāņiem**), kas noritēja tā, ka apkārtceļojošais tiesnēsis sasauca **ievērojamākos**, lika tiem zvērēt un tad izjautāja, kādi noziegumi notikuši un kādi kaitīgi ļaudis dzīvo viņu apkārtnē. Tā tad tā ir reizē ierēdņa iztauja un tautas atbilde (reizē arī izdošana tiesai — denuntiatio — uz zvērasta pamata). Tauta tā tad savu tiesas varu zaudējusi un tikai **izdoš.** Šie sendgrafi tad arī vēlāk kļuva par vienuviet dzīvojošiem „gaugrafiem“ (der Gau — novads, apriņķis), un vienīgi, lai viņus kontrolētu karalis dažreiz izsūtīja savus ierēdņus. Šī karaliskā tiesa izmeklēja ex officio, jo karalis taču bija uzjēmis atbildību sodīt visus noziegumus.

Līdz ar Kārļa Lielā valsts sadalīšanu process Francijā un Vācijā attīstījās dažādi.

a) **Vācija.**

Valsts vara šeit ļoti novājinājās, un tiesas vara pagrima. Jo tautai tā bija atņemta, un valsts to nespēja pildīt. Tādā kārtā valdīja īsta nekārtība (cīņu laiks — Fehdezeit — dūres tiesības). Te tad nu sabiedrība ķeras pie pašpalīdzības (vidusdarinājums starp tautas tiesu individuālprincipu un ierēdņu tiesas valsts principu):

Vestfālē sākās brīvgrafu tiesas (pāri palikušie Kārļa Lielā gaugrafi, kas sevi iedomājās neatkarīgus esam), kuriem bija savi brīvkrēsli (tiesu sēdes) un sauca kuru katru pie tiesas, tiklab civilās, kā krimināllietās.

Bez tam bija palikuši arī vēl scabini kā brīvpiesēdētāji, kas zināja tiesības un grupējās ap brīvkrēslu. Vienīgi viņi varēja celt sūdzību, būt par lieciniekiem un izpildīt spriedumu. Noziedznieks tika uzaicināts ierasties, un ja viņš atnāca, tad tika noturēta publiska brīvtiesā; ja neatnāca,

tas sprieda slepenībā (das Femegericht), pie kam sods varēja būt tikai viens, proti, nāves sods pakārot. Spriedums netika pasludināts, un kādā jaukā dienā noziedznieku atrada pakārtu. Šī rīcība iedvesa lielas bailes, un ar to šīs slepentiesas ieguva savu izcilo varu. Šīs idejas nesēji bija brīvpiesēdētāji, kuŗi vienīgi varēja nākt sakaros ar tiesu.

Viņi izveidoja ļoti plašu cunfti; jo ikviens gribēja kļūt brīvpiesēdētājs, un tā pie šīs cunftes piebiedrojās grafi, hercogi, pat ķeizari. Vestfales brīvkresli gribēja būt tiesneši pa visu Vāciju. Saņukšana sākās līdz ar ķeizarvalsts pieaugšanu un kad arī pilsētas ierīkoja sev īpašas tiesas. Jauno ķeizarisko tiesu lielā mērā ietekmēja romiešu un kanoniskās tiesības.

b) Francija.

Šeit bija ārkārtīgi stipra lēna kungu (seniores, seigneurs) vara. Tie nebija ierēdņi, bet gan neatkarīgi, un viņiem piederēja tiesas vara pār saviem vasāļiem un vienkāršo tautu.

Viņi tiesāja ar senās tautas tiesas palīdzību, pie kam Francijā it sevišķi attīstījās tiesiskā divkauja. Kuŗš katrs arī varēja, izejot no apstākļa (terminus technicus), pārmest tiesnešiem, ka viņu spriedums ir nepareizs, un tad ar viņiem uzsākt cīņu.

Pats augstākais seigneur's bija karalis (primus inter pares). Seigneur'us varēja notiesāt tikai vesela citu seigneuru sapulce, kuŗai par priekšsēdētāju bija karalis (iudicium parium — savas kārtas biedru tiesa). Jau agri karalis mēģināja pastiprināt savu varu un līdz ar to pārņemt tiesas varu savās rokās. Karalis izsūtīja savus vasāļus (gens du roi) kā missi dominici, lai viņi tad noturētu tiesu. Arī pārējiem seigneur'iem bija savi „gens“, kas sadalījās: prévôts un baillifs. Bet karaļa „gens“ bija augstāki (grands prévôts un grands baillifs). Tājāk, karalis mēģināja tuvināt muižniekus savam galmam, dodams tiem privilēģijas — (nobilitas, noblesse).

Cīņā ar seigneur'iem par tiesas varu karalim nodevēja šādi 4 līdzekļi:

1) karalis noteica, ka vienīgi **viņš** var spriest tiesu par dižciltīgajiem (t. s. cas noble);

2) gadījumos, kušos karalis bija ieinteresēts (cas royaux), viņš ar savu deklarāciju varēja pārņemt lietas no seigneur'iem (evocatio);

3) ja kāds ar seigneur'a spriedumu nebija apmierināts, tad varēja iesniegt apellāciju karalim (ressort); šim līdzeklim bija izšķiroša nozīme, jo ļoti daudzi iesniedza apellācijas;

4) ja kāds no seigneur'iem neilgā laika sprīdī kādā lietā nekā nebija panācis, tad šo lietu pārņēma karalis, viņas novilcināšanās dēļ. Tā tad seigneur'i šādā ceļā tika diskreditēti.

Šīs cīņas iznākums bija tas, ka tiesas vara centrālējās ap karali, pie kam viņam palīdzēja juristi (légistes), un attīstījās teikums: „rex est fons omnis iuris”. No sākuma tiesu sprieda karalis pats, bet vēlāk, Filipa Skaistā valdīšanas laikā, sāka ierīkot kolleģiālus tiesas institūtus — **PARLAMENTUS**.

Kā pirmais radās Parizes parlaments. Bet vēlāk parlamentus radīja arī pārējos apgabalos. Šēdeklis parlamentā tika pirkts. Sākumā parlamentā sprieda karalis, bet vēlāk viņš to vairs nedarīja, un parlamenti sāka justies neatkarīgi. Seņoriālā tiesas vara izzuda pilnīgi.

Svarīgākie likumi, kas raksturo šo attīstības gaitu, ir šādi:

1) **BLUĀ** (Blois) edikts 1498. g.,

2) Ordonnance de Villers **COTTERETS** 1539. g. un

3) **LUDVIKA XIV** ordonnance des délits et peines 1670. g., kas skāra tiklab materiālās, kā procesuālās tiesības.

Process, baznīcas procesa ietekmēts, bija kļuvis par inkvizīcijas procesu, ko Francijā sauca par question. Tas sadalījās vairākās stadijās:

1) inquisitio generalis — lietas apstākļu izmeklēšana;

2) inquisitio summaria — iepriekšizmeklēšana un

3) inquisitio specialis — īstenā tiesas sede.

Šo inquisitio arvien vada tiesnesis, un proti, slepe-

nībā, un viss process noritēja rakstiski. Partī pa tiesas sēdes laiku nebija klāt. Apsūdzētais bija izmeklēšanas objekts, no kuŗa ar spīdzināšanu gribēja izdabūt patiesību. Ja apsūdzētais atzinās, tad viņu vēlreiz spīdzināja, lai pievienotu sīkākus apstākļus.

Francijā izcēlās arī kāds gluži jauns institūts, cassācija (cassation, no casser — laust), kuŗa, pretēji apellācijai, kas iet no apakšas uz augšu, iet no augšas lejup, tas ir, tā iziet no augstākās instances.

c) Anglija.

Anglijai ir bijusi pavisam īpatnēja tiesību attīstība, kas izteicas nevis dažādu attīstību sakušanā, bet blakus augšanā. Priekš 1066. g. valdīja angļu-sakšu tiesības, kas līdzīgi citām ģermāņu tiesībām pazina tautas tiesas, hercoga vadībā. No svara šeit, proti, tas, ka tiesas vara šeit bija organizēta **pēc vietas** (forum delicti commissi).

Kad 1066. g. Angliju iekaroja normāņi, viņi atnesa līdzī normāņu tiesības. Karalis ieguva lielāku iespaidu uz tiesas varu. Viņa palīgi izveidoja tā saukto „aula regia“, un no šīs aula regia attīstījās visi vēlākie karaļa tiesas varas institūti. Karalis sprieda tiesu ar savu sūtņu palīdzību (iusticiarii itinerantes), kuŗus viņš izsūtīja no savas „aulas“ un kuŗi tiesāja pēc normāņu tiesībām. Arī angļu-sakšu institūti neizzuda pilnīgi, bet sajaucās ar normāniskajiem.

Sūtņi nonāca vietā un sprieda tiesu pēc draudzes tiesas (Gemeinderüge, sk. augstāk) principa. Te nu notika tā, ka normāņi jautāja un anglo-sakši atbildēja, un tamdēļ arī draudze netika atstumta no piedalīšanās, jo abas tautas cieši turējās pie savām tiesībām; tā radās nevis inkvizīcijas, bet zvērīnāto tiesa: ļaudis, kuŗiem tika jautāts, izveidoja t. s. JURY, kas nesprieda, bet nodeva tiesai. Vēlāk tos sauca par GRAND JURY (23 viru).

22. NOV. 1932

„Augstskola Mājā“ Nr. 76.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālprocess.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1931. g.).

3. lekcija.

No sākuma tiesu izspieca iusticiārus itinerans viens pats, bet vēlāk, anglo-sakšu principa iespaidā, kas nosaka, ka kādu notiesāt var tikai viņa paša draudze (iudicium parium), radās zvērīnāto tiesa, un, proti, šāda veida: no sākuma varēja atspēkot apsūdzību ar šķīstīšanās svērastu; tad nu, lai kādas personas zvērastam piešķirtu lielāku nozīmi un svinīgumu, pieņēma zvēраста palīgus, līdzvērētājus — coniatores — kas zvērastu darija ticamāku, applicinādami zvēраста ticamību. No šiem ļaudīm, kas līdz ar to deva arī morālisku spriedumu, attīstījās spriedēja instance, tā s. PETTY JURY, mazā jury, kas sastāvēja no ne vairāk kā 12 vīriem.

Iusticiārii itinerantes Londonā bija organizēti tā sauktajā KING'S BENCH'ā; *Angļu reģions*

Zvērināto tiesu princips Anglijā kļuva vēl stiprāks turpmākajā attīstības gaitā. 1215. g. vājšais karalis Jānis

Bezzemis izdeva Lielo Brīvības Chartu (Magna Charta Libertatum), kurā nepārprotami noteikts iudicia parium princips. Bet kad Stjuartu valdības laikā karaļvara pastiprinājās, tā mēģina arī tiesas varu dabūt savās rokās. Karalis radīja sev ārkārtējas tiesas, lai izvairītos no nepatīkamajām zvērināto tiesām.

Šīs tiesas sastāvēja no viņam padotiem lordiem, kuri sapulcējās istabā ar zvaigžņotiem griestiem — kamdēļ arī šī tiesa saucās STAR CHAMBER.

Šie „star čemberi“ sprieda par zvērinātiem attiecībā par to, vai viņi nebija piekukuļoti vai nepareizu spriedumu devuši. Šiem „star čemberiem“ bija ļoti nelaba slava, jo karalis viņus izmantoja, lai notiesātu bagātus, gluži nevainīgus ļaudis un pēc tam saņemtu viņu naudu. Bet 1627. g. parlaments izdabūja cauri savu PETITION OF RIGHT, kas prasīja šo ārkārtējo tiesu atkāpšanos.

Bez šiem „star čembers“ pastāvēja arī vēl ārkārtējas militārtiesas, kuras arī likvidēja. Vienīgi ar parlamenta piekrišanu varēja arī turpmāk iecelt ārkārtējas tiesas (piem. pasaules kara laikā).

1688. g. iznāca „Tiesību Deklarācija“ (DECLARATION OF RIGHT), ar kuras palīdzību tauta jaunajam karalim uzlika par pienākumu ievērot tiesības. Jau agrāk, 1678. g. Jēkabam II bija vajadzējis izdot HABEAS CORPUS aktu, kas nosacīja, ka nevienam nedrīkst ilgāk par 24 stundām turēt apcietinājumā, neizsniedzot viņam apsūdzības akti. Ar to it sevišķi bija uzsvērts individuālprincips.

Kas nu attiecas uz karaļa tiesnešiem, iusticiarij, tad tie bija atkarīgi ierēdņi, kuri, protams, baidījās atstādināšanas no amata (bon placis du roi, durante bene placito). Bet tiesneši gribēja kļūt neatkarīgi. Pastāvēja uzskats, ka ir taisnīgi, ja tiesnesis paliek amatā tik ilgi, cik ilgi viņš to labi izpildīja (quamdiu bene gesserit). 1701. g. tiesnešus atšķīra no ierēdņiem, un karalis vairs nedrīkstēja atcelt tiesneša pilnvaru. Nākošais karalis gan pie tā nebija saistīts.

Ap 18. g. s. vidu pilnvara vairs neizbeidzās ar piln-

vardevēja nāvi, un līdz ar to arī bija galīgi noteikta tiesneša neatstādinātība un viņa neatkarība.

Tiesnesi atstādināt varēja vienīgi tad, ja viņu bija notiesājusī krimināltiesā, pie kam Anglijā grand jury sastāda apakšnamu un petty jury augšnamu (fikcija).

Krievu process.

Attīstības gaitā Krievijā norisinājās līdzīgi kā pārējā Eiropā. Arī šeit sākumā pastāvēja tautas tiesas, kas sprieda tiesu kņaza vadībā.

Bet drīz jo drīz Krievijā blakus daļu kņazistēm izveidojās spēcīga centrālā vara — Maskava, kas izspieda veco tautas tiesu kārtību ar centralizētām ierēdņu tiesām. Lielkņazs izsūtīja „obščiki“ pa visu zemi, kuŗi tā vārdā sprieda tiesu. Viņi sasauca kāda apvidus labiešus, tos nozvērīnāja un izjautāja par ļaudīm, kas bija izdarījuši kādu noziegumu. Šos „ļauņajos“ ļaudis „лихие люди“ — viņi notiesāja inkvizīcijas tiesā „пытка“, kamēr „labos“ — добрые люди — notiesāja tautas tiesā, kas tā tad nodevēja kā kārtēja tiesā. Tā tas palika līdz Jānim Briesmīgajam, kuŗš likvidēja обысчики un krimināllietu iztiesāšanu nodeva draudzēm pašām, kuŗas izvēlēja tiesnešus — рыбные старосты. Pastāvēja arī vēl судные люди, kuŗiem vajadzēja uzmanīt, lai viss noritētu pareizi.

Ir savādi, ka tieši šis cārs atteicās no tiesas varas; praksē patiesībā bija tā, ka draudzes tiesneši tā baidījās centrālvaras, ka viņi savas lietas labāk nosūtīja uz Maskavu, kur tad tās izsprieda kāda iestāde (приказ). Polītiskos noziegumus cārs bija paturējis sev, kuŗas viņš izsprieda kopā ar „боярская дума“. Spriedumi arvien tika doti Maskavā, un apvidu „vojevodi“ bija tikai iepriekšsagatavotāji — izmeklēšanas tiesneši. Bet vēlāk Jānis Briesmīgais atņēma šai „боярская дума“ viņas kompetenci tiesāt par valsts noziegumiem un radīja sev īpašu resoru: kā izmeklēšanas tiesneši palika vecie vojevodi. Ja kāds kaut ko zināja par kādu valsts noziegumu, tad viņam

to VAJADZĒJA nodot; ja viņš to nedarīja, tad tas pats bija sodāms.

Nodēvējs tika spīdzināts, lai pārbaudītu viņa izteikumu patiesīgumu. Ja viss bija tik tālu sagatavots, tad lietu virzīja tālāk uz Maskavas kolēģiālo instanci — приказ тайных дел. Bez tam pastāvēja arī vēl citi „prikazi“, kuriem bija teritoriāla kompetence un kuri izpildīja tiesas funkcijas. Pie šiem „prikaziem“ griezās губные старосты. piem разбойный приказ. Noziegumiem pret valsti gan piegriezta daudz vairāk uzmanības.

Šis приказ тайных дел, ar kura palīdzību cars iztiesāja noziegumus pret valsti, Krievijā, patiesību sakot, nekad nav izzudis, kaut arī tā nosaukums vairākkārt mainīts.

Pēteris Lielais viņu nosauca par Преображенский приказ (vecais nosaukums bija sacēlis lielu naidu); vēlāk to sauca верховный тайный совет. Pēteris III šo совет likvidēja un ievada pie senāta экспедицию тайных дел; Nikolajs I ievada ģeizara kanceļu ar vairākām nodalām, no kurām 3. nodaļai pienācās noziegumi pret valsti.

Aleksandrs III ievada t. s. охранное отделение, kas tad arī pastāvēja līdz 1917. g.

Pat Padomju valdības laikā pastāvēja ģeizas tiesas noziegumiem pret valsti—чрезвычайные комиссии—Чeka. Bet arī komunisti šo vārdu pārtaisīja Г. П. У., kas pārvalda visu valsts dzīvi.

Parastajiem noziegumiem Krievijā attīstījās ierēdņu tiesa, un Pēteris Lielais viņu organizāciju patapināja no Zviedrijas. Katrīna ievada dažas reformas. Līdz 1864. g. valdīja šāda organizācija: pirmās instances uz laukiem bija teritoriālas pils tiesas, pilsētā — maģistrāti. Augstāk pār tām bija Katrīnas radītās палаты гражд. и угол. дел un beidzot kā pati augstākā tiesa kopš Pētera Lielā — senāts. Pēteris Lielais bija izveidojis arī prokurātūru (ģenerālprokurors); Katrīna iecēla „ģuberņu“ prokurorus. Tieslietu ministris bija ģenerālprokurors.

Kā izmeklēšanas tiesneši funkcionēja policija. Visas

šīs tiesas bija viegli piekukuļojamas, un vienīgi senātā vareja panākt kaut cik taisnības.

1864. g. iesākās lielā reforma, kad izdeva 1) Учреждение суд. установлений, 2) Устав гражд. судопроизводства, 3) Устав угол. судопр., 4) Устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями, un ievēda zvērināto tiesas. Šīs tiesas pārjēmusi arī Latvija uz 5. jūlija 1919. g. likuma pamata Kriminālprocess ir pārtulkots un kodicēts 1926. g.

No šīm reorganizācijām var vērot individuālprincipa un valsts principa neatlaidīgo cīņu. Individuālprincips nozīmē individa tiesību ievērošanu un izcelšanu tiklab tiesu iekārtā, kā procesa gaitā. Individīdi uz savu pašu tiesību pamata jēn dalību tiesā (laju tiesa) un procesā apsūdzētais arvien ir tiesību subjekts un sūdzētājs vienīgais virzītājspēks (privātsūdzība).

Valsts princips savā sākuma formā nozīmē, ka ķeizars sagrābj varu savās rokās, bet vēlāk to pārnes uz abstrakto valsts jēdzienu. Tiesu iekārtā tas izteicas ierēdņu tiesā, procesā tādējādi, ka tiesa pati ex officio uzmeklē lietas un virza tās tālāk, pie kam indivīds kļūst par objektu.

Abiem principiem ir savas labās un ļaunās puses. Valsts princips ignorē indivīdu, bet par to attīsta lielāku enerģiju noziegumu apkaņošanā. Individuālprincips ievēro indivīdu, bet noziedznieku vajāšana ne vienmēr pietiekoši nodrošināta.

Valsts princips visspilgtāk izteicas absolūtiskā policijas valstī, kur noziegumiem pret valsti, proti, pastāvējušas ārkārtējās tiesas (piem. star chamber, приказ тайных дел). Ilgā cīņā pret šo kārtību no indivīda tiesību aizstāvētāju puses attīstījās mūsu tagadējais process, kurš mēģina ietvert un apvienot sevī abus šos principus.

Tagadējās tiesu iekārtas un procesa pamatprincipi.

Individuālais princips.

1. Kontrādiktoriskais princips.
2. Publiskais veids.
3. Mutes vārdu veids
4. Tautas tiesneši.
5. Privātsūdzība.

Valsts princips.

1. Inkvizītoriskais princips.
2. Slepenais veids.
3. Rakstveids.
4. Valsts ierēdņi-tiesneši.
5. Ex officio

ad 1) Kontrādiktoriskais princips (contradicere — preti runāt) izriet no vecās tezes partu cīņā pie tiesas (tiesiskas divkaujas), kuņā ietverta abu partu vienādu tiesību atzīšana, jo cīnīties var vienīgi divi tiesību subjekti. Mūsu dienās šī cīņa netieši izteicas galvenā procesā.

Inkvizītoriskais princips pazīst tikai vienu tiesību subjektu — izmeklēšanas tiesnesi. Kontrādiktoriskā metode ir vecāka, bet to atvietoja ar inkvizīcijas sistēmu, jo ar to cerēja sekmīgāki konstatēt patiesību. Apsūdzētais ir pirmais izmeklēšanas objekts. Un lai viņš savas tiesības neizlietātu pēdu jaukšanai, tad viņam šīs tiesības atņem (klūda, jo ne jau katrs apsūdzētais ir vainīgs, pie moku rata atzīstas katrs), ar ko nepareizā kārtā prēsumē vainu. Mūsu dienās kontrādiktoriskais princips nodē **Ēvainības** prēsummācijai: quisquis praesumitur bonus donec probeatur contrarium. Apsūdzētais no jauna cīnās par savu aizstāvēšanu.

Otrs parts kā sūdzētājs ir valsts varas vietnieks. Mūs-laiku process dibinās uz abu partu tiesību **vienlīdzības**

principa. Senajā tiesdivkaujā abi parti bija vienādi, jo valsts nevienam nepalīdzēja. Bet kad valsts pati sūdzēja (inkvizīcijas tiesā ar tiesneša starpniecību, vēlāk prokuroru, atšķ. no tiesneša), partiem vajadzēja atstāt viņu tiesību vienlīdzību un tā nu prokuroru tiesas procesā novērtē kā partu — ārpus tiesas sēdes viņš ir varens postenis.

Tiesneša un prokurora savrūp nostādīšana deva iespēju tiesnesim būt objektīvam, kuŗš kontrādiktoriskajā procesā ir BEZpartejisks, t. i. stāv PĀRI ABĀM partijām. Visa procesa gaita vērsta uz apsūdzētā aizsargāšanu pret valsts varu, jo valsts varētu sodīt arī bez tiesas Apsūdzību aprobežo arī princips: „iudex ne eat ultra petita partium“ ko prokurors prasa sākumā, tam tiesa nedrīkst pāri iet. Apsūdzētais tā tad jau no sākta gala zina, pret ko viņam jāaizstāvas.

Vēl noteiktāk šis princips realizēts apelācijā: te var spriest TIKAI, arī apsūdzētā, apelācijas robežās Krimināl-tiesā sastopama tikai viena maza novēršanās no šī principa: partiem pienākas celt priekšā visu, bet ja viņi pietiekoši nezina, tad tiesnesis var izmeklēt pats, viņš var jautāt un prasīt jaunus pierādījumus. Anglijā tiesnesim turpretim gluži pasīva loma, šeit viņš pat nedrīkst jautāt, kas nebūtu vēlams, jo kriminālprocesā taču pienākas noskaidrot materiālo patiesību. Tā tad galvenā procesā mūsu dienās uzvarējis kontrādiktoriskais princips.

Iepriekšprocesā turpretim galveno lomu spēlē inkvizītoriskais princips. Mūsdienų iepriekšprocesa veids radīts Francijā. Apsūdzētais šeit nav tiesību subjekts vārda pilnā nozīmē, jo viņu **apcietina**, lai viņš ar savu aizstāvēšanos netraucē patiesības izdibināšanu, un izmeklēšanas tiesnesis cenšas visvisādā veidā, protams, izslēdzot miesīgu mocīšanu, panākt viņa atzišanos. (Atzišanās **izspiešana** no tiesneša puses nav atļauta).

Bet tiklīdz materiāls ir sakopots, tā to saņem apsūdzētais un tagad var brīvi aizstāvēties.

ad 2) **Publiskais veids**: pašā sākumā bija iespējams tikai viens publisks process, jo izspriedēja bija tauta,

„Augstskola Mājā“ Nr. 77.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālprocess.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1951. g.)

4. lekcija.

Modernajā kriminālprocesā valda galvenām kārtām mutes vārdu veids, jo tas garantē ātrumu, kas taču skaitās par kriminālprocesu ideālu. Tāļāk „mutiska” runa rada lielāku iespaidu, un vārdā arvien izpaužas kaut cik no runātāja dvēseles.

Tas sevišķi no svara liecinieku nodoto liecību novērtēšanā, kad tiesnešiem (eventuēli zvērinātiem) jānodziļinās liecinieku personībā. (Mutiska liecinieku nopratināšana pat pārņemta no civilprocesa). Bet modernajā procesā gluži bez rakstveida iztikt arī nevar. Viņa dominē, proti, pēc inkvīzīcijas principa radītā iepriekšizmeklēšanā, kur izmeklēšanas tiesnesis uzraksta liecinieku izteikumus.

Tāļāk, pie paša procesa sākuma arvien pieder ap-sūdzības RAKSTS, jo tiesnesim vajag zināt, kas tiek prasīts (iudex ne eat ultra petita partium), un tāpat arī apsūdzētais ir ieinteresēts zināt, pret ko viņam jāaizstāvas.

Tāļāk, viņa interesēs ir arī, lai procesa beigās (at-taisnošana vai notiesāšana) būtu absolūti drošas, un tam-dēļ spriedumu pasludina mutes vārdiem, bet jau iepriekš arvien uzraksta.

Kas notiek galvenā procesā, to atzīmē protokolā, lai būtu iespējama pārsūdzība augstākā instancē.

Vispār augstākā instancē plašāki dominē rakstveids.

Dažreiz nepieciešams, ka prāvas priekšmets fiksēts rakstiski, piem. ja iet strīdus par kādu dokumentu; to tomēr arī nolasa. Vai arī: liecinieks uz galveno procesu nevar ierasties, bet jau iepriekšizmeklēšanā ir devis rakstisku liecību; to galvenajā procesā nolaša. Ja liecinieks neierodas bez iemesla, tad viņa agrāko liecību nenolasa. Ja liecinieks galvenā procesā liecina citādi nekā izmeklēšanā, tad var uz partu vai tiesas ierosinājumu agrāko liecību nolasīt. Ja atsaucas uz oficiāliem dokumentiem, tad viņus, pēc kontinentālā uzskata, nolasa, Anglijā turpretim pat valdības aktis nenolasa, bet vajag atsaukties uz lieciniekiem.

ad 4) Ierēdņu tiesas un valsts principa sakarība no vienas puses un tautas tiesas un individuālprincipa no otras puses ir skaidra.

Kur vēl nav valsts varas, tur arī nav ierēdņu, un vienīgā autoritātes nesēja, kas nepieciešama krimināltiesai, ir tauta. Tādā pat kārtā arī pēc valsts varas sabrukuma tauta atkal dzenas pēc tiesas. Līdzīgs ir arī iudicium parium princips, kas dibinās uz savas kārtas biedru autoritāti preti individuālam.

Tautas tiesas mēs sastopam republikāniskajā Romā, Grieķijā, sen-krievu un franko-ģermāņu tiesībās; Ģermāņu tautas tiesas gan jau viduslaiku sākumā uzveica varasvīri — Francijā seigneur'i, Vācijā firsti, bet iudicium parium princips pastāvēja ilgāk, proti, Anglijā (Magna Charta: nullus liber homo Capiatur... nisi per legale iudicium parium suorum vel per legem terrae. — The rule of venue nosaka, ka kādu notiesāt var vienīgi viņa pagasta locekļi. Šis rule uzglabājies vēlākajā grand jury, kuŗā piedalās 23 uz vietas dzīvojoši).

Pārējā Eiropā līdz ar valsts varas pieaugšanu tautas tiesu princips izzūd pavisam, un karalis (Francijā) ievēd ierēdņu tiesas, kuŗās beidzot kā tiesneši strādā mācīti speciālisti. Inkvizīcijas tiesu laikā tautai taču nebija nekādas nozīmes. Liela daļa no tautas bija arī dzimtļaudis.

Vienīgi pilsētās vēl pastāvēja sūdzības pie tautas tiesas, bet arī tās vēlāk pazuda un viņu vietā nāca pilsētas ierēdņi, jo valdija uzskats, ka mācīts tiesnesis ir labāks. Tā Kontinentālajā Eiropā tautas tiesas pavisam nozuda no apvārkšņa.

Franču revolūcijas laikā tauta atjēma tiranniem varu un nu gribēja pati tiesāt, un proti, ar tautas TRIBŪNĀLIEM, kuŗus jau nu var sastapt katrā revolūcijā. Bet tauta drīz vien pārlicinās, ka viņa savu varu daudz labāk var pielietāt parlamentā, nekā tiesā, jo modernas valsts valdībai nepieciešama diferenciācija un lietpratīgi darbinieki, kas saprotams, rīkojas tautas vārdā. Bet Francijā tautas tiesas vara uzglabājās zvērināto tiesu veidā, kuŗas balstās uz iudicium parium principa un tika pārjēmtas no angļiem. Viņas bija ievestas ne tamdēļ, ka tās uzskatītu par tehniskā ziņā labākām, bet tamdēļ, ka politiskais moments, tautas cīņa par varu, to prasīja. Šeit spriedēji nemācīti laji, nevis tiesneši-speciālisti, kaut gan vai arī tieši tamdēļ, ka viņi no šīs lietas nekā nesaprot. No Francijas zvērināto tiesas izplatījās pa visu Eiropu (Krievijā 60 tos gados)

Vēlāk gan politiskā interese gar zvērināto tiesām apsika, bet viņas turpināja pastāvēt, jo ieskatīja, ka laju elementa piedalīšanās vēlama.

Kad pēc revolūcijām valsts vara no jauna nocietinājās, tā atkal mēģināja padzīt zvērināto tiesas, un sākās cīņa ap zvērināto tiesām. Vācijā zvērināto tiesas likvidēja, un viņu vietā nāca piesēdētāju tiesas (das Schöffengericht). Tas nozīmēja, senseno scabini atdzīvošanos, kuŗi gan tagad vairs nav zinoši, bet NEzinoši tautas pārstāvji (Izšķirību starp zvērināto un piesēdētāju tiesām skat. vēlāk).

Arī Latvijas satversme uz sevišķa likuma pamata paredz zvērināto tiesas, bet 10 gadu laikā interese par viņu ieviešanu mazinājusies, un tā vēl līdz šodienai (1931.g.) viņas pie mums nav ievestas. (Zvērināto tiesu likumprojekts 20. XII 32. g. iesniegts ministru kabinetam).

Trešais laju pārstāvniecības veids pie tiesas (1. zvērināto tiesa, 2. piesēdētāju tiesa) bija KĀRTAS tiesas

politiskiem noziegumiem Krievijā, bet tā bija tikai komēdija.

Kuŗš tad uu ir pats labākais princips? Arī ūeit vajag bŭt kompromisam, jo nav labi laju elementu izslēgt pilnīgi, jo viņu klātbŭtne daŗās lietās nāk tieūi par labu. Bet sīkos pārkāpumus var gluŗi mierīgi iztiesāt bez laju elementa līdzdalības.

ad 5) **Privātsŭdzība** nodod sŭdzību un visu procesa veūanu vienas privātpersonas rokās. Iesākumā tas cietuūais viens pats (sŭdzība pašpalīdzībai), bet vēlāk iesŭdzēt varēja arī cita persona (sal. romieūu actio popularis, kur varēja sŭdzēt „quivis ex populo“).

EX OFFICIO iesŭdzības princips procesa veūanu nodod valstij, kuŗa, saskaņā ar savu varu, iesŭdz caur saviem orgāniem. ūis princips ir pats labākais, jo privātsŭdzība nereaŗē (sal. tergi versatio) un vispāribas intereses prasa, lai soda, negaidot uz gadījumu vai privātu iniciatīvi (delicta sunt punienda).

Oficiālais princips mŭsu laikos ir valdoūais, un pri vātsŭdzība izzŭd, atskaitot daŗus izjēumus. Modernā privātsŭdzība ir tikai atlieka no agrākiem laikiem un pielaiŗama tais gadījumos, kad valstij gar ūo lietu nav nekādas lielas intereses, piem. **apvainojumi**

Vakareiropā privātsŭdzības apjoms vēl mazāks kā pie mums.

Tiesu iekārta.

Tiesneūi.

ūie iztirzājumi attiecas vienīgi uz tiesneūiem-ierēdņiem.

Ko prasa no tiesneūa. Tiesnesis ir ierēdnis, un tamdēļ tam jāapmierina visas prasības, kuŗas uzstāda ierēdņiem vispār (pavalstniecība, zināms izglītības grāds, nesodīts). Bet tiesnesim vajadzīgs vēl vairāk: viņam nepiecieūami plaūi piedzīvojumi, un tamdēļ tiesneūa amatam noteikts minimālvecums 25 gadi. Tāļāk viņa izglītības cenzs ir augstāks kā parastā ierēdņa; viņam vajadzīga pilna augstskolas tiesību zinātnu fakultātes izglītība (izjēmumi pielaisti pārejas laikā, pie Latvijas valsts nodibinā-

šanās). Augstskolas izglītībai vēl jāpievieno zināma prakse, kuŗai Vācijā noder iepriekšsagatavošanās darbs kā asessoram un referendāram, pie mums kā tiesas amata kandidātam. Iespējams arī mest likumu pār advokātūru. Šim praktiskajam darbam jāturpinās vairākus gadus priekšnieku vadībā un jānoslēdzas ar eksāmenu. Kas attiecas uz nesodītību, tad to no tiesneša prasa it sevišķi, piem.: kas vienreiz bijis notiesāts, nevar vairs būt par tiesnesi, jo tas apdraudētu tiesas autoritāti.

Tiesneša stāvoklis.

Lai tiesnesis varētu izpildīt savu darbību, kas pastāv taisnības aizsardzībā, tad ir absolūti nepieciešams, ka viņam ir neatkarīgs stāvoklis. Tiesnesis nedrīkst būt padots likumdevējam, bet gan — likumam. Šī apstākļa dēļ tad arī modernās valstīs likums neiegūst atpakaļejošu spēku. Tādā pat mērā tiesnesim jābūt neatkarīgam no administratīvās varas (sal. Monteskjē mācību par valsts varas dalīšanu). Sprotams, tiesnesis nevar būt neatkarīgs, ja viņam jādzīvo pastāvīgās bailēs no atcelšanas, un tamdēļ mūsu dienās viscaur tiek prasīta tiesnešu neatceļamība. Neatkarības principa sākumi meklējami Anglijā (sal. iepriekšējā vēsturiskajā d.). Tiesneša neatkarību no administratīvās varas sevišķi spilgti raksturo tas, kā tiesnesis iegūst savu posteni. Un šeit nu pastāv 2 principi, kuŗus var pielietāt:

- 1) tiesneša iecelšana,
- 2) tiesneša ievēlēšana no tautas.

Ilgu laiku valdīja pārliecība, ka ievēlēšana no tautas esot labākais princips, un proti, aiz šādiem iemesliem:

- 1) varas viri nevar būt nekāds iespaids uz izvēlēto tiesnesi,
- 2) ievēlētais tiesnesis stāv tuvu tautai un pazīst viņas ierašas,
- 3) iespējams sekmīgi kontrolēt tiesnesi, ja viņu ievēl uz zināmu laiku,
- 4) kriminālvarai kā tādai jānāk no tautas, un tamdēļ arī esot dabīgi, ka tiesnešus ievēl tauta.

Šādi vēlēti tiesneši vēl sastopami Šveicē un Amerikas

Savienotās Valstīs (federācijas tiesnešus nevēlē, bet ieceļ).

Agrākajā Krievijā pilsētas un pagasti ievēlēja savus miertiesnešus, pie kam senāts tos apstiprināja. Ja aiz kaut kāda iemesla vēlēšanas nenotika (praksē tas nav noticis), tad senāts varēja iecelt tiesnešus. Tamlīdzīgi tiesnešus iecēla arī Baltijas provincēs.

1889. g. Krievijā vēlēšanu sistēma atcēla, bet 1912. g. atkal atjaunoja.

Tomēr nevērojot viņas priekšrocības, šo sistēmu visās valstīs nevarēja izdabūt cauri. Francijā ir ieturēts vidusceļš.

Otrs virziens, kas aizstāv tiesnešu iecelšanu, atspēko augstāk uzstādītās tezes:

1) tiesnesis atkarīgs no tautas, bet viņam vajag būt neatkarīgam;

2) ievēlē arvien to, ko pazīst, un tamdēļ netiek vis ievēlēti piemēroti, bet populāri ļaudis, kas prot apieties ar tautu;

3) vēlēšanas pieņem politisku nokrāsu, jo katra partija grib ievēlēt savu tiesnesi. Bet politisko vēlēšanu „tumšās puses” skar tiesnesi, un tamdēļ cieš viņa iecienība un autoritāte;

4) kontrole, pateicoties pārvēlēšanai, nozīmē tiesneša atceļamību, jo ir dabīgi, ka tiesnesis, lai no jauna tiktu ievēlēts, mēģinās iegūt vēlētāju simpatijas. Bet šī captatio benevolentiae spiež to izlīgt ar savu sirdsapziņu.

Mēs tā tad redzam, ka pie vēlēšanām, atkarības no varas personām vietā stājusies atkarība no tautas, ar ko var tikt atceltas eventuelās vēlēšanu priekšrocības.

Tiesneša iecelšana no valdības puses: viņai ir tā priekšrocība, ka ieceļ daudz maz krietnu tiesnesi. Zināms, šeit arī protekcijai sava loma, bet kāds pavisam nepiemērots gan nekad nenāks tiesneša amatā, jo valdībai jābaidās tautas kritikas. Sākumā gan tiesnesis bija pilnīgi atkarīgs no bon plaisir du roi, bet vēlāk attīstījās iedoma (Anglijā), ka tiesneša pilnvara izbeidzas tikai ar viņa nāvi, ar ko viņa stāvoklis kļūst jau pietiekoši neatkarīgs. Vienīgā iecelšanas ēnas puse tā, ka tiesnesis svešs tautai,

bet dažreiz tas arī nāk tieši par labu, tamdēļ ka, jo tiesnesim mazāk personīgu attiecību, jo mazāk viņš ievēros personīgās intereses. Lai kandidātu izvēli darītu neatkarīgāku no machinācijām, tad tiesnešus pa lielākai daļai ieceļ augstāki posteņi, kas stiprina tiesneša autoritāti. Francijā tos ieceļ prezidents, Krievijā iecēla cars ar „ukazu”, kas tomēr ne tik labi kā franču sistēmā, kur vesela komisija stāda priekšā kandidātus prezidentam — iecelšanai.

Pie mums, Latvijā, ieviesta t. s. kooptācijas sistēma, t. i. tiesa nozīmē kandidātus iecelšanai. Iecelšanu izdara ministru kabinets, apstiprināšanu — parlaments. Kooptācijas sistēma, varbūt, pati labākā no visām šīm sistēmām. Kooptācijas sistēma gan var izvērsties par simpatijas lietu, bet arī šeit iespējama korektūra tādējādi, ka apstiprinātājs pats var pievienot kandidātus. Tomēr, arī ne visai labi, ka apstiprināšanu nodod likumdevēja rokās, jo parlamentā arvien rikojās pēc partiju ieskatiem.

Tiesneša tiesības.

1) Tiesnesim ir tiesība uz valsts **remūnerāciju** (atalgojumu). Privātas personas nedrīkst algot tiesnesi, jo viņam jābūt neatkarīgam no publikas labvēlības. Sava eksponētā stāvokļa dēļ tiesnesi absolūti nedrīkst kārdināt kukuļošana, lai nekrīstu aizdomās par partejiskumu. Tamdēļ arī vēlams, ka tiesnesis saņem sevišķi labu algu. Šādi ļoti labi atalgoti tiesneši ir Anglijā (piem. king's bench's tiesneši saņem 5000 mārc. gadā). Francijā tiesnešus vāji atalgo, un arī pie mums viņi nesajem lielu atalgojumu, kaut arī augstāku kā pārējiem ierēdņiem.

2) Tiesnesis var iejemt savu amatu, cik ilgi grib un var, un cik ilgi viņš to labi pilda (donec bene gesserit). Agrāk par šo „bene” noteica priekšniecība, bet tagad tikai krimināltiesā.

Anglijā tiesnesi var atcelt tikai abu parlamenta namu un karaļa kopējā tiesas sēdē, bet šis iekārtojums pēdējos 2 gadusimteņos izlietāts vienīgi 3 reizes.

Francijā, Napoleona laikā, tiesneši bija atkarīgi. Kad 1814. g. uznāca restaurācija, notika svārstīšanās. Bet galā tomēr palika pie tiesnešu atkarības. Bet vēlāk tiesneši kļuva neatkarīgi, kaut gan par to neko nemin saversme 1883. gadā, kad valdība uzskats, ka tiesneši ir monarchisti, izdeva likumu, kas uz neilgu laiku anulēja tiesnešu neatceļamību. Te redzam, ka tiesnešu neatceļamības princips Francijā nebija ne uz pusi tik tālu attīstīts, kā Anglijā, šai zemē, kurā viņš radies.

Krievijā gāja pa līdzīgu ceļu kā Francijā. Tā ka neatkarīgā tiesa traucēja, tad ieveda, ka tiesnešus var atcelt disciplinārtiesā, pie kam procesu ierosināja tieslietu ministris. Otrs līdzeklis bija laika saīsināšana. Tiesnesi var arī iespaidot, piedraudot viņam ar pārceļšanu uz citu vietu; bet likums to aizliedz.

Iespaidošanas iespējamība saistās arī ar paaugstināšanas jautājumu, kas atkarājas no augstākiem tiesnešiem un varas personām. Šeit kā pretlīdzeklis var noderēt katra avansamenta izslēgšana, kā tas notiek Anglijā.

Pie mums to pa daļai izlīdzina kooptācijas ceļā, un Francijā avansamentu gribēja nostādīt atkarībā no dienesta vecuma.

30. DEC. 1938

„Augstskola Mājā“ Nr. 78.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālprocess.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Unversitātē 1932. g.).

5. lekcija.

Vārīgs ir atlīdzības un titulu jautājums. 1864. g. Krievijā tiesnešus izslēdza no apbalvošanas ordeņiem un tituliem, bet 1884. gadā šo nosacījumu atcēla, kas, saprotams, nebija labi darīts.

3) tiesnesim ir tiesības uz neatkarīgu AMATA izpildīšanu, t. i. Viņš sava amata izpildīšanas robežās ir NE atbildīgs.

Āgrākos laikos tiesnesi par nepareizu spriedumu sodīja, kas tomēr atmetams. Mūsu dienās tiesnesi soda vienīgi par apzināti nepatiesu spriedumu.

Tiesnesis savā darbībā nevar ne no viena sajemt priekšrakstus un savu kompetenču apjomā ir tā tad visvarens.

Kaut kādu evocatio no varas personu puses mūsu laikos sajustu kā smagu triecienu un iejaukšanos kārtīgā tiesību gaitā. Tas ir arī līdzeklis, kā apiet tiesneša neatka-

ribru, jo tiesnesis gan paliek amatā, bet pie lietas iztiesāšanas viņu nelaiž.

Noteikums, ka tiesneša darbību nevar apvienot ar kādu citu darbību, mūsu laikos viscaur principiāli atzīts, jo citādi tiktu pārkāpts varas dalīšanas princips, ja tiesnesis iejeltu vēl administratīvu blakus vietu. Tas visur aizliegts.

Izjēkums — akadēmisks darbs (senātori nedrīkst būt štāta docenti). Pie mums atļauts, ka tiesnesis ir parlamenta loceklis, kas nebūtu vēlams, jo parlamentārīskā likumdošana ir partiju cīņas lieta, no kuņas tiesnesim vajadzētu cik iespējams, palikt tālāku.

Privātos uzjēkumos tiesnesis nevar iejemt nedz vietu, nedz viņus vadīt, jo tiesnesis nedrīkst neka tādu uzsākt, kas varētu viņu eventuēli padarīt maksātneepējīgu. Tiesnešu blakus nodarbošanās jautājums cieši saistīts ar viņa atalgojuma apmēriem.

Pamatprincips, pēc kuņas darbojas krimināltiesā, ir **likumība**, t. i. tiesnesis var vadīties tikai no likuma.

Kā pretstats tam ir pastāvošās valdības iestādes, kuņu uzdevums — sargāt likumu lietderību, jā, pat vēl vairāk, jo ierēdnis, pārsteidzīgi sekojot lietderībai, var arī likumu samaitāt nenesot par to nekādu atbildību.

Bet tiesnesis pastāv tikai likuma dēļ un nedrīkst to nekad pārkāpt. Brīvi izspriest viņš var vienīgi normu „stiepjāmības“ robežās, un arī lietas apstākļu apspriešanā viņš pakļauts vienīgi savai apziņai.

Tā tad viņa darbība ir tiesību veidotāja darbība atiecībā uz tiesību pielietāšanu konkrētā gadījumā, pie kam krimināltiesībās viņš, protams, ierobežots no interpretatio extensiva un analogijas neiespējāmības.

Mēs tā tad redzam, ka tiesnesim ir liela vara. Kā tad nu aizsargājas no šīs varas nelietīgas izlietāšanas? Šim nolūkam noder tiesneša kriminālatbildība, un ik gadus viņam jāapliecina atbildība.

Tiesneša civīlatbildība atkarīga no viņa kriminālatbildības, t. i. tiesnesi var vienīgi tad piespiest atdzināt zaudējumu, ja viņu jau notiesājusī krimināltiesā.

Līdzīgā kārtā arī visa procesu kārtība sniedz garantijas par tiesas varas ļaunprātīgu neizlietāšanu.

Tiesdarbības vieta.

Še vajag izšķirt stabilus un ceļojošus tiesnešus. Ceļojošos tiesnešus Eiropā ievada normāņi (Anglijā lusticiarii itinerantes, kontinentā Kārļa Lielā misīi dominici, kas cēlušies ar normāņu ierosmi). Mūsu dienās ceļojoši tiesneši sastopami vēl vienīgi Anglijā, proti, Kings bench'a tiesneši.

Kas attiecas uz stabiliem tiesnešiem, tad katrai tiesai ir savs iecirknis, un visas lietas, kas te rodas, nāk pie šīs tiesas. Te pastāv tā tad forum delicti commissi princips. Tiesa nemeklē lietu, bet lieta nāk pie tiesas. Tikai izņēmuma veidā kontinentālā tiesa meklē lietu, proti, tanis gadījumos, kad ir no sevišķi liela svara, ka tiesāšana notiek uz vietas (sesijas). Līdz ar to kontinentā kā pretstats Anglijai iudices itinerantes principu ietur vienīgi izņēmuma kārtā.

No tā mēs redzam, ka kompetence starp divām vienāda augstuma tiesām tiek sadalīta **pēc vietas** (forum delicti commissi), pie kam šis noteikums gan nav ievērots pie Rīgas miertiesnešiem: te viņu kompetenci noteic pēc apsūdzētā resp. atbildētāja uzvārda pirmiem burtiem.

Mūsu laikos ir pats par sevi saprotams, ka tiesu notur slēgtā telpā, lai nerastos nevēlami traucējumi (Romā quaestiones perpetuae, ko noturēja forumā, traucēja apkārtstāvošā tauta). Šīm tiesas telpām jāatbilst sekošām prasībām: tām vispirms jābūt pieklājīgām, jo tiesai arī ārīgi jārepresentējas un jāimponē; tālāk jābūt blakus telpām, un proti, telpa lieciniekiem un tiesnešu apspriedes istaba, pie kam šīm abām jābūt šķirtām no tiesas galvenā procesa telpām.

Šādas tiesnešu apspriedes istabas trūkums iznīcinātu taisnu tiesu, jo nav iespējams, ka sprieduma pasludināša-

nas dēļ tiesneši strīdētos publikas priekšā, kas atstātu ļoti nelabvēlīgu iespaidu. Šai apspriedes istabai jābūt tik nošķirtai, ka neviens šai telpā nedrīkst ienākt, jo tiesnešus pa apspriedes laiku it nekas nedrīkst ietekmēt: te vairs nedrīkst nākt klajā ar kaut ko tādu, kas nav izsmelts procesā un ko parti procesā nav uzzinājuši. Tāpat ar šo istabu nav pielaižamas sarunas pa tājrūni, jo ticību tiesnešu bezpartejiskumam ne ar ko nedrīkst satricināt. Bet ja kāds tomēr būtu iegājis apspriedes istabā, tad tas var noderēt par pamatu kasācijai, un it sevišķi krievu senāts šai ziņā ievēroja lielu stingrību.

Laika nozīme tiesdarbībā.

Te pastāv izšķirība starp civilo un kriminālo tiesdarbību, jo krimināltiesās it sevišķi uzsver tiesdarbības ātrumu, tādēļ ka sodam vienīgi tad ir nozīme, ja to saņem pēc iespējas ātri pēc nozieguma. Tamdēļ kriminālprocesā vajāšanu nekad nepārtrauc, jo var notikt, ka pēc tam to nav iespējams turpināt, un krimināltiesai pēc būtības nav ne svētku dienu, ne sevišķas darba stundas, lai gan tiesdarbība ir valsts funkcija, un visi valsts darbinieki saistīti pie darba stundām. Tāpat arī krimināltiesas sēdes pēc iespējas nedrīkst atlikt. Ja nu tomēr rastos vajadzība atlikt, tad visa līdzšinējā procesa gaita no jauna jāatkārto, lai iegūtu tiešu un pilnīgu iespaidu no liecinieku izteikumiem u. t. t. Civilprocesu turpina vienkārši no tās vietas, līdz kurai process pavirzīts, pirms to atliek. Šie tad nu būtu nosacījumi par tiesneša darbības laiku. Termiņi regulē laika jautājumu attiekmē uz partu darbību.

Tiesas sastāvs.

Šeit rodas jautājums, vai ir labāk ņemt **vienu** tiesnesi vai **vairākus** tiesnešus. Pie mums tiesneši-vienpatņi ir miertiesneši, kolleģiāltiesas turpretim apgabaltiesa, tiesu palāta un senāts. Vācijā un pārējā Eiropā zvērināto tiesā prezidē kolleģija, kamēr Anglijā un Amerikā prezidē tikai

viens tiesnesis. Abām sistēmām ir savas priekšrocības un savas jaunās puses.

Tiesnesim-vienpatnim tā priekšrocība, ka viņš lietu iztiesā ātrāk un daudz vairāk sajūt personīgo atbildību. Koleģiāltiesai atkal tā priekšrocība, ka 3 cilvēki redz un dzird vairāk nekā viens, un tādēļ iespajds, ko šī tiesa kā tāda saņem, ir daudz vispusīgāks, pilnīgāks un dzīvāks. Tāpat arī tā ieteicama tādā ziņā, ka viņa veicina katra atsevišķa tiesneša personīgo domu loģisko noskaidrošanos, uzklaosot arī otra pārliecību. Mēs tā tad redzam, ka abas sistēmas labas, un tādēļ tās kombinējas šādi: Kur no svara ātrums, tā tad nenozīmīgās lietās, tur tās atstāj tiesnesim vienpatnim, kurās turpretim ievērojama vislielākā pareizība un izšķirami grūti tiesiski jautājumi, tās nodod koleģiāltiesai.

Koleģiāltiesas parasti sastāv no 3 locekļiem (tres faciunt collegium), pie kam it sevišķi no svara, lai būtu nepāra skaitlis.

Kas attiecas uz koleģijas locekļu savstarpējām attiecībām, tad jāaizrāda, ka katrā koleģiāltiesas sēdē ir priekšsēdētājs (to nevajag sajaukt ar koleģiāltiesas prezidentu kā tādu, kuram pienākas administratīvās funkcijas tiesas pārvaldē). Šis priekšsēdētājs nereprēzentē pārējo locekļu priekšniecību, bet ir tikai primus inter pares. Viņa tiesības raksturo tas, ka viņam pa tiesas sēdes laiku ir sevišķi tālejoša diskrecionāra vara: viņam jā rūpējas par kārtību un tiesību aizsardzību. Viņš nosaka pierādījumu ievākšanas un procesgaitas kārtību un var **dot** un **atņemt** vārdu.

Lai panāktu savu pavēļu izpildīšanu, viņam ir tiesības uzlikt naudas un aresta sodus, izraidīt visu publiku, piesaukt policiju un eventueli pat kaņaspēku. Citi tiesneši gan var iejaukties procesā ar jautājumiem, bet kārtības labā vienīgi ar priekšsēdētāja atļauju. Pēc sēdes turpretim, sprieduma izpildīšanā, priekšsēdētājs vairs nav primus inter pares, bet par inter pares, ir tā tad ar pārējiem tiesnešiem pilnīgi vienlīdzīgs.

Svarīgs tiesas loceklis ir **sekretārs**, kas ārpus sēdes

ir direktais kancelejas vadītājs un atbild par protokola pareizību; bez viņa paraksta tam nav likumīga spēka.

Miertiesnesim agrāk bija tikai viens rakstvedis, kuram nebija nekādu tiesību. Bet tagad viņam ir sekretārs, kas tāpat kā apgabaltiesas u. t. t. sekretārs nes atbildību par protokolu. Senātā nav sekretāra, bet ir virssekretārs.

Pie tiesas sēdēm vajag atšķirt:

1) Istenās tiesas sēdes — galveno procesu, kurā lietu iztiesā ad materiam un taisa spriedumu; vienīgi šīs sēdēs visā pilnībā ievēro augstāk minētos pamatprincipus.

2) Iepriekš sagatavojošās sēdes. Tās ir sava veida rīcības sēdes (Verwaltungssitzung), un tās pa lielākai daļai notur kolleģiāltiesā. Viņām liela nozīme. Šeit izspriež tādas lietas kā, piemēram, liecinieku pielaišanu, kurus pieprasa apsūdzētais (tiesa apsūdzētam piesūta liecinieku sarakstu, kurus nopratināšanu tā atzīst par vajadzīgu, un apsūdzētam ir tiesības 7 dienu laikā likt priekšā jaunus lieciniekus). Šīs iepriekšsagatavošanās sēdēs apspriež arī sūdzības par procesa formu u. c. Šī sēde pastāv no 3 tiesnešiem, sekretāra un prokūrora, kurš te tomēr nepiedalās kā parts, bet kā atzinējs. Publikai šīs sēdes nav pieejamas, un vienīgi parti var iekļūt.

Pastāv 3 veidi, kā pievilkt partus:

1) viņus uzaicina,

2) paziņo viņiem, kad un kur notiks sēde, un ja viņi grib, tie var ierasties, lai izteiktu savas domas,

3) partiem neziņo, kad un kur notiks sēde, bet viņi tomēr var ierasties.

Praksē pielietā vienīgi otru veidu.

3) Plenārsanāksmes: te sapulcējas visas tiesas no daļas Plenārsanāksmes funkcijās ietilpst vēlēšanas, disciplinārā tiesāšana, sūdzību izspriešana, kurās ienākušas par kādas lietas atņemšanu vienam izmeklēšanas tiesnesim un nodošanu citam. Palātas plenārsapulce var izspriest arī naudas sodus un sūdzības par nepareiziem maksājumu aprēķiniem. Tāpat arī palātas plenārsapulce ir advokātu padomes otrā instance.

Tiesu savstarpīgā satiksme.

Dažās valstīs tieša satiksme starp tiesām aizliegta, un tā notiek ar prokurātūras starpniecību. Pie mums tiešā satiksme atļauta, un tā ir arī labāk. Zemākās tiesas griežas pie augstākām ar priekšā stādījumiem, augstākās pie zemākām — ar priekšrakstiem, saprotams, ne jau pavēles nozīmē.

Dažreiz nav vēlams, ka tiesnesis piedalās kādā lietā, tādēļ ka viņš aiz dažādiem iemesliem nevarētu objektīvi spriest. Šinī sakarā izšķir:

- 1) tā saukto iudex INCAPAX (nederīgs tiesnesis) un
- 2) iudex SUSPECTUS (aizdomās turēts tiesnesis).

Šī incapacitas ir absolūta, t. i. tiesnesim jāatkāpjas pašam, bez partu pieprasījuma. Iemesli šāda incapacitas ir:

- a) tuva radniecība,
- b) ieinteresība lietā (piemēram, ja tiesnesis pats apzags),
- c) ja tiesnesis jau kādā iepriekšējā instancē šai lietā ņēmis dalību, jo viņš jau tad, iepriekš, ieņēmis savu viedokli galvenā procesā.

Ja pastāv aizdomas, tad tiesnesim jāatkāpjas vienīgi uz partu pieprasījumu, pie kam miertiesnesis viens pats izspriež partu iebilduma tiesības, bet kolleģiāltiesā tiek pieaicināts ceturtais tiesnesis, kas kopā ar abiem neskārtiem tiesnešiem nobalso.

Izšķir:

- 1) remōciju (attālināšanu), uzdodot iemeslus; ta reprezentē ierasto formu, un
- 2) — remōciju, neuzdodot iemeslus, kas nāk priekšā vienīgi zvērīnāto tiesās, piem. no 18 zvērīnātiem 3 noraida prokurōrs, otrs 3 parti, tā ka beigās paliek vajadzīgie 12.

Tiesu sistēma.

Tā kā vienai tiesai, diemžēl, nav iespējams izspriest visas lietas, tad nepieciešama darba dalīšana starp vairākām tiesām; tai savukārt nepieciešami stingri noteikumi

par lietu iedalīšanu atsevišķām tiesām. Tā ir **kompetence**.

Horizontālā kompetence, kas rēgulē darba sadalīšanu starp līdzās nostādītām, vienādām tiesām. Te izšķir 1) forum delicti commissi. Šis princips izveidoja likumu, jo tiesa atrodas nozieguma vietas tuvumā, un arī soda pasludināšanai vislielāka nozīme tur, kur noziegums pastrādāts. 2) forum deprehensionis: iztiesāšana notiek tur, kur noziedznieks apcietināts, piem. kāda persona, kas Vācijā pastrādājusi slēpkavību, tiek apcietināta Latvijā; šai gadījumā Latvijas tiesai nav forum delicti commissi. 3) forum domicilii pielietā vienīgi izņēmuma gadījumos, piem. pie preses pārkāpumiem. Šie tad nu būtu kompetences sadalījuma 3 **teritoriālprincipi**. Bet izšķir vēl ceturto — personālo principu: 4) forum personale. Tas noder tikai izņēmuma gadījumos pie personām, kas bauda eksterritoriālītes tiesības: tos tiesā viņu dzimtenes galvaspilsētas tiesa. Senāk šo forum sastapa vēl konsulārās tiesās, ko noturēja uz kapitulāciju pamata, kuŗas Eiropas valstis bija noslēgušas ar Turciju, Ķīnu un Persiju. Bet mūsu dienās šis kapitulācijas pamazām likvidē (cf. Ķīna). Mēs redzam, ka principus (2), (3) un (4) pielietā vienīgi subsidiāri.

2. FEB. 1938

„Augstskola Mājā“ № 79.
Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālprocess.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1932/33. g.)

6. lekcija.

Kompetence vertikālajā ziņā sadalās trijos virzienos :

A) Pēc lietu svara, pie kam izšķir

- 1) vieglās, vienkāršās, un
- 2) smagākās, svarīgākās lietas.

Pirmo lietu grupai atbilst mazāksvarīgās tiesas (mīrtiesnesis), otrai — kollegiālās tiesas (apgabaltiesa). Tomēr šīs tiesas nav viena otrai padotas.

B) Pēc izmeklēšanas stāvokļa, kādā lieta atrodas:

- 1) iepriekšēja izmeklēšana — a) policijas izmeklēšana, b) tiesneša izmeklēšana (mīrtiesās sastopam tikai policijas izmeklēšanu).

Ši iepriekšējā izmeklēšana dažā ziņā atbilst romiešu izmeklēšanai (process in iure).

2) Galvenā tiesāšana, kas atbilst romiešu lietās izspriešanai tiesas priekšā (process in iudicio).

Tai ir ļoti liela nozīme, jo patiesībā te lietu izšķir, tā beidzas ar spriedumu.

C) Instanču virkne sprieduma pārbaudīšanai, pie kam mūsu dienās parasti nesastop vairāk par trim instancēm.

Mēs redzam, ka kompetences sadalīšanā starp dažādā augstumā nostādītām instancēm, galvenā loma piemīt lietas būtībai (zemākai tiesai piekrit vieglākās lietas, augstākām — svarīgākās lietas). Šo principu parasti neievēro tad, ja divām dažādām lielām ir cieša saistība. Tad stājās spēkā princips, ka smagākai lietai seko vieglākā, t. i. arī vieglākā lieta nonāk augstākā tiesā (forum connexitatis).

Tā tad, augstākā tiesa var izšķirt lietu, kas pēc taīsnības piekristu zemākai tiesai, bet nekad otrādi. (Piemēram, ja aiz pārskatīšanas mīertiesnesim piekritošu lietu ir uzsākusi apgabaltiesa, tad apgabaltiesā arī viņu pabeigs).

Kompetences jautājumi, tā tad, ir diezgan sarežģīti, un tiesas priekšā tos izšķir ex officio uz likuma pamata. Tālāk ir iespējams, ka izceļas strīdus kompetences dēļ vai nu starp vienādām tiesām vai starp dažādām tiesām, vai arī starp tiesu un administrāciju.

Kompetences strīdus var būt vai nu pozitīvs, t. i. abas tiesas prasa lietas izšķiršanu sev, vai arī negatīvs, kad abas tiesas atsakās lietu izšķirt.

Šo kompetences strīdu izšķir vienmēr augstāka instance.

Tiesu sadalījums Anglijā.

Angļu tiesu sistēmā redzams divejāds tiesu sadalījums:

- a) vietējās, un
- b) vispārējās tiesas.

(Šim paraugam sekoja tikai Krievijā).

Šim abām tiesām nav nekādu sakaru, tikai centrālā tiesa var vietējai tiesai dažas lietas atņemt.

Vietējās tiesas — miertiesneši (justice of peace, iudices pacis). Sākumā viņi nebija tiesneši, bet conservatores pacis, t. i. miera uzturētāji, kam bija jāizpilda tikai administratīvas funkcijas. Tas bija vecs angļu — sakšu ievēdums. Kēniņš bija augstākais conservator pacis, kas nodrošināja tiesisko iekārtu (pax) ar vietējo elementu palīdzību, kurus savukārt jēma no apvidus labākajām un ievērojamākām aprindām.

Normaņu kēniņam šie vecie conservatores pacis nebija parocīgi, kāpēc viņš līdzās tiem ievēda kēniņa ierēdņus, kas pamazām pilnīgi izspieda conservatores pacis.

Tomēr 1328. gadā ar kādu Eduarda III statūtu šie conservatores pacis tika atkal ievesti. 14. g. s. vidū šiem conservatores piešķīra arī tiesāšanas tiesības, t. i. conservatores palika par iudices pacis. Tos jaunos iudices pacis iecēla kēniņš, un viņi visi bija juristi (legisti vai gentleman of the law). Šie legisti bija ļoti spēcīgs atbalsts centrālaj kēniņa varai.

Šāds iekārtojums nebija patikams vietējiem iedzīvotājiem un parlamentam, un rezultātā šie kēniņa ierēdņi sakusa ar vecās angļu-sakšu idejas vietējiem conservatores pacis. Uz priekšu kēniņš par miertiesnešiem iecēla netikai legistus, bet arī cienījamus vietējos iedzīvotājus (knights). Tomēr lai visu miertiesnešu sanāksme varētu izvest kādus lēmumus, bija nepieciešama vismaz viena legista klātbūtne.

Tomēr tiem vietējiem miertiesnešiem, kas nāca no vietējās aristokrātijas (gentry) vidus bija lielāka autoritāte, lielāka cienība, un viņi beidzot pazina juristus kā arī ieguva sev kvorumu tiesības.

Šo attīstības gaitu sevišķi labvēlīgi ietekmēja Richarda I lēmums nemaksāt miertiesnešiem atlīdzību. — Kopš In-

driķa VI miertiesneša amatam bija sevišķs censuss — noteikti ienākumi no kāda zemes gabala, kas tomēr 1906. gadā tika atcelti.

Miertiesnešu iecelšana notiek šādā kārtā :

Katrs, kas pieder pie gentry, ar 21. gada sasniegšanu var griezties pie grafistes lorda — leitenanta (leftenant) ar lūgumu ievest to miertiesnešu sarakstā. Bet lai varētu darboties, tad vajadzīga ķēniņa apstiprināšana (writ of dedimus potestatem), kas tiek izdota vienam gadam.

Šādā veidā apstiprinātie tiesneši tiek ievesti speciālā sarakstā, kas pēc tam tiek publicēts. Ja nākamā gadā netiek ievests šai sarakstā, tad skaitās automātiski atstādināts (tā tad, miertiesnesis nav neatstādināms!)

Šai miertiesnešu iekārtai ir labs pamats, pie kam sevišķu cienību un ievēribu viņa iegūst ar to, ka izpildāmie amati skaitās goda amati.

Miertiesnešu kompetence :

- 1) viņiem jā rūpējas par mieru un kārtību savā novadā (pacem conservare): šeit pieder cietumu uzraudzība un tiesības, constables apspiest eventuālas sacelšanās. Tāpat arī miertiesneši sastāda zvērināto sarakstus.
- 2) Viņiem jāizpilda pašvaldības funkcijas. Agrāk šīs funkcijas bija ļoti plašas, bet 19. g. s. otrā pusē šīs funkcijas, pa lielākai daļai, viņiem tika atņemtas, un viņu izpildīšanu uzticēja grafistes padomniekam (county council). Tikai nabagu apgādība ir atstāta miertiesnešiem.
- 3) Viņiem jāizpilda tiesas spriešanas darbība. Tā pastāv sagatavošanas un izšķiršanas funkcijās.

Šīs tiesas un arī citas tiesnešu funkcijas notiek pa lielākai daļai kolleģiāli (2 vai vairāki): *sesijās*, un tikai izņēmumu gadījumos Individuāli: *out of session*. Viens pats (out of session) miertiesnesis var nodoties tikai sagatavojošai tiesas darbībai, un tikai pavisam niecīgas lietas piekrit viņa kompetencei (kopš 1920. g. viņa kompetencē ietilpst arī mazgadīga tiesāšana).

Miertiesnešu kopējā darbība (sesijās) sadalās:

- a) *petty session* — 2 miertiesneši, kas iztiesā mazākas lietas;
- b) *special session* — kāda grafistes novada miertiesneši sanāk kopā. Šī sesija izpilda tikai administratīvas funkcijas;
- c) *general quarter session* — visas grafistes miertiesneši sapulcējas. Šī sesija notiek vismaz reizi gada ceturksnī, un ir grafistes augstākais administratīvais orgāns. Tāpat viņa ir apellācijas instance atsevišķu miertiesnešu spriedumiem un *petty session*, un grafistes augstākā sodītāja tiesa, kas spriež ar zvērināto palīdzību.

Likums paredz tos gadījumus, kad miertiesneši spriež saīsināta procesa kārtībā (bez zvērinātiem) — atsevišķi tiesneši un *petty session*, un nosaka, ka viņu piesprieštie sodi nedrīkst pārsniegt 5 mērciņas vai 3 mēnešu ieslodzījumu cietuma.

Kopā ar zvērinātiem (*general quarter session*) miertiesnešiem visās sodu lietās ir ļoti plaša kompetence; tikai slepkavība un nodevība (murder, treason) ir izņēmums. Šī miertiesnešu kompetencē lielā mērā konkurē ar *king's bench* tiesnešu kompetenci. Pie tam *king's bench* jāuzskata tomēr kā augstāko tiesu, kas kuŗu katru lietu ar t. s. *writ of certiorari* var tiem atņemt.

Miertiesneši, kas šo amatu izpildīja kā goda amatu, nespēja iesākoties pilsētās, jo šeit trūka *gentry*. Bez tam viņi

bija smagi apkrauti darbiem. Jemot visu to vērā pilsētās civeda policijas tiesnešus (police magistrates), kuriem maksāja arī algu. Londonā šie policijas tiesneši sastādīja centrālo tiesu (The Central Criminal Court).

Vispārējās (vai centrālās) tiesas. Jau no seniem laikiem Anglijas ķēniņš savu centrālo tiesāšanas varu ir uzticējis ceļojošiem tiesnešiem (judices itinerantes). Šie ceļojošie tiesneši bija ierēdņi, kas nonākot kādā novadā iztiesāja krimināllietas ar zvērināto kolēģijas palīdzību (zvērinātiem šeit prezidē tikai viens tiesnesis, kā mēr mīertiesnešiem prezidēja vienmēr divi). Šie ceļojošie tiesneši Londonā sastādīja king's bench. Kopš 1871. gada king's bench kopā ar citām tiesām apvienoja par High Court of Justice, kuŗas vienu daļu viņi vēl tagad sastāda.

Šiem king's bench tiesnešiem viņu ceļojumos tika dotas sevišķas pilnvaras, piemēram, the writ of venire facias — šerifiem jā sagatavo lietas pirms tiesnešu ierašanās. Tāpat ceļojošiem tiesnešiem bija tiesība jemt līdzī padomdēvējus — councils.

Tiesas sēdes, kas tika noturētas, sauca par sesijām; ja viņas notika padomdēvēju klātbūtnē, tad saka, ka tiesnesis spriež by council.

1906. gadā no king's bench tiesnešu vidus radīja apelācijas tiesu — the Court of Appeal, kas sastāv no 3 tiesnešiem, kuŗu priekšgalā atrodas Lord Chief Justice.

Arī augšnams (House of Lords) ir tiesu iestāde. Viņa attīstījusies no aula regia (ķēniņam tuvu stāvošie augstmaņi). House of Lords kompetence ir sekoša:

- a) lordu izdarīto noziegumu tiesāšana — indicium parium!
- b) apakšnama locekļu notiesāšana, kas izdarījuši kriminālnoziegumus;
- c) King's bench tiesnešu tiesāšana, pie kam House

of Lords ir petty jury, un House of Commons — grand jury;

- d) House of Lords ir valsts augstākā kassācijas iestāde, lai gan kassācijas sūdzību izspriešanā nepiedalās visi lordi, bet tās izspriež Law Lords.

Tā tad, redzam ka House of Lords pieder kā likumdevēja tā tiesneša funkcijas.

Tālāk jāmin vēl viena tiesu instance — Kēniņa Slepēnā Padome — **Privy Council**, kurā prēzidē Lord Chancellor. Šī Slepēnā Padome ir augstākā kassācijas iestāde dominijām, kas ir tieši padotas Kēniņam. Dominijas labprāt gribētu lai šī funkcija nepiekrīstu Privy Council'am.

Tiesu sistēma Francijā.

Ancien régime laikā tiesāšanu Francijā izveda parlaments un atsevišķi ierēdņi. Visa šī vecā sistēma sabruka Franču revolūcijas laikā (1789. g.), jo parlamentu uzskatīja par Kēniņa galveno atbalstu. Revolūcijas laikā sajūsminājās par angļu tiesu iekārtu, un to mēģināja atdarināt arī Francijā, ievedot angļu miertiesnešiem līdzīgas juges de paix, kas sprieda kopā ar Laienassesseurs. Šos miertiesnešus Francijā ieeļ valdība. Arī citādi miertiesnešu institūts Francijā ir bieži grozīts. Pēc „Code de la procedure criminelle“ noteikumiem visa krimināltiesāšana ir ciešā sakarā ar civiltiesām.

Pirmā instance ir miertiesnešos (juge de paix), kas kā krimināltiesnešos saucās: Tribunal de simple police.

Viņa kompetencē ietilpst mazākās lietas (contreventions). Līdz 1873. gadam līdzās miertiesnesim pilsētās šis pašas funkcijas izpildīja arī maire (pilsētas galva).

Otra instance miertiesnešiem ir „chambre criminelle“ pie „tribunal d'arrondissement“, kas līdz ar to ir pirmā instance smagākām krimināllietām. Otra instance „tribunal d'arron-

dissement" ir „Cour d'Apell". Vissmagākām lietām vēl paredzēta „Cour d'Assis", kas sastāv no viena apellācijas tiesas locekļa, 2 piesēdētājiem un 12 zvērīnātiem.

Visas šīs tiesas ir subordinētas „Cour de la Cassation", kas pārbauda tikai formālo pusi, un sastāv no 3 kamerām:

- 1) chambre criminelle,
- 2) chambre civile, un
- 3) chambre de quête.

Parasti šīs kameras strādā atsevišķi un tikai soda procesa uzņemšanas jautājumā kopš Dreifusa prāvas ir nepieciešams plēnuma spriedums. Franču tiesneši atrodas noteiktā vietā, un viņiem padots noteikts apgabals.

Šī franču sistēma, kas sastāv no 4 tiesu instancēm ir nodērējusi par tiesu iekārtas paraugu visam kontinentam.

1933

„Augstskola Mājā“ Nr. 80.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālprocess.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1932./33. g.)

7. lekcija.

Tiesu sistēma Vācijā.

Vēl gandrīz 7 gadus atpakaļ Vācijas tiesu uzbūve bija Francijas kopija, un proti:

- a) Amtsrichter,
- b) Landgericht,
- c) Oberlandes gericht, pie kuŗām pēc valsts dibināšanas 1871. gadā nāca klāt
- d) das Reichsgericht.

Krimināllietas tika izšķirtas no zvērināto tiesas (3 tiesneši + zvērinātie).

Tagadējā tiesu uzbūve ir sekoša: Pirmā instance vieglākām lietām ir t. s. Amtsrichter, kas lietas izšķir viens pats. Ja šim tiesnesim pievienojas vēl 2 šefēni, tad tiek radīta instance vidēji smagām lietām (svarīgās lietās jom dalību vēl otrs tiesnesis). Tikai smagi noziegumi (salīdz. krimināllietu iedalījumu 3 daļās pēc viņu smaguma: Verbrechen, Vergehen, Uebertretungen) nevar tikt iztiesāti no šim tiesām. Pirmo instanci smagiem noziegumiem sastāda zvērināto tiesa (Schwurgericht, kas sastāv no 3 tiesnešiem + 6 šefēni).

Pārkāpumu un noziegumu apellācijas tiesa ir zemes tiesa (Landgericht: 3 tiesneši + 2 šefēni. Tas ir vienīgais gadījums, kur nejuristi piedalās apellācijas tiesā). Revīzijas instance, kas pārbauda zemes tiesu spriedumu formālo pusi, ir zemes virstiesā (Oberlandesgericht).

Zvērināto tiesai nav apellācijas instance, bet tikai revīzijas instance, un proti: valsts tiesa (Reichsgericht), kas atrodas Leipcigā. Šai valsts tiesai ir 3 funkcijas:

- 1) Revīzijas iestāde zvērināto tiesām,
- 2) Revīzijas iestāde tām lietām, kuŗas zemes virstiesā negrib caurskatīt un nodod valsts tiesai;
- 3) pirmā instance valsts nodevības lietās.

Valsts tiesa sastādās no krimināl un civīlsēnātiem.

Bez šim vispārējām tiesām Francijā un Vācijā pastāv vēl sevišķas mazgadīgo tiesas (Jugendgerichte). Francijā viņas saucas: „tribunaux pour les enfants“.

Vācijā mazgadīgo lietas izšķir pirmās instances tiesnesis (Amtsrichter), kas šeit uzstājas kā aizbildniecības tiesnesis ar 2 šefēniem. Ja apsūdzēta kāda mazgadīgā, tad vienai no šefēniem jābūt sievietei.

Tiesu sistēma Krievijā (līdz 1917. g.).

Aleksandra II reformas Krievijas tiesas ir izbūvējušas pēc franču sistēmas, tomēr šeit izpaužas arī angļiem ipatnē-

jais tiesu sadalījums divās daļās (centrālās un vietējās tiesas). Vietējai tiesai miertiesnesim bija jābūt ciešā kontaktā ar tautu, ar ko gribēja sasniegt tautas piedalīšanos un līdzdarbību pārvaldē, visplašākā nozīmē. Arī zvērināto tiesas tika ieviestas.

Miertiesneši.

Miertiesnešus ievēlēja vietējie pašvaldības orgāni. Ievēlētos miertiesnešus vajadzēja apstiprināt senāta pirmam departamentam. Ja divreizējas vēlēšanas neveda likumīgu rezultātu, tiesnešus iecēla senāts, t. i. lai vēlēšanas būtu spēkā, bija nepieciešams kvalificēts vairākums, un ja divās vēlēšanās tas netika sasniegts, tad stājās spēkā augšminētā senāta iecelšana.

Miertiesneši varēja būt tikai tādi, kam bija Krievijas pavalstniecība, vismaz 25 gadu vecums, noteiktas vērtības nekustami ipašumi, un neaptraipīta pagātne. Tiesnešus vēlēja uz 3 gadiem. Miertiesneši varēja būt arī nejuristi, un lai viņu darbību atvieglotu 1864. gadā izdeva „Ustav o nakazanijach, nalagajemych mirovymi sudjami“.

Miertiesnesim nebija jārikojas pēc ius strictum, bet viņa galvenais uzdevums bija samierināt un izlidzināt partus. Miertiesnesis bija pirmā instance mazām lietām, un savu darbību viņš izveda bez zvērinātiem.

Аpellācijas iestāde miertiesnesim bija съезд судей, kurā gan nepiedalījās tas miertiesnesis, kas bija devis pārsūdzēto spriedumu. Съездā bija viens pastāvīgs loceklis (непременный глен), kas atradās tai vietā, kur notika miertiesnešu sanāksmes, un izveda attiecīgus priekšdarbus.

Arī šī otra instance rikojās pēc tās pašas izlidzināšanas sistēmas, t. i. meklēja atrast partu starpā kompromisu.

Kasācijas iestāde съезд spriedumiem bija senāts.

Tāpat kā Anglijā, arī Krievijā miertiesneši algu nesaņē-

ma. Sākumā šī goda amatu centās iejemt labākie elementi, bet drīz šis tiekšanās atslāba. Kad 80-os gados Krievijā iestājās reakcija, kas mēģināja iznīcināt Aleksandra II reformas liberālās idejas, tad 1889. gadā atcēla arī vecos miertiesnešus. Šīs reformas nolūks bija radīt spēcīgu un tautai tuvu stāvošu valsts varu, kāpēc arī vēlēto miertiesnešu vietā uz laukiem ievada земские начальники, kas vispirms bija pārvaldes ierēdņi. Pilsētās ievada t. s. pilsētas tiesnešus, un tikai Pēterburgā, Maskavā un Odesā palika miertiesneši,

Kas attiecas uz rietumu guberņām un Sibīriju, tad tur vispār nekad nav bijuši vēlēti miertiesneši. Aleksandra II ustavi te tika ievesti tikai pamazām. Rietumu guberņās ievada 1889. gadā ieceltos miertiesnešus,

Pēc 1905. gada revolūcijas pamazām atkal atgriezās pie vecās sistēmas, un 1914. gadā piejēma likumu, ar kuņu agrākie vēlētie miertiesneši tika atkal ievesti. Vēlēšanu periods sākumā tika noteikts ar 3 gadiem, vēlāk — 6. Zemskie načaļņiki un pilsētu tiesneši pilnīgi pazuda.

Miertiesnešu kompetence ierobežojās ar vieglākām lietām (cietuma sods līdz 1¹/₂ gadiem, pie kam šo sodu nevarēja saistīt ar tiesību zaudēšanu).

Šim lokālām tiesām pretējas ir vispārējās tiesas:

- 1) iecirkņa tiesa — okružny sud. Tā ir pirmā instance visām tām lietām, kas neietilpa miertiesnešu kompetencē.
- 2) Palāta — sudebnaja palata — apellācijas iestāde tām lietām, kuņas izspriestas iecirkņu tiesās. Viņa bija arī pirmā instance sevišķiem politiskiem noziegumiem un dienesta pārkāpumiem.
- 3) Senāts; senāts pastāvēja Krievijā jau kopš Pēterla Lielā laikiem. Viņš sastādījās no 5 departamentiem: I—III pārvaldei, IV un V tiesām. Katra departamenta priekšgalā atradās vienmēr перво присутствующий. Katrs departaments sastāvēja no 7 senato-

riem un sadalījās nodaļumos ar 3 senatoriem katrā. Principiālus jautājumus izšķīra viss departaments. Ja šie jautājumi bija sevišķi smagi un komplicēti, tad sanāca arī kombinēta civil- un krimināldepartamentu sapulce. Senāta spriedumi tika publicēti, un visām tiesām vajadzēja vadīties no šiem senāta lēmumiem. Katram departamentam bija savs virsprokurors, kuņi savukārt bija padot ģenerālprokuroram. Senākos laikos virsprokurori bija piedzīvojuši juristi, kam bija ļoti liela nozīme, jo senatori, pa lielākai daļai sastāvēja no nejuristiem. Bet pēc 60-o gadu reformas senātā nāca tikai piedzīvojušākie juristi, līdz ar to virsprokurors zaudēja savu lielo nozīmi, lai gan formēli viņš netika likvidēts, un pastāvēja arī uz priekšu.

Senāts ir visas valsts kašācijas iestāde, reizē arī apelācijas iestāde tām lietām, kuņām palāta bija pirmā instance, un pirmā instance sevišķos amatpersonu noziegumos.

Bez tam bija vēl *верховый суд* vissmagākiem noziegumiem, kuņā valsts domes un senāta pārstāvji bija tiesneši, un tieslietu ministrs prokurors. Beidzot tomēr šī tiesa pazuda.

Kas attiecas uz nejuristu piedalīšanos krievu tiesās, tad jāatzīmē, ka kopš reformas iecirkņu tiesās bija zvērinātie (3 tiesneši + 12 zvērinātie), kuņ darbibā vēlāk tika ierobežota.

1889. gadā palātā kā pirmā instancē (politiskie noziegumi) nāca klāt vēl amata pārstāvji --- *сословные представители*, kas, atkarībā no amata, bija vai nu augstmaņu maršals, pilšētas galva, vai sabiedrības vecākais. Vēlāk viņus atvietoja ar zvērinātiem. Arī senātam kā pirmajai instancei bija zvērinātie.

Tiesu sistēma Latvijā.

Tiesu sistēma ir pārņemta no Krievijas, bez šaubām, ar

zināmiem pārgrozījumiem. Sjezd mirovych sudei atvietots ar Apgabaltiesu, kuŗai ir divejādas funkcijas:

- a) pirmā instance smagiem noziegumiem, un
- b) apellācijas iestāde miertiesnešu spriedumiem.

Palāta ir apellācijas iestāde apgabaltiesā izspriestām lietām. Senāts ir kasācijas iestāde visām tām lietām, kas 2 instancēs jau ad materiam ir izšķirtas.

Senāts sastādās no 3 departamentiem :

- 1) civilā,
- 2) kriminālā, un
- 3) administratīvā.

Ne palāta ne senāts nevar būt pirmās instances, ar ne daudz izņēmumiem attiecībā uz amatpersonu noziegumiem.

Zvērināto tiesas pie mums nepastāv, lai gan pat satversmē tāda iespējamība ir paredzēta. Sevišķi bīstami un smagi noziedznieki ar iekšlietu un tieslietu ministru piekrišanu var tikt nodoti ārkārtējai tiesai. Šī ārkārtējā tiesa ir kara tiesa, kas var piespriest arī nāves sodu, turpretim, kārtējās tiesas (apgabaltiesa) to nevar.

Nejuristu tiesas.

Līdz šim mēs galvenā kārtā esam apskatījuši to tiesu uzbūvi un problēmas, kas sastāv no profesionāliem juristiem. Tagad piegriezīsimies nejuristu tiesām, vai t. s. laju tiesām, kas no Anglijas, caur Franciju ieviesušās Eiropā.

Zvērināto tiesas līdz 1875. g. bija visu brīvdomātāju ilgu priekšmets. Vēlāk viņas tomēr vairs neieredzēja. Ar ko tas izskaidrojams ?

Zvērināto tiesu ievēšana kontinentālajā Eiropā ir saistīta politiskiem motīviem. Anglijā un tāpat zem angļu iespaida U. S. A. zvērināto tiesas attīstījās neatkarīgi no politikas — orgāniski no normāņu draudzes tiesas. Uz kontinenta šī senā tradīcija par draudzes tiesu, bija jau aizmirsta.

Kad Francijā Lielās revolūcijas laikā tauta nāca pie varas, tad tautas gribēja nodot arī sodošās varas orgānu — tautas tiesas veidā. Šīs tautas tiesas aizjēmas viņu attīstītajā formā no angļiem — jury. Pēc 1848. g. februāra revolūcijas zvērināto tiesas ieveda arī pārējā Eiropā (Vācijā, Austrijā). Arī Krievijā 60-os gados ieveda zvērināto tiesas, kad pie varas nāca liberālais virziens.

Kad Eiropā bija jau nostiprinājusies doma par tautas piedalīšanos valsts dzīvē, tad atrada, ka ar zvērināto tiesām bija uzjēmušies smagu nastu, kas maz noderēja politiskai varai. Ar to tad arī ir saprotams, ka zvērināto tiesas sāka kritizēt un atrada viņās lielas vainas. Tikai Krievijā, kur brīvības kustībai sekoja drīza reakcija, taisni tāpēc vēl vienmēr palika zvērināto tiesas kā brīvības simbols. Šeit atcerējās Blakstona vārdus, ka zvērināto tiesas esot „palladium of liberty“ (the jury is the great bullwerk of the nation).

Ja atceramies, ka arī Latvijas tapšana ir notikusi revolucionāros laikos, tad ir saprotami, kāpēc mūsu satversmē deklarētivi prasīta zvērināto tiesu ieviešana.

Blakus šiem politiski—vēsturiskiem motīviem zvērināto tiesas ieviešanu sekmējuši vēl sekoši apstākļi: liela priekšrocība viņām ir tā, ka tauta vairāk uzticas tautas tiesnesim nekā kādam amata tiesnesim.

Bez tam pati tauta, piedaloties tiesās mūcās pazīt sodu tiesības, kas ir no ļoti liela svara. Pēdīgi (domā, ka tas arī esot tas galvenais) starp dzīvi un krimināltiesībām ir plaša, kas radusies krimināltiesību nepilnības dēļ. Zvērināto tiesnesis, kas nav tik cieši saistīts likumiem, var attīstīt tiesības radošu darbību, un sliktos, novecojušos likumus drīzāk saskaņot ar dzīves taisnīgiem prasījumiem.

Tomēr taisnība ir arī tiem, kas saka, ka ne šeit meklējami izšķirošie argumenti par labu zvērināto tiesām: tautas uzticība tiešām nav taču nepieciešami saistīta ar pašas tautas piedalīšanos viņās.

Taisni otrādi: tautai var būt liela neuzticība zvērinātiem (nacionāli, reliģiozi pretinieki). Tas, ka tauta piedaloties tiesā iemācoties likumus, ir sofisms, jo lielā masa taču nekā nē-iegūst no tam, ja tiesā piedalās nedaudzi zvērinātie. un ja viņa vispār ko iemācas, tad to viņa dara no dienas preses publicējumiem.

Beidzot, kas attiecas uz tautas tiesiskās apziņas cīņu ar pozitīvām tiesībām, tad nedrīkst aizmirst, ka tautas tiesiskās apziņas maiņu nespēj atspoguļot nedaudzo zvērināto piepešie impulsi. Šādu maiņu varētu konstatēt, varbūt, tikai ar tautas nobalsošanas palīdzību, vai arī, eventuāli, parlamentā.

1. APR. 1933

„Augstskola Mājā“ Nr. 81.

Tiesību zinātņu nodaļa

Kriminālprocess.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1931. g.)

8. lekcija.

Tā tad, redzam, ka augšminētie, vairāk vai mazāk politiskie argumenti par tautas nepieciešamību piedalīties zvērināto tiesās ir apgāsti, un ja vispār kautkur miera laikos vēl tiek ievestas zvērināto tiesas, tad tas tiek darīts tikai tamdēļ, lai valsts vara daļu no atbildības varētu uzlikt tautai. Tomēr ar to vēl zvērināto tiesas kā tādas un vispār nav pierādītas par nederīgām. Jautājums jānostāda sekoši: vai zvērināto tiesas ir vēlamas no tīri procesuāli tehniskā viedokļa, izejot no kriminālprocesa jaunākajiem

pamatprincipiem? (pie kam visi politiskie argumenti jāatstāj neievēroti).

Nostādot jautājumu šādā veidā pret laju tiesām paceļas liels iebildums: mūsu laikos visās profesijās novērojama speciālizēšanās; kāpēc tad tiesās jāpiedalās profāniem? Šeit piederas arī Bindinga iebildumi, kas saka sekoši: kad man vajaga pāri zābaku, es eju pie kurpnieka; ja man vajaga maizi, es eju pie maiznieka; bet ja vajaga izšķirt kādu svarīgu manas dzīves jautājumu, tad es jemu tos pašus: maiznieku, kurpnieku u. t. t.

Šis iebildums ir vērstis vispār pret laju tiesām, un attiecas kā uz zvērināto tiesu tā arī uz šefēnu tiesu.

Starpība starp zvērināto un šefēnu tiesu pastāv tai apstākļi, ka zvērinātie un tiesneši rada 2 atšķirtas kollēģijas, kāmēr šefēni un tiesneši apvienoti vienā kollēģijā.

Šefēnu tiesas pamats ir kāda seno scabīnu ideja. Scabīni senāk bija tiesību pārzinātāji, t. i. laudis, kas pārzināja tautas tiesības. Vēlāk, rodoties rakstītiem likumiem, viņus atvietoja mācītie garīgie juristi, un beidzot šie scabīni galīgi pazuda. Kad 1848. gadā Vācijā tika ievestas zvērināto tiesas, radās nacionāla strāva, kas nostājās pret zvērināto tiesām, bet par nacionālām raksturam atbilstošu laju piedalīšanos tiesās uzskatīja veco scabīnu iestādījumu. Tādā kārtā jau 1850. gadā Hannoverā ievēda šefēnu tiesu.

Vēlāk visā Vācijā amata tiesnesimniecīgāku nozīgumu izsprišanas gadījumos pievienoja 2 šefēnus (apellācijas iestāde bija zemes tiesa).

Centās iznīcināt arī pārējās zvērināto tiesas, un pēc kara ar 1924. g. reformu šefēnu tiesas kompetence tika stipri paplašināta: vecā šefēnu tiesa ar 2 šefēniem bija kompetenta izspriest visas lietas, līdz pat smāgiem nozīgumiem. Smāgiem nozīgumiem radīja lielu šefēnu tiesu (3 tiesneši+6 šefēni), kas tomēr vēl arvienu tika Senata par zvērināto tiesu.

Ari zemes tiesa kā parastās šefēnu tiesas apellācijas iestāde ir pārgrozīta ar to, ka arī te piedalās laji (3 tiesneši+2 šefēni), kas agrāk nenotika. Redzam, ka laju elements ir pastiprināts, kaut arī viņu piedalīšanās veids ir mainīts.

Zvērināto tiesa ar savu tradicionālo 2 kolleģijasformu attīstījusies no pagasta apsūdzības, kuŗas būtība pastāv pilnvarotā jautājumos, un vietējo iedzīvotāju (pares) atbildēs. No šejienes Anglijā attīstījās grand jury, kas noskaidro, vai apsūdzība ir pareiza, vai ne. Ja viņa apstiprina pareizību, tad lieta izspriešanai nonāk petty jury, kur prezidē kāds king's bench tiesnesis, un kuŗai jāatbild uz tiesneša jautājumiem par vainīgumu vai nevainīgumu.

Francijā, kuŗa pārņēmusi angļu petty jury, prezidē 3 tiesnešu kolleģija.

Zvērināto tiesas būtība, kā jau augšā aizrādīts, pastāv abu kolleģiju atdalīšanā, starp kuŗām notiek darba dalīšana.

Sākumā darba dalīšanu Francijā izveda šādi: zvērinātie varēja izšķirt jautājumus tikai attiecībā uz faktiem (questio facti), jo viņi bija nejuristi, tiesneši, turpretim, pārējie — **de iure respondent iudices, de facto iuratores.**

To tomēr nevarēja izvest, jo fakts nebija atšķirams no viņa relevantām sekām, kāpēc arī darba dalīšanu nostādīja sekoši:

Apsūdzētā vainīgumu vai nevainību izšķir zvērinātie (verdict, no vere dicere), soda piemērošanu un procesa formalitātes jāizdara tiesnešiem. No apzīmējuma „vere dicere“ redzam, ka sākumā iuratores bija tie, kas pastiprināja apsūdzētā labās puses.

Lajiem, kas piedalās tiesā, jāizpilda zināmi noteikumi: zvērinātam vajaga nodzīvot zināmu laiku attiecīgā vietā; jābūt noteiktam vecumam; jābūt noteiktam izglītības mi-

nimumam. No piedališanās zvērināto tiesās atsvabina tādas personas, kas varētu radīt pārāk lielu ietekmi sava sabiedriskā stāvokļa dēļ, piemēram, augsti ierēdņi.

Visas tās personas, kas spēj darboties kā zvērinātie, tiek ievestas atsevišķos sarakstos, t. s. pamatsarakstos (Anglijā to izdara šerifs).

Pret šiem sarakstiem ir dubults iebildums: 1) ka **ne**, un 2) ka **tomēr** ievēd. Tiesa un prokuratūra gan kontrolē šo sarakstu vešanu, jo nevienu nedrīkst izlaist, kas var tikt ievests, jo zvērināto darbība nav tikai tiesības, bet arī pienākums.

Šos sarakstus ved kā zvērinātiem tā arī šefēniem. Attiecībā uz šefēniem jau veselu gadu iepriekš ar lozēšanas palīdzību nosaka, kuŗam noteiktās dienās jāpiedalās tiesas sēdēs kā šefēniem.

Zvērinātiem šos gada sarakstus ar lozes palīdzību sadala sesiju sarakstos uz vienu sēdi, un proti, vienā zvērināto sarakstā un vienā ersacsarakstā. Kad nāk tiesas diena, tad konstatē, kuŗam no sesijas sarakstā ievesti zvērināti jāpiedalās attiecīgā tiesas sēdē, un proti: no galvenā saraksta jem 18 zvērinātos, un 2 no otra saraksta. No šiem 18 zvērinātiem katrs no partiem bez iemeslu uzdošanas 3 var noraidīt tā kā tiek sasniegts likumīgais zvērināto skaits — 12. Abi erzac zvērinātie arī tiek nozvērināti un pa sēdes laiku arī viņiem tur jāpiedalās, lai vajadzības gadījumā viņi varētu piedalīties bez kādas sevišķas sagatavošanas.

Redzam, ka zvērināto tiesu process ir daudz komplikētāks kā šefēnu tiesās.

Labi ir tas, ka zvērinātie iepriekš nezina, kuŗās lietās viņiem būs jāspriež, citādi viņus varētu ietekmēt.

Pats par sevi saprotams, ka katra partija, uzdodot motīvus, var zvērinātos removēt, un taisni to pašu iemeslu

dēļ, ar kuņiem var atlaist kādu iudex incapax, vai suspectus (skat. iepriekš).

Kādas tad ir zvērināto tiesas priekšrocības? Varbūt, lielākā priekšrocība ir tā, ka spriedums ir divu atsevišķu kollēģiju kopdarbības rezultāts. Tiesas process ar zvērinātiem ir, isumā, šāds: procesa vadība uzticēta priekšsēdētājam, tiesnesim. Pēc galvenā procesa tiesneši uzstāda zvērināto kollēģijai vainas jautājumu. Zvērinātie aiziet, lai pēc balsu vairākuma dotu atbildi.

Jautājuma uzstādīšana ir diezgan grūta, jo viņai jābūt viegli saprotamai, un reizē jādod iespējamību no atbildes izšķirt lietu. Lai radītu zināmu atvieglojumu, jautājumā var sadalīt arī darbības jautājumā un vainas jautājumā. Zvērināto atbildei jābūt vai nu „ja“, vai „ne“, lai varētu dabūt noteiktu rezultātu. Pēc franču tiesībām, kopš 1832. gada, ir iespējama vēl trešā atbilde: zvērinātie var teikt „ja, bet mīkstinoši apstākļi“.

Tiesas iedalījums divās kollēģijās ir tai ziņā izdevīgāks, ka viņš pabalsta un prasa procesa formalitāšu izkopšanu un ieturēšanu. Ja tiesa, kas sastāv tikai no vienas kollēģijas, izdara formālu kļūdu, tad bieži partijas tomēr neuzdrošinas par to protestēt, jo viņas baidās tiesnešus sakaitināt. Ja, turpretim, bez tiesnešu kollēģijas pastāv vēl zvērināto kollēģija, tad nav jābaidas, ka tiesnešus varētu sakaitināt.

Šī procesa formalitāšu garantija ir specifiska zvērināto tiesas priekšrocība, un tā nav ne amata tiesām, ne šefēnu tiesām.

Izšķirošs zvērināto tiesu ļaunums ir tas, ka zvērinātiem viņu lēmums nav jāmotivē (jo to viņi kā nejuristi pavisam nespēj), un sakarā ar to nav iespējama apellācija un zvērināto kontrole. Šī vājā puse nav šefēnu tiesām, jo šeit lēmumus motivē.

Gan saka, ka šefēnu tiesās ļoti grūti panākt vienošanos starp tiesnešiem un lajiem, jo te valda liela pretruna (austriešu jurista Glasera domas).

Šīs bailes vācu šefēnu tiesu praksē tomēr nav piepildījušās. Šefēnu tiesas, bez tam, ir daudz taisnīgākas un vienkāršākas kā zvērināto tiesas. Tāpēc arī varbūt, ir labāki, ja izšķiras par tiesām, kurās piedalās laji; lielām lietām, kur sevišķi svarīga ir procesa formalitātu ieturēšana — zvērināto tiesu, bet mazām, turpretim, ievest šefēnu tiesu.

Ir mēģināts to ļaunumu, kas izceļas zvērinātiem dodot spriedumu bez motivācijas, samazināt ar to, ka 3 tiesnešiem, ja viņi vienbalsīgi domā, ka apsūdzētais ir nevainīgi notiesāts, dod tiesību atcelt spriedumu, un lietu pārspriest jaunā zvērināto kollēģijā.

Var būt tādi gadījumi, ka zvērinātie, kas apspriežas vieni paši, nezina kā izšķirties, kāpēc arī ir atļauts, ka zvērinātie lūdz tiesas prezidentu partiju klātbūtnē dot paskaidrojumus. Te jau var saredzēt maskētu šefēnu tiesu.

Tagad piegriezīsimies laju tiesu novērtējumam visā visumā (šefēnu un zvērināto tiesas). Ja mēs izejam no tīri processuāli—techniskā viedokļa, kādu esam iejēmuši jautājumu uzstādīšanā, tad jāsaprot, ka laju tiesas nevar attaisnot ar tautas kā politiska faktora piedalīšanos, bet gan tikai ar to, ka lajam kā tādām ir vairāk dzīves izpratnes, pazišana un svaigums kā rutinātam amata tiesnesim. Amata tiesnesis paradīs šablonizēt, un pāriet sīkumus, lajs, turpretim, katru atsevišķu sīkumu atrod bezgala svarīgu, ar ko paceļas tiesas darbības precīzitate.

Neskatoties uz šīm laju tiesu priekšrocībām visā pasaulē tomēr par laju tiesu derīgumu stipri šaubās, izņemot angļu — amerikāņu zemes (piem. Francijā daudzo attaisnojumu dēļ, jo zvērinātie domā, ka stingrie likumi šē jākorrigē).

Latvijā satversmi tagad iztulko tā, ka te nav vis paredzēta zvērināto tiesas ievēšana, bet laju tiesa vispār (event, šefēnu tiesa). Bet arī pret to paceļas iebildumi, jo pie mums tiešām ir ļoti cienījams stāvoklis un laju nenoteiktībai daudzi neuzticas.

Sodu gaita.

(Sodu procesa fāzes).

Tiesāšanu galvenā kārtā gan izdara tiesas, bet ir arī dažādas citas iestādes, kas palīdz tiesām. Starp tām jāizšķir:

- 1) sagatavojošās iestādes (reizē arī tiesu priekšpostenis),
- 2) līdztekus tiesām ejošie:
 - a) apsūdzētāji, un
 - b) aizstāvji.

Sagatavojošo iestāžu darbība: iepriekšējā izmeklēšana.

Jau vecā Romā, kad bija attīstījušās kārtīgas questio perpetua, proces sadalījās divi daļās: procesā in iure, un procesā in iudicio. Prokurors un izmeklēšanas tiesnesis Romā nebija, un viss sagatavojošās darbības smagums bija jānes privātpersonai (quivis ex populo). Bet tā kā kriminālgadījumu izmeklēšanā bieži sastapa pretestību, tad privātpersonai palīdzēja prētors — varas pārstāvis.

Prētors pārvarēja pretestību ar viņam piekomandēto magistrātu coercitio.

Līdzīgi tas bija arī agrāk Anglijā, kur līdz 1879. gadam nebija neviena oficiāla organa sagatavojošām instancēm. Vismaz tika uzturēta privātopsūdzības fikcija, jo kriminālpolicija, kas pa lielākai daļai izdarīja apsūdzības, uzstājās kā privātpersona, kuŗas aktis nekad nenāca tiesas priekšā. 1879. gadā pēc kontinenta prokuratūras priekšzīmes tika radīts director of public prosecution, kas bija padots home department (iekšlietu ministrijai) neviss Lord Chancellor'am. Pa lielākai daļai viņš ir jurists (sollicitor), un svarīgās lietās vada iepriekšējo izmeklēšanu. Līdzās tam ir vēl viens attorney general, un sollicitor general — krona ierēdņi, kas aizstāv valsts intereses, bet ar dažiem izņēmumiem, viņiem nav prokuratūras tiesības. Bieži šiem amatiem pievieno vēl vecākus privātus ierēdņus.

Handwritten notes:
Chung...
...stāties

27. APR. 1933

„Augstskola Mājā“ Nr. 82.
Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālprocess.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1931. g.)

9.10. lekcija.

Pilnīgi citādi konstruētās kontinenta iepriekšējās izmeklēšanas sakne ir meklējama Francijā. 18. g. s. beigās Francijā iznīcināja inkvizīcijas tiesas, un ievada Anglijai līdzīgu procesu. Bet tas inkvizīcijas princips, pēc kurā iepriekšēja sagatavošana atrodas tā paša tiesneša rokās, kas vēlāk dot spriedumu bija tik dziļi iesakņojies, ka iepriekšējā sagatavošana vēl vienmēr notiek ar inkvizīcijas zīmi. Privātopsūdzību neievada jo neuzticējās privātpersonām, un tādā veidā sagatavojošā darbība tika nodota kā-

dam tiesnesim, kam ir tiesība pielietot arī nepieciešamos spaidus. Tā ir iepriekšēja izmeklēšana, ko vada izmeklēšanas tiesnesis (juge d'instruction; izmeklēšanas tiesnesis; судебный следователь — krievi ir aizmirsuši, ka viņš taču ir tiesnesis un nevis inkvizītors!) Patiesībā izmeklēšanas tiesnesis, kāmēr viņš nodarbojās kā izmeklēšanas ierēdnis, nekad nedrīkst spriest. Francijā izmeklēšanas tiesnesi izņem no pirmās instances tiesnešu skaita, lai gan, pa lielākai daļai, pēc gada viņš atgriežas atpakaļ tiesnešu kollēģijā.

Līdzīgā veidā šis jautājums nokārtots Vācijā. Šais zemēs, tā tad, izmeklēšanas tiesnesim ir zināma prakse un piedzīvojumi, kāmēr pie mums, kur izmeklēšanas tiesnesis ir zemākā tiesu karjeras pakāpe, tiek pievilkti jauni iesācēji, kam trūkst vajadzīgo piedzīvojumu. Tā ir kļūda, jo izmeklēšanas tiesnešu darbība ir ļoti atbildīga, jo viņiem ir stipra un pilnīga vara, un viņiem jāliek pamatakmens visam tālākajam procesam.

Krievijā sagatavošanas darbība līdz 1860. gadam bija uzticēta policijai (jaunākais policijas meistars bija augstākais izmeklēšanas tiesnesis). Šī sistēma tomēr neuzglabājās, un 1860. g. gribēja radīt kārtību: ievada sudebny šēdovateļ, kuŗa stāvoklis 1864. g. tika konsolidēts. Viņš skaitījās pie apgabaltiesas, un bija domāts kā tiesnesis ar visiem tiesneša neatkarības piederumiem. Tomēr beidzot viņš palika par papildu izmeklēšanas tiesnesi, kuŗu iecēla tieslietu ministrs, jo izmeklēšanas tiesnesi gribēja stingrāk kontrolēt.

1870. gadā radīja sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas tiesnesi, kuŗa darbībā ietilpa viss apgabaltiesas rajons.

Izmeklēšanas tiesnešiem piekrit visas lietas, kas nonāk tiesā, un viņi ir padoti:

- 1) apgabaltiesai, kas var spriest par viņu darbību,

un dot tiem arī sevišķus rīkojumus (piem. apsūdzētā gara spēju noteikšana).

- 2) Nepareizā kārtā arī prokuroram, jo tas ir pret-runā ar tiesneša neatkarību. Pamatojoties uz šo no frančiem aizņemto konstrukciju, izmeklēšanas tiesnesis, tā tad, ieņem dalītu stāvokli.

Izmeklēšanas tiesneši pastāv tikai apgabaltiesām — miertiesām viņi trūkst, jo miertiesneši izšķir tikai mazas lietas, kurām nevajaga sevišķu iepriekšēju sagatavošanu. Bet ja sūdzību miertiesnesim neiesniedz vis privāta persona, bet policija, kā administratīvā kārtības uzturētāja, tad tomēr nepieciešama zināma iepriekšēja sagatavošanās: policija notikuma vietā sastāda **protokolu**. Viņa tomēr nav iepriekšējās izmeklēšanas instance, jo viņa nav tiesnesis un viņai trūkst tā autoritāte. Bez tam, protokols, kuŗu tā sastādījusi, nav nekāds pierādījuma līdzeklis. Miertiesnesis var prasīt no policijas arī papildu datus.

Bet policijai ir vēl arī tājāka funkcija, un proti — **izziņa** (дознание) un **uzmanišana**, sekošana. Vispirms policijai ir izsekošanas uzdevums. Atrasto izziņas kārtībā ieraksta protokolā, un šo protokolu policija piesūta tiesai, kuŗa šai lietā, pēc policijas domām ir kompetenta. (Ja policija ir pārskatījusies, tad tiesa pati izlabo šo kļūdu).

Pie šī protokola tad pieturas izmeklēšanas tiesnesis, lai arī viņš pats par sevi nav uzskatāms kā pierādījuma līdzeklis.

Izņēmumu gadījumos kāds policijas ierēdnis var atvietot izmeklēšanas tiesnesi, un proti — vajadzības gadījumā, kad izmeklēšanas tiesnesis vajadzības brīdī nevar pietiekoši ātri ierasties.

Bez šaubām, policijas ierēdnim šeit noteikti jāizpilda dažādus priekšrakstus, kas paredzēti izmeklēšanas tiesnešu darbībai, citādi viņa sastādītais protokols būs nederīgs. Tā tad, mēs redzam, ka policija palīdz miertiesnešiem un iz-

meklēšanas tiesnešiem, bet viņa ir padota prokuroriem, kas izdara kriminālvajāšanu, un kam vajadzīga zināma skaidrība lai izšķirtu vai zināmā gadījumā ir nepieciešama iepriekšēja izmeklēšana vai nē. Likums iepriekšēju izmeklēšanu paredz tais gadījumos, kuŗu sodīšana parez tiesību zaudēšanu. Šī robežlinija bija pilnīgi skaidra un noteikta kāmēr bija spēkā 1845. gada sodu likumu krājums, pēc kuŗa noteiktiem sodiem vienmēr sekoja tiesību zaudēšana.

Ja šāda tiesību zaudēšana nav paredzēta, tad arī iepriekšējā izmeklēšana nav vis obligātoriska, bet fakultatīva.

Pie mums spēkā esošās tiesības paredz obligātorisku tiesību zaudēšanu tikai „katorgas“ gadījumos, citādi tiesību zaudēšana ir fakultatīva. Tāpēc arī ir nepieciešami vilkt jaunu robežu obligātoriski iepriekšējās izmeklēšanas pielietošanai.

Tagad iepriekšējo izmeklēšanu cenšas, pēc iespējas, ierobežot, jo ar viņu lieta tiek bremsēta un apsūdzētam ir ļoti nepatīkams stāvoklis (izmeklēšanas apcietinājums!), un beidzot tiesu procesā pēc iespējas jāievēro kontradiktorisks princips.

Smagākās lietās valsts varu pārstāv prokuratūra (vieglākās — policija), pie kam viņai ir apsūdzējošās partijas stāvoklis. Kāpēc tad nu prokuratūrai, kuŗai ir pieejami ļoti daudz varas līdzekļi, dod vēl palīgā tiesnesi. Prokuratūra ļoti labi var arī pati savākt vajadzīgos materiālus.

Ar izmeklēšanas tiesneša darbību mēs nonākam pie zināma veida iepriekšējas tiesas (liecinieku un pašu iztaujāšana, un vietas apskate), kas beidzas ar rezolūciju.

Rodas zināma veida „iepriekšējs“ spriedums un tiesa pārāgri tiek apgrūtināta ar iepriekšējiem spriedumiem, kuŗus radījis viens tiesnesis pēc inkvizītoriskiem principiem.

Tāpēc arī 1924. g. Vācijā obligātoriskā iepriekšējā izmeklēšana ar reducēta līdz minimumam, un arī mums ir tāds projekts.

Šis augšminētās iepriekšējās izmeklēšanas kļūdas ir radījušas jaunu tiesu instanci, kas pirms galvenā materiāla apspriešanas kontrolē izmeklēšanas materiālu. Francijā tā ir Cour d'accusation, kas pastāv pie cour d'appell. Šis institūts ir pārņemts no Anglijas kur blakus petty jury pastāv 23 šerifa sasaukto zvērināto grand jury. Apsūdzības raksts, bill of entreatment (viņš sastāv tikai no apsūdzētā un liecinieku vārdu uzdošanas) vispirms nonāk grand jury, kas arī izklausina lieciniekus, un nosaka, vai lietai jānonāk petty jury vai ne (vai nu true bill, vai no bill).

Franču Cour d'accusation pārbauda nevien apsūdzības materiālo pareizību, bet arī izmeklē, vai iepriekšējā izmeklēšana ir labi izvesta.

Krievijā tāpat kā Francijā šeit ir sevišķs palātas nodalījums. Lietās, kuŗas nepieciešami saistītas ar tiesību zaudēšanu, apgabaltiesas prokuroram apsūdzības raksts jānodod palātas prokuroram, kas to var grozīt, lai gan pa lielākai daļai to nodod tikai palātas sevišķai nodaļai, kas tad to aiz slēgtām durvīm „ticības sēdē“ iepriekšējās izmeklēšanas aktis caurskata un nošķaidro, vai ir ticamas, ka apsūdzētais ir vainīgs. Šai sēdē piedalās arī palātas prokurors kā lietpratējs. Palātas apsūdzības kamera var lietas noraidīt, vai arī sastādīt savu, jaunu apsūdzības rakstu, vai arī apstiprināt veco apsūdzības rakstu.

Šis institūts pie mums ir palicis par tukšu formālītāti, jo aktis pa lielākai daļai nemaz nelasa cauri, bet gan vienkārši apstiprina (tikai ja žēlojas apsūdzētais, tad notiek pamatīga pārbaude). Apstiprināto apsūdzības rakstu palātas prokurors nodod tālāk apgabaltiesas prokuroram, kas viņu nodod apgabaltiesai.

Vācijā šo funkciju izpildīja spriedošo tiesu pārvaldes sēde. 1924. gadā tomēr radīja sevišķu zemes virstiesas apsūdzības kameru (zemes virstiesas ir augstākā instance pēc šefēnu tiesas).

Skotijā nav tamlīdzīga institūta. Austrijā, turpretim, ir kautkas viduvējs, jo tur ir ieviesta fakultatīvā apsūdzības kamera, kas arī ir tas labākais.

Šim institūtam ir arī lielas ēnas puses, jo ja tā ir tikai tukša formālitate, tad viņa tikai apgrūtina procesu, padarot to smagāku; ja, turpretim, palāta savu lietu jem nopietni, tad viņa tikai pastiprina iepriekšējā sprieduma iedarbību, ko dod izmeklēšanas materiāls.

Austrijas fakultatīvā apsūdzības kamera darbojas tikai tad, kad apsūdzētais to vēlas, pie tam ar sūdzību par iepriekšējo izmeklēšanu. Apsūdzētais pats tad apzinas savu risku. Viņš to, protams, darīs tikai tad, kad sagaidāma lietas noraidīšana.

Iepriekšējās izmeklēšanas institūts, ta tad, ir:

- 1) policija,
- 2) izmeklēšanas tiesnesis, un
- 3) apsūdzības kamera.

Prokuratūra.

Prokuratūra ir tīri francisks atradums, kas nav pārņemta no Anglijas, un viņa iemieso varenu domu; prokuratūra. Francijā ir attīstījusies neapzināti, vēsturiski.

Prokuratūras vēsturiskā attīstība Francijā.

Procurator latīniski nozīmē pārvaldnieks. Lēņu tiesību laikmetā Francijā izcēlusies teritoriāla kundzība, kas ar

savu teritoriju rikojās kā ar „patrimonium“, kā savu īpašumu. Seigners melno darbu lika darīt saviem ļaudīm — „gens“. Kēniņš bija varenākais seigneur, un viņa ļaudis saucās gens du roi.

Kēniņš valsti uzskatīja par savu patrimonium, un valsts kase — fiscus — reizē bija arī viņa kase. Gens du roi bija viņa procureurs, kas saucās arī fiscaux, un viņiem bija arī jā rūpējās par fiska ienākumiem. Fiska ienākumi toreiz pastāvēja, pa lielākai daļai, 1.0 konfiskācijām un naudas sodiem. Tāpēc arī vajadzēja uzzināt, vien otrreiz pat izdomāt noziegumus, lai varētu uzlikt naudas sodus vai konfiskācijas.

Ši noziegumu uzzināšana tad nu piekrita gens du roi, kas līdz ar to no īpašumu pārvaldniekiem pārvērtās, par noziegumu uzzinātājiem. Sākumā viņi tiešām šai jaunajā īpašībā bija tikai kēniņa naudas kases interešu pārstāvji, bet vēlāk viņi izvērtās par valstiskās ius puniendi nesējiem.

Prokuratūra viņas patreizējā uzbūvē ir cēlusies Francijā revolūcijas laikā, galvenā kārtā viņu izkopiis Napoleons I. Revolūcijas laikā prokuratūra saucās „ministère publique“, kuŗas locekļi, sūdzības uzturētāji saucās commissaires publics. Šie commissaires publics izstrādāja apsūdzības rakstu, kuŗu mutes vārdiem nolasiĶa tiesas sēdē accusateur public. Šis darba dalijums tomēr vēlāk tika atņemsts, un abi amati apvienoti vienā — commissaires de la republique. Vēlāk šis commissaires sauca arī procureurs. Napoleons I, kas gribēja radīt tādu institūtu, ar kuŗa palīdzību tas varētu iejaukties tiesu procesā, organizēja prokuratūru stingri hierarchiskā kārtībā. Viņas priekšgalā stāvēja tieslietu ministrs, kuŗam bija padoti visi prokurori. Prokuratūra tika stingri atšķirta no advokatūras.

Beidzot arī prokuratūras kompetence tika paplašināta tik tālu, ka viņa bija netikai kriminālapsūdzību pārstāve,

bet pārstāvēja arī valdību visdažādākās lietās un visās tiesās. Katrā kārtīgā tiesā, izņemot miertiesnesi, ir prokurors Cour d'appel, un cour de la cassation (pēdējā ir 3, jo katrai kamerai ir viens prokurors) ir ģenerālprokurors, kam ir arī palīgi.

Palīgi sadalās: substituts, kas izstrādā apsūdzības rakstu, un avocats generaux, kas uztur apsūdzību galvenā procesā. Arī apgabaltiesās prokuroram ir augšminētie palīgi, tikai šeit viņi saucas: substituts un avocats de la republique. Apgabaltiesas prokurors Napoleona laikā saucās procureur d'Empereur; restaurācijas, periodā procureur du roi, tagad procureur de la republique.

Anglijā.

Anglijā ilgi pastāvēja privātā apsūdzība pēc romiešu priekšzīmes. Sai sistēmai tomēr ir lielas kļūdas, un tāpēc ieveda prokuratūrai līdzīgu institūtu. Pēc normāņu tradīcijām, ķēniņam kā publiskās varas pārstāvim ir tiesība vienmēr apsūdzēt, un tāpēc, ja viņš grib, viņš var uzsākt apsūdzību bez grand jury — caur saviem ierēdņiem. Šī apsūdzība saucas: by information (jo ķēniņš vispirms tiek informēts no saviem ierēdņiem. Viņa sākas vārdiem: „the King against the prisoner“. Ierēdņi, kas izveda šo darbību pamazām no ķēniņa ierēdņiem pārvērtušies par valsts ierēdņiem. Tie ir: solicitor general, tas ir ministru kabineta loceklis. Viņš apsūdzību uztur tur, kur ir parādums rīkoties bez grand jury; attorney general — uzstājas kā parastais privātapšūdzētājs, tomēr viņam ir sekošas privilēģijas:

- 1) viņam nav vajadzīgs nekādu cautio eventuāliem tergi versatio;

2) aktis viņš var jemt līdzi mājās;

3) viņš var ļaut katrā laikā materiālam krist (īstais privātsūdzētājs līdzās kuņam darbojas attorney general kā valsts pārstāvis, par to var sūdzēties augstākā tiesā, un ja augstākā tiesa to pieprasa, tad attorney general'am lieta jāved tālāk);

4) ja īstais privātsūdzētājs ļauj lietu izbeigt, tad attorney general var tomēr lietu vest tālāk.

No 1879. gada vēl ir directors of public prosecution, ar 6 palīgiem. Viņi ir padoti iekšlietu ministrijai, lai gan uzstājas arī kā privātsūdzētāji, pie kam viņiem ir tās pašas privilēģijas, kas attorney general. Kriminālvajāšanu viņi izdara ar policijas palīdzību un tad tālāk to uztur tiesā.

Skotijā.

Skotijā jau 18. g. s. vidū bija diezgan labi izveidota prokuratūra, kuņas priekšgalā stāvēja Lord Advocate. Viņam bija 4 palīgi: advocates deutes; 1774. gadā Lord Advocate bija iekšlietu ministrs, lai gan formāli viņš vēl vienmēr palika prokuratūras šefs. Īsto prokuratūras vadību tomēr pārjēma viņa palīgi galvas pilsētā, deputy advocate. Pārējie 3 palīgi bija nodarbināti citos Skotijas apgabalos, un saucās, circuit advocate. Viņu starpā strādāja t. s. procurators fiscal, kas atradās kādā tiesā. Viņi savāc apsūdzības materiālu, un lietu nodod kompetentiem tiesnešiem. Ja viņu iepriekšējā izmeklēšana ir noslēgta, tad viņi materiālu nodod vienam Lord advocate palīgam, kas tad izšķir lietas nodošanu tiesai. Lord advocate palīgi ir atceļami ierēdņi.

Vācijā.

Vācijā ir Reichsanwalts, kuŗu iecel valsts prezidents. Viņš izšķir prokuroru kompetences strīdus.

Īstais prokuratūras vadītājs ir — Oberstaatsanwalt:
Vēl izšķir:

- 1) die Staatsanwälte, un
- 2) „ Amtsanwälte — jaunievedums, kas nekur citur nav sastopams.

Krievijā.

Jau Pētera Lielā laikā Krievijā „prokurora“ vārds bija pazīstams. Pēters Lielais ievada t. s. fiskālus, kuŗu priekšgalā stāvēja virsfiskāls. 1722. gadā virsfiskālu pārdēvēja par ģenerāļņu prokuror, kas reizē kā ķeizara acs un auss uzmanīja likumību visā zemē.

Viņa palīgi bija agrākie fiskāli. Kad tika ievests senāts, tad katra departamenta priekšgalā stāvēja обер-прокурор, kas gan nebija priekšsēdētājs, tomēr galvenais senāta darbības vadītājs.

Šis prokurora kā visas zemes likumības sargātāja jēdziens ir iespiedies arī jaunajā likumdošanā прокурорный надзор veidā. Kad Aleksandrs I ievada ministrijas, tad генеральный прокурор postenis tika apvienots ar tieslietu ministra posteni. Katrīna II līdzās ģenerālprokuroriem radīja arī gubernas prokurorus, kas izveda надзор savā gubernā tāpat kā to darīja генеральный прокурор visā valstī.

Pēc sešdesmito gadu reformas Krievijā tika ieviesta franču sistēma. Līdz ar to bija:

- 1) senāta virsprokurors, kas tomēr nebija prokuratūras šefs,

- 2) palātu virsprokurori, kas bija padoti tieslietu ministrim, kas reizē bija palicis ģenerālsprokurors,
- 3) apgabaltiesu prokurori, kas padoti palātas virsprokuroram.

Šī prokuratūras uzbūve ir pārņemta arī Latvijā līdz ar прокурорный надзор, kas tagad saucās „uzraudzība“.

Prokuratūru nedrīkst sajaukt ar maģistratūru (maģistratūra ir visu tiesnešu kopība). Francijā par maģistratūru sauc abas, un proti — tiesnešu kopību par magistrature assise (procesa laikā tiesneši sēž), prokuratūra — magistrature debout (jā viņi stāv). Pēc savas būtības prokuratūra ir pārvaldes iestāde, ne tiesu iestāde. Viņa stāv blakus tiesai, pa daļai arī zemāk kā tiesa. Ir nepareizi nostādīt prokuratūru kā pastāvīgu iestādi pāri tiesai, kāds uzskats vēsturiski attīstījies Francijā.

Francijā prokuratūrai ir tiesiskās maģistratūras uzraudzības tiesības: kanceleja ir viņai padota, uzaicinājumi iziet no viņas, viņa norāj tiesu pārkāpumus un paziņo tās tieslietu ministrim; viņai ir pirmā vieta paaugstinājumu komisijā, un starpnieka loma tiesu satiksmē.

Šī tiesu centralizācija ir izskaidrojama ar republikas un Napoleona nezticību tiesām. Šo organizāciju pa daļai ir pārjēmušas arī citas zemes. Piem. Vācijā arī prokuratūrai piekrit apsūdzētā uzaicināšana un tiesu satiksme.

Sevišķi stipri franču sistēma ir pārņemta Krievijā, kur prokurorny nadzor bija arī nacionāls pamats. Senāta virsprokurors bija senāta kancelejas šefs. Prokurors var griest tiesu priekšsēdētāja uzmanību uz netaisnībām, un to paziņot arī savai priekšniecībai (vai nu palātas prokuroram, vai ģenerālsprokuroram, t. i. tieslietu ministrim). Krievijā tomēr prokuratūra neizpilda tiesu satiksmes starpnieces lomu, tāpat viņai nav uzaicināšanas tiesības.

Šī prokuratūras iejaukšanās tiesu darbībā nav pareiza, jo viņas īpatnējā darbība ir kriminālvajāšanā kā valsts sodu varas orgānam. Visas valsts sodu varas realizēšana ir prokuratūras rokās. Viņa uzzin noziegumus, vajā tos, un gādā par viņu sodīšanu. Tā tad, viņai ir milzīga vara pret individu. Viņas darbība vienā vilcienā iet no nozieguma uzzināšanas, līdz soda izciešanai, pie kam viņa tiek pārtraukta tikai no tiesas procesa. Tiesas procesa laikā prokuratūra ir tikai partija, kurai ar tādām pat tiesībām stāv pretim individs, lai aizstāvētos.

Mūsu tagadējās tiesas būtībā jau ir tas, ka viņai jāstāv pāri sodošo valsts varu pārstāvošai prokuratūrai, un ka tai jāievēro arī individa vai viņa aizstāvja atspēkojumi.

Šī bezpartejiskā tiesa ir iespējama tikai ar prokuratūras un aizstāvja darbības diferenciāciju; inkvizīcijas tiesa bija valstiskās sodītieksmes pārstāve, individa aizstāvis un objektīvs spriedējs vienā personā, pie kam visbiežāk uzvarēja valsts intereses.

Pa procesa laiku, tā tad, prokuratūra ir padota tiesai. Ar to tiesa saista prokuratūru. Bez šaubām, arī tiesa ir valsts varas pārstāvis, bet tomēr šīs varas cits orgāns. Kā pārvaldes iestāde prokuratūra ir padota tieslietu ministram, kas savukārt ir atkarīgs no ministru kabineta un tālāk no parlamenta.

Prokuratūras iekšējā uzbūve.

Saka: „prokuratūra apsūdz“, un ko dara viens valsts aizstāvis, to dara visa prokuratūra, kas par viņu ir atbildīga. Prokuratūrā augstākais zemāko var atvietot, (piemēram, palātas prokurors uzstājas apgabaltiesās). Šis ir t. s. **devolūcijas** princips. Bez tam prokurora vietā var stāties kāds cits, ar prokuroru uz vienas pakāpes stāvošais: tas ir **substitūcijas** princips.

Prokuratūras funkcijas.

Viņas galvenais darba lauks ir kriminālvajāšana, pie tam vajāšana ex officio, kas reizē ir arī inkvizīcijas principa palieka. Šai prokuratūras darbībā viņai ļoti palīdzīga ir kriminālpoliģija, kas tai ir padota, un reizēm var arī viņu atvietot (piem. mirtiesā).

Tas norāda, ka patiesībā prokuratūrai vajadzētu būt padotai iekšlietu ministrijai, bet Krievijā to nedarija, jo iekšlietu ministrija ir savvaļīga instance.

Prokuratūrai palīdz arī izmeklēšanas tiesnesis, kam jāizpilda viņas norādījumi, ja tie nosaka kādas izmeklēšanas kārtību. Izmeklēšanas tiesnesis var darīt prokurus uzmanīgus uz tām nelikumībām, kas notiek izmeklēšanas laikā. Tāpat viņš palīdz prokuratoram sastādīt apsūdzības rakstu.

Oficiālā apsūdzība, ko izdrija prokurori (Krievijā privātsūdzībai tika ierādīts plašāks apjoms nekā tagad tas Eiropā pieņemts, jo šis valsts lieluma dēļ prokuroriem bieži bija kļūdas), pastāv tai apstākli, ka prokuratoram, tiklidz tas ir dzirdējis par kādu noziegumu, jāuzsāk kriminālvajāšanu. Tas ir t. s. legalitātes princips, un tikai atsevišķos gadījumos prokurors var pats izšķirt, vai ir vajadzīgs uzsākt vajāšanu (oportunitātes princips). Lidz šim valdīja legalitātes princips, bet tagad mēģina pastiprināt oportunitātes principu, lai prokurori nebūtu spiesti uzsākt lietas, par kuŗu izvešanu nav ne mazāko cerību.

Vispār tagad tiesiskās iepriekšējās izmeklēšanas vietā grib likt prokurora izmeklēšanu. Tā tad, mēs redzam, ka prokurors vada izmeklēšanu, un beidzot tās rezultātus sakopo apsūdzības rakstā, kas satur apsūdzētā personības ap-

rakstu, vēsturisko daļu un liecinieku izteikumus izmeklēšanas tiesnesim (pēdējā daļa ir kļūda, jo tas nozīmē pierādījumu atņemšanu galvenam procesam).

Ja iepriekšējā izmeklēšana ir pabeigta, tad lieta tiek nodota tiesī, vai ar palātas apsūdzības kameras starpniecību tiesai. Sākot ar šo momentu prokurors ir partija. Viņam tiesa dod pirmo vārdu, un ja ar spriedumu viņš nav apmierināts, viņš var iesniegt augstākai instancei apellācijas — vai kasācijas **protestu**.

Apsūdzību tiesā uztur parasti kāds no jaunākajiem prokuratūras locekļiem. Priekšnieki nevar prokuroru piespiest pret savu apziņu pārstāvēt apsūdzību; tāpat arī katrs prokurors var apsūdzību izbeigt, bet prokuratūra sūdzās tālāk. Tas bija par prokuratūras kriminālvajāšanas darbību.

Tālākā prokuratūras darbība ir cietumu uzraudzība, kas radusies tai laikā, kad prokuratūrai vajadzēja visur sekot likumības ievērošanai. Pēc angļu uzskata cietumi ir padoti arī mirtiesniešiem. Kā virsuzraudzības iestāde prokuratūras sistēmātiski apmeklē ieslodzījumus, saņem sūdzības, skatās uz to, lai neviens nesēdētu nepelnīti, nelikumīgi. Arī visa apcietināto un viņu piederīgo vēstuļu apmaiņa iet caur prokuratūras censūru. Tāpat viņai ir padoti tie, kas atrodas izmeklēšanas apcietinājumā. Arī augstākajās tiesās eksekūcija atrodas prokuroru rokās (mirtiesnieši to izdara paši ar policijas palīdzību), pie kam viņi policijai uzdod to izvešanu.

Inkvīzīcijas tiesneša funkciju diferenciācija nevarēja palikt stāvēt prokuratūras radīšanā. No viņas loģiski izriet arī aizstāvniecības radīšana apsūdzētam, ja vispār grib uz-

turēt kontradiktoriskā procesa būtību. Tā ir t. s. **formālā** aizstāvēšana, kas jāatšķir no **materiālās** aizstāvēšanas, kas ir uzglabājusies kriminālprocesa garantijās, un visā tai, ko tiesa dara apsūdzētā labā.

Aizstāvēšana.

Ir pilnīgi skaidrs, ka ja apsūdzētāji ir partija, tad arī apsūdzētiem jānodod partijas tiesības. Dabīgi, ka apsūdzētie ir vājāki kā apsūdzību uzturošie valsts orgāni. Vēl vairāk tāpēc, ka apsūdzētais ir ļoti uztraukts, jo lieta grozas ap viņa godu, brīvību un dzīvi. Līdz ar to apsūdzētais nevar iejusties tiesas procesa formālītātēs, kas bieži ir ļoti komplikētas. Lai apsūdzētā un apsūdzētāju stāvokli zināmā mērā izlīdzinātu, apsūdzētam dod aizstāvi.

Jau Romā bez oratores bija apsūdzētā palīgi — stantes ad aliquem, un padomdevēji.

Germāņu tautas tiesā bija t. s. līdzzvērētāji, Eideshelfer, coniuuratores, kas zvērēja, ka attiecīgais cilvēks nav spējīgs nodot viltus zvērastu.

Vēl jāatzīmē arī apsūdzētā pārstāvis — procurator. Civilprocesā pārstāvis uzstājas parta vietā, kriminālprocesā, turpretim, pārstāvja tiesības nekad nav obsolūtas, jo modernā kriminālprocesā vienmēr jābūt klāt arī apsūdzētam. Pārstāvība kriminālprocesā attīstījās pie tiem laudīm, kas paši nevarēja tiesā, uzstāties: piem. nepilngadīgie, atraitnes, zīdaiņi, juridiskas personas. Pa daļai nepilngadīgos pārstāv viņu vecāki, kas taču var izteikt to, ko neviens cits nezina. Tagad aizstāvis nekad nav pārstāvis, bet gan tikai atbalsts, padomdevēji un runātājs. Ar šiem 3 uzdevumiem aizstāvis diezgan pilnīgi atvieto prokuratūras pretsvaru.

Prūsijā savā laikā mēģināja nodibināt valstisku aizstāvniecības institūtu, t. s. Assistenzrāte, kas tomēr drīz izzuda.

27. APR. 1933

„Augstskola Mājā“ Nr. 83.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālprocess.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1931. g.)

11|12. lekcija.

Krievijā kā aizstāvis uzstājās tiesas jaunākais loceklis, kas tomēr nav izdevīgi. Aizstāvniecībai pēc būtības bieži ir jāapkaņo valsts vara, un tāpēc ir pareizāki, ja aizstāvji nav atkarīgi no valsts orgāniem.

Tāpēc arī advokatūra nav nekāds valstisks orgāns, tomēr tā ir organizācija ar zināmām varas pilnvarām. Viņa apvieno tiesību pazinējus, kas pārstāv partu civilprocesā un aizstāv apsūdzēto kriminālprocesā. Senāk advokatūra bija cunīte, un kā tāda viņa uzglabājusies Anglijā vēl līdz

šai dienai. Angļu advokatūra sadalās: barristers un solliciters.

Sollicitor ir savas puses interešu aizstāvis, viņam ir savs birojs un viņam nav vajadzīga teorētiska, bet gan tikai praktiska izglītība, sevišķa pārbaude viņu ierindo solliciters ģildēs vai cunftē. Arī barrister'i ir sevišķas cunftes locekļi; Londonā ir 4 barristers cunftes, kas pusdieno kopā; augstāku pakāpi tādā cunftē iegūst tad, ja ir veikts jau zināms skaits „dinneru“ (šais „dinneru“ „mācās“ jaunie locekļi).

Katram barristers ir birojs, kur var griesties gan tikai sollicitors, ne klienti.

Barrister's uzstājas tiesā un saņem honorāru. Vecāki barristers iegūst tituli council. Tiesnešus ieceļ no barristers. Ievērojami, ka Anglijā valsts nepārrauga ne sollicitors, ne barristers.

Kontinenta advokātu cunftes ir izveidojušās par sevišķu formāciju ar biedrisku raksturu. Šeit advokāti sastāda patstāvīgu korporāciju, kas ir nepieciešama, lai atsevišķam advokātam būtu kāda aizmugure cīņā ar valsts varu par apsūdzētā tiesībām. Tālāk ir nepieciešama arī atsevišķu advokātu kontrole, kuru Anglijā izdara tikai viņu korporācija, bet uz kontinenta bez tam arī vēl tiesa.

Tāpēc arī tiesu uzbūvē par advokatūru runā kā par institūtu, kas stāv sakarā ar tiesu. Lai tiktu uzņemts advokātu apvienībā, tad nepieciešamas teorētiskas un praktiskas zināšanas. Korporācijās priekšgalā atrodas vēlētis padomnieks, kas skaitās arī priekšsēdētājs. Uzņemšanu izdara priekšnieks, kam ir arī zināmas disciplināras funkcijas (augstākais sods ir izslēgšana).

Francijā ir 2 advokātu katēgorijas: 1) advocat — pēc zināma vecuma sasniegšanas viņus sauc: maître;

2) avoué.

Vācijā ir advokatūra (Rechtsanwaltschaft) ar savu padomi un disciplināro varu. Uzņemšanai par locekli nepieciešama:

- 1) universitātes izglītība,
- 2) referendāra un assessora eksāmens, un
- 3) tiesības iejemt tiesu amatu.

Pēc **Latvijas** likumiem zvērinātie advokāti sastāda korporāciju pie apellācijas tiesas. Lai tiktu uzņemts par locekli, nepieciešama:

- 1) augstskolas izglītība,
- 2) 5 gadi tiesu dienestā kā palīgam.

Palīgiem nav nekādu tiesību, bet viņi var kļūt par privātdavokātiem. No privātdavokātiem prasa tikai eksāmenu, un viņi ir padoti tiesām.

Zvērinātiem advokātiem katru gadu ir ģenerālsapulce. Likums paredz viņiem arī rindu disciplinārsodus: rājienu, īslaicīgu vai ilgstošu prakses noliegšanu, un izslēgšanu.

Šādas disciplināras rīcības sākums ir sūdzības padomei par kāda advokāta rīcību. Par rājienu nevar apellēt. Citās lietās apellācijas instance ir palātas plenārsapulce, kurai savus ieskatus nodod arī palātas prokurors, jo viņš ir visu uzraudzības institūts (prokurorny nadzorl). Prokuroram ir arī tiesības prasīt soda pastiprināšanu. Disciplinārā rīcība, bez šaubām, var iet līdz kriminālam procesam.

Advokātam jābūt valsts pilsonim, bet viņš nedrīkst atrasties valsts dienestā (ir pielaižami izņēmumi). Ir vesela rinda lietu, ko advokāts nedrīkst darīt, piem. kalpot abām pusēm, u. t. t. Tāpat ļoti lielus prasījumus advokātu morālei uzstāda padome, piem. advokāts nedrīkst reklamēties, nedrīkst būt darijumu vidūtājs, u. t. t. (Pēterburgā advokātiem nedrīkstēja būt pat parādi). Šīs advokatūras rokās tad nu ir aizstāvēšana, jo advokāti dod apsūdzētiem padomus, viņiem palīdz, un tiesas priekšā runā viņu vietā. Pie tam pie mums nenotiek nekāda advokātu piespiešana, jo

galvenais panākumiem bagātās aizstāvēšanas noteikums ir apsūdzētā pilnīga uzticēšanās advokātam. Tas arī ir iemesls, kāpēc Prūsijā iznīca oficiālie aizstāvji — Assistenzrāte. Pie mums var aizstāvēties arī katrs pats, ja viņš to vēlas. Tas tomēr notiek diezgan reti.

Blakus šai fakultatīvai aizstāvēšanai pie mums ir arī obligātoriska aizstāvēšana, proti mazgadīgiem palātā un lietās, kuŗām seko tiesību zaudēšana — katram apsūdzētam.

Obligātoriskās aizstāvēšanas gadījumā apsūdzētais var pats sev izvēlēties aizstāvi, tomēr par to viņam jāpaziņo tiesai. Apsūdzētais var arī lūgt tiesu iecelt viņam aizstāvi, t. i. t. s. oficiālā aizstāvēšana, kuŗu var izdarīt tikai zvērināti advokāti vai viņu palīgi. Aizstāvju var būt tik daudz, cik vien vēlas.

Aizstāvja tiesības un pienākumi.

Aizstāvi iecel tiesa, vai pilnvaro apsūdzētais (pietiek ar pilnvarojumu, kas izteikts tiesas priekšā mutes vārdiem). Aizstāvis tikai tad sāk rīkoties, kad apsūdzētam ir izsniegts apsūdzības raksts, t. i. viņš tiek pielaists tikai galvenā procesā, jo iepriekšēja izmeklēšana u. c. priekšdarbi ir jau garām. Aizstāvis var izlasīt aktis (no kancelejas viņš tās nedrīkst ņemt līdzī; Vācijā viņš to tomēr var), viņš var runāt ar apsūdzēto zem četrām acīm, un var nedot liecību par to, ko dzird. 7 dienu laikā pēc savas pielaišanas aizstāvis var piesūtīt jaunu liecinieku citācijas. Tālāk viņš var pa galvenā procesa laiku uzlikt lieciniekiem jautājumus, pie kam priekšsēdētājs gan jautā vispirms. Disputā viņš runā pēc prokurora vai privātsūdzētāja. Pie mums aizstāvis nevar apellēt bez sevišķa pilnvarojuma, kāmēr

Vācijā gan. Viņam jāizceļ viss tas, kas runā par labu apsūdzētam, un jāuzmana apsūdzētā tiesības procesā.

Apellācijā viņam nevajaga lūgumu formulēt — pretēji prokuroram.

Prokuroram, turpretim, jāizceļ viss tas kas runā apsūdzētam par sliktu.

Kriminālapsūdzības uzsākšana.

Kriminālapsūdzība ir:

- 1) kādas personas krimināltiesiskās atbildības ievērošana spaidu ceļā,
- 2) sevišķu valsts orgānu ievērošana, lai izvestu spaidus, un
- 3) gaidāmā tiesas sprieduma projekts.

Līdzīga ir arī civilsūdzības dēfinīcija, un tomēr viņu starpā ir liela izšķirība. Civilprocesā pirmā vietā stāv tīri kontradiktorskais princips; sūdzības paplašināšana ir neiespējama, sūdzētājs ir dominus litis, un „iudex ne eat ultra petita partium“.

Arī kriminālprocesā prokurora apsūdzības raksts ir ieslēgts zināmos rāmjos, iz kuriem tas nevar iziet. Ja, turpretim, procesa gaitā nāk klāt jauni momenti, tad lietu atliek, un apsūdzības rakstu izsniedz atpakaļ prokuroram izlabošanai un pārpažīšanai.

Privātsūdzētājs, un pat valsts pārstāvis nevar sūdzību atsaukt vai izbeigt. Šie kriminālprocesa noteikumi ir izskaidrojami ar materiālās taisnības meklējumiem.

Kriminālapsūdzība atšķiras no civilās vēl sekoši: civilprocesā viss sākas ar apsūdzības raksta iesniegšanu (litis contestatio), un kas notika agrāk, formāli procesam ir vienalga. Kriminālprocesā, turpretim, ir oficiāla, formāla

sagatavošana, ar kuŗu nodarbināts liels aparāts. Tas ir tāpēc tā, ka valsts vara ir ieinteresēta apsūdzībā, un kur šī valsts interese nav liela, sagatavošanās paliek tikpat neoficiāla kā civilprocesā (piem. privātopsūdzība).

Šī atšķirība, bez šaubām, ir tikai formāla, jo arī civilprocesā ir sagatavošanās, kuŗai ir privāts raksturs.

Tāpēc kriminālprocesā izšķir:

- 1) kriminālvajāšanas momentu, un
- 2) sūdzības uzsākšanas momentu, kas parasti nesakrīt, bet privātopsūdzībā tomēr sakrīt.

Noilgums tiek pārtraukts jau ar kriminālvajāšanas sākumu (civilprocesā tikai ar apsūdzības uzsākšanu; tāpat arī privātopsūdzībās).

Izšķir sekošus kriminālvajāšanas veidus:

1) publisku kriminālvajāšanu: valstij vajaga, un tikai viņa drīkst apsūdzēt, neatkarīgi no damnifikāta (cietušā) gribas, piem. slepkavības gadījumā;

2) privātu kriminālvajāšanu — tikai privāta persona drīkst vajāt, un valsts lietā var iejaukties tikai ar tiesas lēmumu, piem. apvainojums, viegli ķermeņa bojājumi;

3) viduvēju: ir gan publiska interese, bet jēm vērtā arī zināmus intīmus apstākļus — privātpersona var uzsākt, vai nē, bet ja viņa ir uzsākusi, tad process turpinas neatkarīgi no viņas gribas, (piem. ģimenes zādzība).

Vislielākā līdzība ar civilprocesu ir privātopsūdzībai, un var teikt, ka šī procesa līdzība ar civilprocesu ir pretēji proporcionāla tām: interesēm, ar kādām šeit piedalās valsts. Tagad valda tendence (Vācijā) privātopsūdzību pēc iespējas ierobežot.

Kriminālvajāšanas sākums.

Šo jautājumu ir grūti izšķirt. Domāja, ka kriminālvajāšana sākas ar policijas, izmeklēšanas tiesneša, vai vispar kādas valsts iestādes interesešanos attiecīgā lietā (inkvīzīcijas tiesas mantojums), bet tagad saka, ka kriminālvajāšana sākas tikai tur, kur ir oficiāls raksts, (akts) pret *n o t e i k t u* personu *n o t e i k t ā* lietā (nevis tādā gadījumā, kad vajāšana ir vērsta pret kādu X). Ir strīdīgs jautājums par to, vai viņa iesākas ar to momentu, kad policija savu rprotokolu piesūta izmeklēšanas tiesnesim. Šo jautājumu vajadzētu izšķirt likumam.

Kriminālvajāšanas iniciatīve tagad pieder valstij, un pēc franču priekšzīmes viņai vajadzētu sākties vienmēr prokuratūrā. Praktiski pie mums centrs šeit ir tomēr izmeklēšanas tiesnesis, jo tā lieta iet ātrāki.

Izmeklēšanas tiesnesis lietu iesāk ar protokolu, kuŗu viņam jāpasastāda sekošos gadījumos :

- 1) kad viņš ir bijis noziedzības aculiecinieks ;
- 2) damnifikāts viņam lietu uzrāda ;
- 3) kad lietu uzrāda aculiecinieki ;
- 4) ja lietu uzrāda pats izdarītājs ;
- 5) uz prokurora priekšrakstu ;
- 6) uz kādas iestādes, piem. tiesas lēmuma pamata.

Viņam lieta jāuzsāk pie sekošiem §§:

- (1) — § 352.;
- (2) — § 341.
- (5) — § 335.
- (6) — kad ir tiesas pavēle;

Citos gadījumos izmeklēšanas tiesnesis *v a r* uzsākt izmeklēšanu, ja viņš atrod tam svarīgus iemeslus.

Pirms izmeklēšanas tiesnesis sastāda protokolu, kas nozīmē kriminālvajāšanas sākumu, viņš izklausina lieciniekus, izlasa policijas protokolus un citē aizdomās turēto kā liecinieku. Tikai tad, ja aizdomas apstiprinās, nāk svarīgais kriminālvajāšanas protokols. Beidzot izmeklēšanas tiesnesis mēdz sastādīt vēl vienu drošības protokolu, ka aizdomās turētais neatstās savu dzīves vietu, vai arī apcietināšanas lēmumu. Tā tad, 3 protokoli:

- 1) liecinieku izteikumu protokols;
- 2) kriminālvajāšanas protokols; un
- 3) drošības protokols.

Lai varētu uzsākt kriminālvajāšanu, jābūt izpildītiem sekošiem noteikumiem:

- 1) vajaga būt izdarītājam;
- 2) noziegumam;
- 3) valsts griba sodīt.

Valsts manto sodīt gribu ar nodarījuma izdarīšanu, bet šī griba izzūd sekošos gadījumos:

- 1) ar izdarītāja nāvi;
- 2) ar noilguma iestāšanos starp izdarījumu un vajāšanas sākumu, ko ex officio nosaka izmeklēšanas tiesnesis;

- 3) privātsūdzbībās, panākot izligumu;

- 4) sodīt gribas konsumpcijā, t. i. lieta ir jau apskatīta (ne bis in idem), pie kam šeit krīt svarā nevis juridiskā konstrukcija, bet gan faktiskais lietas sastāvs, un proti, lietā vajaga būt tiesībspējīgam spriedumam (ja ir radušies jauni momenti, tad var tikt iesākta no jauna pārtrauktā izmeklēšana). Tai nozīmē arī katra valsts atzīst citas valsts tiesu spriedumus. Princips ne bis in idem, tā tad, ir internacionāls. Pie mums smagākiem noziegumiem ir iespējams vēl pēcprocess par tiesību zaudēšanu, bet lieta pati ir nobeigta. Ja kriminālvajāšana ir iesākta un turpinās, tad viņa var tikt pārtraukta sekošu iemeslu dēļ:

I faktisks pamats :

a) apvainotā bēgšana, kuŗas sekas tad ir:

1) vajāšana ar rakstiem, vai

2) izdošanas process (internacionāla tiesu palīdzība, kas balstas uz abpusību),

3) īpašumu sekvestrācija.

b) apvainotā saslīmšana;

II prejudiciālos jautājumos — vajāšana nevar turpināties, ja nav tiesas lēmuma, piemēram

a) īpašuma jautājumos,

b) šķirņu jautājumos (tagad vairs ne),

c) konkursa lietās — civiltiesas konkursa izsludinājums, deputātu vajāšanai — nepieciešama saeimas atļauja u. t. t.;

III kad kriminālvajāšana uzsākta, bet viņai neseko galvenais process, kas notiek tad, ja

a) pa to laiku ir radušies apstākļi, kas būtu aizkavējuši vajāšanas iesākšanu, ja viņi būtu bijuši zināmi;

b) kādam noziegumam nav noziedzīgā sastāva, piem. ir pavisam skaidrs, kā darīšana ar attaisnojamu aizstāvēšanos;

c) pierādījumu trūkuma dēļ, pie kam, bez šaubām, lietu var ilgstoši uzturēt kā kriminālvajāšanu pret X.

Ja izmeklēšanas tiesnesis ir pārliecināts, ka ir viens no šiem pamatiem, (lai lietu varētu izbeigt: III), tad viņš par to sastāda protokolu, kuŗu aizsūta prokuroram, kas to tālāk nogādā apgabaltiesai. Apgabaltiesa slēgtā rīcības sēdē izšķir, vai lietu izbeigt, vai nē. Sūdzības iniciators 4 nedēļu laikā pēc šī lēmuma var sūdzēties par to, kas tomēr ir ļoti grūti, jo attiecīgā rīcības sēde netiek paziņota.

Tas tad ir publisko sūdzību sākums ar iepriekšēju izmeklēšanu. Kur iepriekšējā izmeklēšana trūkst, tur proku-

rors visu izdara viens, pie kam saprotams, kriminālvajāšana un sūdzības uzsākšana sakrīt.

Miertiesnesim policija atsūta vienkārši protokolu, bez apsūdzības raksta, kas tad sastāda aktu, un izsūta pavēstes. Mūsu procesā ir iespējams, ka publisku sūdzību mirtiesā pārstāv privāta persona, piem., cietušais. †

Ja sūdzība ir iesākta, un apsūdzības raksts nodots tiesai, tad apsūdzību vajaga pārstāvēt tiesā. Publiskās sūdzībās to izdara prokurors, jauktās lietās — prokurors un privāta persona, privātapšūdzībās — tikai privātpersona, pie kam pēdējā gadījumā prokurora pavisam nav (viss tas neattiecas uz mirtiesnesi). Prāvas laikā apsūdzības uzturētājs ir tikai partija, pie kam viņš tomēr var pirmais pēc priekšsēdētāja nopratināt lieciniekus, un disputā viņam ir vārds. (Eventuāli ir iespējama arī replika).

Kā vienai no abām pusēm viņam ir tiesība arī apellēt.

Kas attiecas uz privātapšūdzības uzsākšanu, tad šeit ir tikai v i e n s sākuma moments, un proti — sūdzības uzsākšana, jo sagatavošanās ir neoficiāla, un tikai izjē m u m a g a d ī j u m o s pārtrauc noilgumu — kad privātapšūdzībai iespējama iepriekš izmeklēšana.

Privātapšūdzībās — pie mirtiesneša — ir iespējams izlīgums; mirtiesnešiem ir pienākums uzaicināt abas puses izlīgt miera ceļā. Arī apgabaltiesā ir izlīdzināšanas process, kas piekrit izmeklēšanas tiesnesim.

Kas attiecas uz apsūdzības formu, tad jāievēro, ka publiskā apsūdzība ir apsūdzības raksta formā, kuņai pēc likuma jāsaturs;

1) noteiktu izdarītāja aprakstu,

2) noteiktu nodarījuma „ uzrādot vietu kur tas ir noticis, (tiesas kompetences dēļ) un kad noticis (svairīgi noilguma dēļ).

Diemžēl mums ir palicis par paradumu pievienot arī izvilikumus no iepriekšējās izmeklēšanas aktim, kas tomēr var netieši ietekmēt tiesu, jo iepriekšējā izmeklēšanā, pa lielākai daļai, tiek nopratināti prokuratūras liecinieki, kas apsūdzībai labvēlīgi.

Tālāk apsūdzības raksts ir vēl viņa satura sakopojums pēc likumu §§ un no viņiem izvietošo soda prasījumu. Beidzot kādā pielikumā tiek uzrādīti liecinieki, kurus jāizklausina.

Miertiesā, kur apsūdz policija, forma ir vienkāršāka; tur ir tikai protokols (nav nekāda apsūdzības raksta), kas satur nodarījuma aprakstu, vietu un laiku; pamatojoties uz šo protokolu miertiesnesis citē vienu kā apsūdzēto, un citus kā lieciniekus, kas gan bieži arī pārvēršas apsūdzētos (apgabaltiesā tas būtu neiespējami).

Privātaapsūdzība tiek sastādīta lūguma veidā tiesai, un satur noziedzīgā sastāva uzrādījumu, lūgumu iesākt kriminālvajāšanu, un to liecinieku vārdus, kurus jāuzklausā, pie kam jāaizrāda, ko viņi apliecinās. Likuma paragrāfs un soda mērs nav vajadzīgi.

Jauktās apsūdzībās forma ir tā pati. Pārstāvība ar advokātu ir pieļaujama.

Civilsūdzība kriminālprocesā.

Problēma šeit nepastāv tai apstākļi, ka blakus sodam vēl jāsamaksā padarītie zaudējumi, bet gan par zaudējumu atlīdzību var prasīt kriminālprocesā, vai sevišķā civilprocesā.

Vācu un angļu sistēmas šādu civilprasību kriminālprocesā nepazīst, kā mēr franči to atzīst, jo tā dod laika un spēka ietaupījumu tiesai un cietušam. Mēs esam

pārjēmuši franču sistēmu. Tikai šī sistēmas ir neparocīga tai ziņā ka stipri apgrūtina apsūdzētā stāvokli, kam jāaizsargājas pret diviem uzbrucējiem: prokuroru un civilprasītāju. Bez tam, civilprocesā šai gadījumā apsūdzētam būtu iespēja iesniegt pretsūdzību, bet kriminālprocesā šīs priekšrocības viņam nav.

Francijā šī sūdzība tiek kārtota pēc civilprocesa likumiem, pie mums, turpretim, pēc kriminālprocesa, kas ir pilnīgi nepareizi. Civilprasītājam jau pirms galvenās tiesāšanas ir tiesības uzaicināt lieciniekus, un lasīt aktis.

Bet tā kā civilsūdzētājs kā damui-fakts kriminālprocesā ir arī galvenais liecinieks, tad viņš kā iepriekš vienusīgi noskaņots, zaudē savu nozīmi,

Civilprasību izlieto arī nelietīgi, konstruējot kautkādu kriminālu prāvu, lai vieglāki izvestu civilprasību, jo ja kriminālapsūdzība sakrīt, tad tomēr civilsūdzību vēl nevajaga noraidīt. Vācu sistēma, tā tad, ir talāka.

Civilprasību pieteikšanu izdara bez kādām formalitātēm pie izmeklēšanas tiesneša, pie kam var iesniegt arī nodrošinājuma lūgumu. Tomēr to var pieteikt arī vēlāk un Francijā pat līdz sprieduma taisīšanas momentam. Pie mums — līdz galvenās tiesāšanas uzsākšanas dienai.

Civilprasību katrā laikā var atsaukt. Ja privātopsūdzībā atsauc apsūdzību, tad sabrūk arī eventuālā civilprasība.

Galvenais tiesāšanas process.

Vispirms noskaidro apsūdzētā klātbūtni. Tad tiesas izpildītājam vai viņa vietniekam jāziņo, vai visi liecinieki ieradušies. Ja daži nav ieradušies, tad tiesas rakstvedis paskaidro, cik viņš par to zin, kāpēc viņi nav ieradušies.

Pēc tam tiesa nospriež vai iztrūkstošo liecinieku neierašanās bijusi nepieciešama. Beidzot nolasa apsūdzības rakstu. Tad priekšsēdētājs jautā apsūdzētam, vai viņš atzistas par vainīgu. Apsūdzētais var klusēt, un neviens nevar viņu piespiest runāt, pie kam klusēšanu neuzskata kā atzišanos. Tad sākas pierādījumu uzklauššana (liecinieku nopratināšana, u. t. t.)

Pierādījumu uzņemšana.

Pierādījums ir to iemeslu iekšējais saturs, kas spiež pieņemt kāda fakta patiesību.

Pierādījums bazējas uz stingrāko loģiku un iespējamības vai varbūtības pielaišana nepietiek. Abas partijas, bez šaubām, vienpusīgi mēģina pierādīt tos apstākļus, kas runā viņiem par labu, un tiesneša uzdevums ir: sverot abu pušu pierādījumus radīt sprieduma sintezi.

Ja abas grupas nespēj dot vajadzīgos materiālus, tad tiesnesim jā mēģina pašam radīt pārliecību, jo non liquet mūsu laikos nepastāv.

Pierādījumu vēsturiskā attīstība.

Pierādījumu tiesību pašos sākumos tautas tiesās loģikas trūkuma dēļ nebija nekādu īpašu pierādījumu. Viss bija uzbūvēts uz zvērasta, ordālijām un tiesas divkaujām. Ordālijas bazējās uz mānīcības irracionālā momenta; tāpat arī zvērasts, ar kuru sevi nolādēja nepatiesa zvērasta gadījumā.

Ar šo līdzekļu palīdzību nonāca pie zināmu apstākļu pieņemšanas, ko uzskatīja kā patiesību. Tas noveda pie absolūta formālisma. Bet ja ticība svārstījās, tad šie pierādījuma līdzekļi nelīdzēja, un tāpēc 2. gada tūkstoša sākumā baznīca šīs māņticības iznīcināja, atmetot ordālijas, un ievadot liecinieku pierādījumus vai liecības.

Ar baznīcas varas pieaugumu arī liecinieku liecības tika visur ievestas. Sekas bija — liela brīvība pierādījumu novērtēšanā un izspriešanā, jo liecinieka liecību novērtēšana bija atstāta pilnīgai inkvizīcijas tiesnešu patvalī. Vēlāk tomēr mēģināja šo tiesnešu patvalību ierobežot. Krimināllikumā ievada absolūtas sankcijas, un līdz ar to radās formālās pierādījumu pievešanas otrs periods, lai varētu tiesnešus kontrolēt, jo nebija abu pašu, kas to varētu darīt.

Tika uzstādīti **noteikti** pierādījumu noteikumi, pie tam kā pozitīvi tā negatīvi.

Negatīvi tika noteikts, kuri pierādījuma līdzekļi ir nepietiekoši (piem., **viena** liecinieka izteikumi nepietiek). Pozitīvi, kas derēja kā pilns pierādījums, kas kā puspierādījums un kas kā ceturtdaļpierādījums. Vīrieša liecība, vienmēr tika augstāki vērtēta kā sievietes, u. c.

Ar šiem pierādījumu noteikumiem tiesnesi iespieda stingrā rāmī, un viņš palika par rēķinmašīnu. Klūda bija tā, ka šādus vispārējus noteikumus nevarēja uzstādīt katram atsevišķam gadījumam, ar ko tiesnesis bieži tika piespiests spriest pret savu sirdsapziņu. Pēc inkvizīcijas procesa pazušanas visā kontinentā atteicās no formālās pierādījumu pievešanas, atvietojojot to ar **brīvo** pierādījumu pievešanu, bez šaubām, ar zināmām garantijām pret tiesisko patvaļu.

Anglijā tomēr vēl šodien, pa daļai, pieturas pie vecām formām. Ar likumu noteikti pierādījumu noteikumi, bez šaubām, šeit nav, bet viņi balstas uz tradīciju: tiesa

atzīst šos noteikumus, jo piedalās taču laji, kuriem jāpamācā cienīt un ievērot pierādījumus. Galvenā kārtā pastāv negatīvie pierādījumu noteikumi, bet tradīcija pazīst arī pozitīvos. Arī Amērikā ir pārjēmuši šo angļu sistēmu. Patiesībā tomēr arī Anglijā valda brīvā pierādījumu cienīšana un ievērošana, katrā ziņā, ar daudz izņēmumiem: piem., ir noteikts, ka personas vecuma pierādījumam vispirms krīt svarā dzimšanas apliecība, un tad tikai ārsta atzinumi (šeit noteikta kārtība!).

Arī liecinieku zvērasts vājina brīvo pierādījumu ievērošanas principu, jo noteiktus lieciniekus (radīnieki) nedrīkst nozvērīnāt. Liecība zem zvērasta tomēr ir ticamāka kā parastā liecība.

Atsevišķi pierādījumu līdzekļi.

Uzskaitot vēsturiskā kārtībā tagad pazīst sekojošus pierādījumu līdzekļus:

- 1) apsūdzētā izteikumi,
- 2) liecinieku „ ”
- 3) lietpratēji (eksperti),
- 4) corpora delicti, un proti:
 - a) lietas par sevi,
 - b) sevišķi rakstu gabali,
- 5) no tautas apsūdzētājiem cēlušies kaimiņu liecinieki (tie gan nav visur ievesti, lai gan piemums tādi pastāv).

Skatoties pēc tā, cik tuvu atsevišķi pierādījumu līdzekļi stāv lietas sastāvam, viņus iedala:

- 1) tiešos (direkte), un
- 2) netiešos (indirekte) pierādījumos.

Stingri ņemot (salīdz. pierādījuma dēfīnīciju) visi pie-

rādījuma līdzekļi ir indirekti, jo par tiešiem, direktiem varam atzīt tikai tos pierādījumus, ko redzam pašu acīm, un dzirdam savām ausīm. Ja tiesnesis pats tur nav bijis klāt, bet izklausīna tikai lieciniekus, tad tas jau ir indirekti. Vēl netiešāka ir dažādu pierādījumu rekonstrukcija (pēdas, paliekas, u. t. t.).

Tiešo un netiešo liecinieku atšķirība līdz ar to ir nevis kvalitatīva, bet gan **kvantitatīva**: par tiešu pierādījumu uzskata to, ko pats ir dzirdējis vai redzējis, resp. to, ko stāsta aculiecinieki, viss pārējais ir netiešs, indirekts.

Vēsturē augšminētie atsevišķie pierādījumu līdzekļi tiek dažādi novērtēti. Ilgu laiku pirmā vietā stāvēja **apsūdzētā** izteikumi, jo viņam taču vislabāk jāzin, kas noticis, un ja viņš ir nevainīgs, tad viņam arī vislielākā interese parādīt patiesību. Protams, apstākļi ir citādi, ja viņš vainīgs būdams mēģina noslēpt faktiskos apstākļus.

„Augstskola Mājā“ № 84.
Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālprocess.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1931. g.)

13|14. lekcija.

Inkvīzīcijas tiesā apsūdzētais bija beztiesīgs izmeklēšanas objekts, no kuŗa tiesnesis gribēja izdabūt patiesību. Kā absolūti pareizais šeit derēja tikai apsūdzētā atzišanās, jo ja viņš noliedz, tad viņš var melot. Tāpēc arī visiem līdzekļiem centās panākt apsūdzētā atzišanos — *confessio est regina probationum*. Pavisam piemirsa, ka nevainīgam taču nav nekas, ko atzities. Ar spīdzināšanu dabūja tikai formālu patiesību, ar uzspiesto atzišanos. Ķermeniskā mocīšana tagad viscaur ir izzudusi, bet vēl tagad iepriekšējā izmeklēšanā ir uzglabājusies zināma morāliska mocīšana,

izmeklēšanas tiesneša veiklo jautājumu dēļ (citāda veida atzišanās izspiešana ir noziegums). Galvenā prāvā apsūdzēto sākumā jautā, vai viņš atzīstās par vainīgu, pie kam tomēr viņa klusēšana ir pilnīgi nenozīmīga, un neizsaka piekrišanu, vienošanos kā tas ir civilprocesā.

Ja apsūdzētais atzīstas par vainīgu, tad tiesas priekšsēdētājs ļoti uzmanīgā kārtā jautā, vai viņam nebūtu kādi tuvāki apstākļi paskaidrojami.

Mūsu dienās atzišanās noder kā pierādījums tikai tai gadījumā, kad viņa izrādas pietiekoši ticama, jo ļoti bieži atzīstas arī nepareizi, un atzišanos vienmēr jāpārbauda ar pierādījumu dabūšanu, kuŗus, pa lielākam daļai, dod aizstāvis.

Līdz ar apsūdzētā atzišanos par pierādījuma līdzekļiem var uzskatīt arī parastos apsūdzētā izteikumus, kāmēr civilprocesā viņi sastādā tikai pierādošus apgalvojumus.

Apsūdzētais var uzdot arī līdzdalībniekus. Šāda atzišanās ir ļoti vērtīga, tomēr viņu uzmanīgi jākontrolē. Kā atzišanās der tikai tā atzišanās, kas izdarīta galvenā prāvas iztiesāšanā, bet neder tā atzišanās, ko apsūdzētais devis izmeklēšanas tiesnesim, policijai vai kādam lieciniekam. (Anglijā arī tas der, pie kam ierēdņiem jāsaaka, ka apsūdzētais var arī klusēt), kas pie mums ir tikai tukša formālitate.

Pie mums līdz ar apsūdzības rakstu nolasa arī iepriekšējās izmeklēšanas materiālus, starp tiem arī atzišanos; tas ietekmē tiesu. Tāpēc arī Krievijā agrāk aizliedza nolasīt agrākās atzišanās, ja apsūdzētais galvenā prāvā liedzas. Izmeklēšanas tiesnesi tomēr izaicināja kā liecinieku: tas stāv pretrunā ar noteikumu, ka izmeklēšanas tiesnesis nedrīkst jemt vēlreizēju līdzdalību prāvā; vēlāk to arī atcēla.

Apsūdzētam ir pēdējais vārds, jo tas, ko saka kā visu-pēdējo, rada arī spēcīgāko ietekmi uz tiesnešiem, pie kam, patiesībā, apsūdzētais šeit samaitā visu to, ko ir sasniedzis

lieciniekam ir kāda interese apsūdzētā notiesāšanā, resp. attaisnošanā. Ja viņam ir šīs īpašības, tad tas ir labs liecinieks, ko tomēr nosaka pats tiesnesis (brīva pierādījumu ievērošana).

Tagad visur pastāv liecināšanas pienākums, kas pastāv no sekošiem elementiem:

- 1) ierašanās pienākums,
- 2) pienākums izteikties, un
- 3) pienākums teikt patiesību.

1) — atšķirībā no civiltiesām, krimināltiesas var piespriest liecinieku ierasties. Pirmā neierašanās gadījumā liecinieks saņem sodu, un eventuālas atlikšanas gadījumā nes visus zaudējumus par atlikto tiesas dienu. Ja viņš neierodas arī otru reizi, tad viņu var atvest ar varu.

2) — nepastāv nekādi fiziski varas līdzekļi ar kuņģiem varētu cilvēku piespiest runāt, bet to sasniedz ar soda piedraudējumu. Rietumeiropā tas ir disciplinārsods, pie mums kriminālsods, jo liecības liegšana ir delictum sui generis.

3) — šeit vara nepalīdz, jo viss atkarājas no liecinieka psihiskā noskaņojuma.

Lai nodrošinātu liecinieku liecību patiesību, ir vesela rinda līdzekļu: visām personām nav jāliecina. Neviens nedrīkst būt liecinieks, kas tai pašā lietā ir bijis prokurors, aizstāvis, civilprasītāja pārstāvis; no otras puses neviens nevar būt vienas puses pārstāvis, kas izsaukts kā liecinieks. Līdz ar to pie mums šeit ir izšķiroša prioritāte. — Citās valstīs aizstāvis var nolikt savu amatu, lai uzstātos par liecinieku. — Dažos gadījumos liecību var liegt: piemēram, jautājumos, kas varētu pašu liecinieku apgrūtināt. Priekšsēdētājs šādos gadījumos aizrāda lieciniekam, ka viņš var arī neatbildēt.

aizstāvis. Apsūdzētais var arī liecinieku iztaujāšanas laikā atspēkot viņu izteicienus.

Liecinieku izteicieni kopš ilga laika tiek uzskatīti kā labākie un objektīvākie pierādījuma līdzekļi. Tomēr tas tā nav jāsaprot absolūti, jo ar liecinieku nespēju vai ļauniem nolūkiem daudz kas tiek samaitāts. Liecinieku liecības kriminālprocesā ieveda ar baznīcas tiesību spiedienu, kas nolādēja ordālijas, un pēc romiešu priekšzīmes izlietoja lieciniekus. Arī šodien ir 2 virzieni liecinieku novērtēšanā:

- 1) romāņu tiesības — neuzticas lieciniekiem,
- 2) ģermāņu tiesības — uzticas lieciniekiem.

Francijā lieciniekus iedala 2 grupās:

- 1) témoins — īstie liecinieki, un
- 2) enseignement — to ļaužu izteicieni, kas neko tieši nezina.

Šis liecinieku iedalījums vairāk iederas formālajā tiesneša pierādījumu lokā. Ģermāņu tiesībās šāds iedalījums nav sastopams. Bez šaubām, arī šeit lieciniekus iedala nozvērīnātos un nezvērīnātos, bet abi ir liecinieki. Labākā sistēma ir pilnīgi brīva pierādījumu novērtēšana, ko dara tiesnesis.

Bentams grib dot tiesnesim mēchanisku kritēriju novērtēšanā: katram lieciniekam jātur rokā gradēts kociņš, un pašam jānosaka savas liecības ticamības pakāpe (kļūda: arī te var melot).

Lieciniekam jābūt sekošām īpašībām (pats par sevi saprotams, ka krīt svarā tikai normāli cilvēki):

- 1) ieraudzīšanas spējas, kas balstas uz 5 saprātiem;
- 2) šai pirmajai īpašībai pievienojas spēja novērtēt ieraudzīto;
- 3) laba atmiņa, jo liecību nodod tikai vēlāk;
- 4) spēja ieraudzīto attēlot;
- 5) labā griba — tā trūkst ļoti daudz gadījumos, vai nu aiz bailēm kaitēt sev, vai arī tāpēc, ka

Zināmos gadījumos nedrīkst liecināt:

- a) mācītājs grēku sūdzēšanu,
- b) aizstāvim nav jāsaka, ko viņš no apsūdētā uzzinājis
- c) ārsta noslēpumi (pie mums ārstam tomēr tiesā jāizsakās,
- d) militāras un diplomātiskas dabas valsts noslēpumi: ja šeit tomēr jāizsakās, tad jādabū atļauja no liecinieka priekšnieka.

Pārējiem lieciniekiem ir jāliecina, tomēr arī te ir krimināl-politisks ierobežojums: zināmi radinieki, kam var būt tieksmes dot nepatiesu liecību (vīrs un sieva, māsas, brāļi, ascendenti un descendentu, u. t. t.), tiek gan pielaisti, bet var liegt liecības; viņus nekad nezvērina, un tiesai viņiem jāprasa, vai viņi grib izteikties.

Ir liecinieki, kuŗus jānozvērina, kuŗus nedrīkst nozvērināt, un kuŗus nevar nozvērināt, ja viena puse ceļ iebildumus.

Nenozvērina mazgadīgos zem 14 gadiem, cilvēkus ar vāju saprašānu, un pazīstamos; vienas puses protesta gadījumā nenozvērina:

- a) tiesības zaudējušos;
- b) damnifikātu;
- c) laulātos, brāļus, māsas, damnifikāta ascendentus, un descendentus radīniekus sāņu līnijā, un svainus;
- d) cilvēkus, kas ar partiem ir sevišķās attiecībās (adopcija, aizbildniecība u. t. t.);
- e) tikai apsūdzētam protestējot, sevišķi smagos noziegumos — viņa tuvākiem mantīniekiem (šo ierobežojumu tagad vajādžētu atcelt, jo projektā mēs neatrodām īpašumu tiesību zaudēšanu sevišķi smagu noziegumu gadījumos.)

Pārējie liecinieki tiek nozvērināti.

Nozvērīnāšana ir mēģinājums nodrošināt liecību patiesību. Tautas tiesās ticamību zvērētājiem apzvērēja coniv-
ratorēs. No viņiem attīstījās no vienas puses zvērīnātie,
no otras liecinieku nozvērīnāšana.

Kāmēr valdija māņticība, tikmēr zvērastam bija ļoti
liela nozīme.

Kanoniskās tiesības izvirzīja pirmā vietā attiecības ar
Dievu. Tagad zvērētājs ar savu zvērastu apliecina, ka viņa
izteikumus var jemt par pamatu tālākiem slēdzieniem.

Agrāk nozvērīnāšanai bija reliģiōzs raksturs, šodien
tā ir tīri pasaulīga formalitāte, kuŗas nozīme iet zudumā
„pulka nozvērīnāšanas“ dēļ. Labāki ir nozvērīnāt atsevišķi
ar iepriekšēju vai vēlāka zvērastu (piem. Vācijā ir vēlāks
zvērasts, ar kuŗu apstiprina lietas, par kuŗu patiesību ra-
dušās šaubas: šādus lieciniekus nozvērīna pēc viņu lie-
cību nodošanas).

Ja liecinieks negrib zvērēt, tad zvērasta vietā no viņa
jem solījumu; tālāk tiesnesis dara uzmanīgu uz nepatiesa
zvērasta sodīšanu — tomēr nepatiesu izteikumu sodīšana
notiek arī tad, ja liecinieks nav nozvērīnāts.

Patiesībā šis pilsoniskais zvērasts, kas pastāv apsoli-
jumā teikt patiesību ir lieks, jo ir taču pienākums teikt pa-
tiesību, kas tiek nodrošināts ar sodiem (ir nepareizi, ka
apzvērētas un neapzvērētas liecības tiek sodītas dažādi).

Neskatoties uz visiem šiem līdzekļiem liecinieki melo
tomēr ļoti daudz.

Visiespaidīgākais līdzeklis ir liecinieku kontrole ar lie-
cinieku pārklaušīnāšanu — liecinieks tiek izprašnāts, —
konfrontēšana. Šis izklaušīnāšanas veids attīstījies Anglijā.

Ja liecinieks ir teicis nepatiesību, tad viņam tomēr ir
dota iespēja tō labot, pie kam tas jā dara pirms sprieduma
pasludināšanas. Tad viņš nesajem sodu.

Trešais pierādījumu līdzeklis ir lietpratēji — e k s -
p e r t i. Agrāk domāja, ka lietpratēji arī ir liecinieki, jo

viņi tika no tiesas izjautāti. Tas ir nepareizi, jo ekspertam nav jāpazīst apstākļus kā lieciniekam, bet gan viņam jābūt tām zināšanām, kas tiesnesim trūkst. Tikai tiesību lietpratēji nav pielaižami (iura novit curia). Visām citām nozarēm, turpretim, ir bieži vajadzīgi eksperti ar speciālām zināšanām (Anglijā tiesību lietpratēji ir tikai svešām tiesībām, — pie mums svešas tiesības pierāda dokumentāriski). Lietpratējs, tā tad, ir tiesneša palīgs, un tāpēc viņu mēģināja padarīt par pierādījumu iegūšanas palīga līdzekli. Tikai šodien eksperts ir pastāvīgs palīglīdzeklis. Viņa darbība pastāv paskaidrojumu nodošanā, kas nav spriedumi tiesiskā ziņā, bet tikai viņa uzskatu izteikums. Eksperts savā spriedumā, ir daudz brīvāks nekā tiesnesis, jo viņam ir kāds non liquet, un savos spriedumos viņš nav saistīts, t. i. viņš var tos katrā laikā mainīt. Bet šie spriedumi nav saistoši arī tiesnešiem. Pa lielākai daļai ekspertus izsauc jau iepriekšējā izmeklēšanā, tomēr viņi vienmēr tiek izjautāti arī galvenajā prāvā, lai netieši ietekmētu tiesu.

Ir labāki, ja ir vairāki lietpratēji, tomēr viņi nekad nesastāda kollēģiju, un starp viņiem nepastāv nekāda majoritāte.

Ekspertus izsauc kā lieciniekus, un pilnīgi nevajadzīgā kārtā arī nozvērina, no kā viņi tomēr var tikt atsvabināti uz vienas puses vēlēšanos.

Galvenās prāvas laikā eksperts telpas neatsijā (pretēji lieciniekiem), jo viņam taču jāiepazīstas ar apstākļiem. Nepiedodamā kārtā pie mums jautā abām pusēm, vai viņām nav iebildumu pret to!

Kad visa pierādījumu uzņemšana ir pabeigta, tad nāk ekspertu spriedumi. Viņi var jemt līdzī arī aktis un aiziet kādā apspriežu istabā, kur viņi uzraksta savu spriedumu.

Tam pievienojas vēl abu pušu krusta jautājumi ekspertam, kas ir lieliska kontrole viņu priedumu drošībai.

No tiesiskā viedokļa izšķir 2 ekspertu šķiņas:

- 1) nepieciešamie, un
- 2) fakultatīvie eksperti.

1) — nepieciešams eksperts ir tad, kad lieta grozas ap garīgu vai miesīgu spēju noteikšanu;

- a) pieskaitamības spēja,
- b) miesas bojājumi,
- c) nāves iemesli.

Ja tiesa neuzticas ekspertiem, tad viņa var griesties oficiāla iestādē oficiāla sprieduma dēļ.

2) — šeit domāti tie eksperti, kuŗus izsauc viena vai otra no abām pusēm. Tiesa viņus var pielaist vai nepielaist.

Ir radīti arī sevišķi institūti pie tiesas, pie kuŗiem tiesa var griesties pēc ekspertīzes (pie mūsu palātas pastāv ķīmiska, fotogrāfiska un rokraksta ekspertīze). Tagad ekspertīzei ir ļoti liela nozīme, un viņa ir izveidojusies par vienu no svarīgākajiem pierādījuma līdzekļiem. Katrā ziņā ir kautkas vidējs starp pierādījumu līdzekļiem un pierādījumu cieņu.

Mūsu procesā starp pierādījumu līdzekļiem ir sastopamas arī antīkas lietas, proti — kaimiņu izjautāšana.

Krievijā vecos laikos ar šādu aptauju noskaidroja, vai apsūdzētais ir добрый человек; šai vecā institūtā ir mūsu aptaujas saknes. Viņa notiek iepriekšējās izmeklēšanas laikā: izmeklēšanas tiesnesis nobrauc apsūdzētā dzimtā pagastā vai nu uz savu iniciatīvi, vai apsūdzētā lūgumu. No pagasta viņš izvēlas 2 cilvēkus, kuŗus nozvērina.

Līdz ar to viņi sastāda zināmu jury, pār kuŗas izteikumiem sastāda aktu. Šeit klāt var būt arī abas puses un

viņu ienaidnieki. Šie ļaudis ir kautkas vidējs starp tiesnešiem un lieciniekiem.

Protokolu var nolasīt galvenajā prāvā, šī aptauja tomēr pie mums praksē vairs netiek pielietota, jo pilsētā nepazīstas, un izbraucieni uz laukiem ir neērti.

L i e t i š ķ i pierādījumi ir labāki, jo viņi nerunā, un tāpēc arī nemelo. Ja viņi ir labi uzglabājušies, tad viņi ir ļoti vērtīgi un droši. Slikti ir tikai tas, ka viņiem var ļaut pazust un tas var viltot. Tāpēc arī lietišķos pierādījumus vienmēr savāc ar vislielāko rūpību.

Izšķir:

- a) uzturošos un neuzturošos,
- b) pagājīgus un paliekošus lietišķus pierādījumu līdzekļus. Kas ir paliekošs, to jēn līdz un pievieno aktim, un līdz ar to tas nonāk uz tiesas galdu. Pagājīgus pierādījumu līdzekļus mēģina fiksēt (tā ir tehnikas lieta), pie kam aizturēšana ir policijas un izmeklēšanas tiesneša pienākums, apspriešana, turpretim, notiek galvenajā prāvā. Viena no svarīgākajām lietu indicijām ir t. s. corpus delicti, piem. liķis. Agrāk domāja, ka bez corpus delicti esamības tiesā attiecīgais noziegums nevar tikt apskatīts, tagad pie šī uzskata vairs nepieturas (piem. Landri prāvā nevarēja atrast liķus)

Bez corpus delicti ir vēl arī citi lietišķi pierādījumi.

Tik tālu par atsevišķiem pierādījuma līdzekļiem. Kas attiecas uz pierādījumu sākšanas procesu, tad te jāizšķir 2 svarīgi jautājumi:

- 1) pierādījumu nasta jautājums, — o n u s p r o b a n d i, un
- 2) pielaižamo pierādījumu apmēra jautājums — t h e m a p r o b a n d i.

O n u s p r o b a n d i: senajās tautas tiesās vajadzēja pierādīt savu nevainību, kas patiesībā nebija grūti, jo pietika ar attiecīgu zvērstu.

Kad baznīca noliedza šādus zvērstus un ordālija sūdzētājam vajadzēja pierādīt apsūdzētā vainu, jo quisquis praesumitur bonus donec probetur contrarium. Tas tā ir arī vēl šodien. Ja tomēr šo pierādījumu nastas jautājumu apskata tālāk, tad tāpat kā civilprocesā katram savi apgalvojumi ir jāpierāda, pie kam kriminālprocesā favor rei noved pie tā, ka apsūdzētā izteicieni arī noder kā pierādījums.

T h e m e p r o b a n d i: formālās pierādījumu cieņas laikā bija vesela rinda praesumptiones iuris et de iure, kas ierobežo pielaižamo pierādījumu apmērus.

Mūsu dienās tādu vairs nav, un tikai dažas praesumptiones iuris (piem., nevainīguma presumpcija) ir uzglabājušās. Ierobežo gan vesela rinda loģisku presumpciju, kas valda mūsu domās, piem., nevar pierādīt negatīvus apstākļus, bet gan tikai pozitīvus apstākļus, kas runā pirmiem pretim. Tā tad, negatīvos atgadījumus presumē kā notikušus, un prasa pretpierādījumu.

Tālāk, nav jāpierāda parastais, bet gan neparastais (tāmlīdzīgi nav jāpierāda t. s. facta notoria, kas pazīstami visā pasaulē).

Ar ko nodarbojas tiesa pierādījumu vākšanas laikā? Tas atkarājas no materiālo tiesību noteikumiem. Ilgu lai-

ku ticēja, ka vajāts tiek pats noziegums, tāpēc arī pierādījumu vākšanas apmēri bija visai šauri; vēlāk pār nodarījumu gribēja sodīt tikai izdarītāju, tāpēc arī pierādījumu uzņemšanā bija jāievieto viss tas, kas attiecas uz izdarītāja raksturistiku (jēn vērā nodarījuma pāstrādātāja pagātni, motīvus, bīstamību, apiešanos, u. t. t.).

Tā kā profesionāliem noziedzniekiem sods ir bargāks, tad jāved sodu registri.

Anglijā vēl mūsu dienās Thema porbandi tiek apskatīta no ļoti šaura viedokļa, jo izdarītāju soda tikai par konkrēto nodarījumu.

Francijā, turpretim, šeit nepazīst nekādu robežu, un tāpēc (pie zvērinātiem) ir iespējamās nepareizības, jo viss tiek pārņemts uz dvēselisko, un par daudz liela vērība tiek piegriesta jūtām.

Zināmu ierobežojumu šeit mēģināja panākt ar to, ka priekšsēdētājs, var noraidīt pēc saviem ieskatiem to, kas nepieder pie lietas.

Mūsu dienās, tā tad, Thema probandi apņem visu to kas attiecas uz apsūdzētā personu un nodarījumu (sevišķi pie jaunākiem gados).

Tiesas spaidu varas apmēri.

Materiālās patiesības labā tiesai vajaga spēt iegūt to, kas viņai vajadzīgs. Uz šī pamāta balstās arī izmeklēšanas tiesneša tiesības izdarīt māju pārmeklēšanas, inspekcijas, u. t. t. Tiesas spaidi var attiekties uz personām un

lietām. Sarežģītāka lieta ir attiecībā uz korespondenci un telegramām, jo vēstuli noslēpums tagad ir internacionālas vienošanās rezultāts, kas visur tiek sargāts, bet no otras puses no noziedzniekiem izmantots.

Izmeklēšanas tiesnesim ir likumīgs pamats kontrolēt vēstules: apgabaltiesas lēmums. Arī pret pašu apsūdzēto ir vesela rinda spaidu, kuŗiem viņam jāpadodas vispāribas labā arī tad, ja viņš ir nevainīgs.

Šo spaidu noteikumu mērķis ir šāds :

- 1) ja pieņem, ka viņš ir izdarītājs, tad sabiedrības aizsardzība prasa viņa izolēšanu;
- 2) ja viņš ir vainīgs, viņš visiem spēkiem mēģinās iznīcināt nozieguma pēdas — to vajaga aizkavēt, apsūdzētais var arī aizbēgt;
- 3) sabiedrība nevarētu saprast, ka aizdomās turētais, protams smagu noziegumu gadījumos, brīvi dzīvotu tālāk, un šai sabiedrības neapmierinātbai ir nevēlamas sekas piem., linču tiesas.

Spaidu līdzekļi pret apsūdzēto ir tieši proporcionāli nozieguma smagumam un aizdomu smagumam.

Tālāk lomu spēlē arī apsūdzētā personība; kādu apkārtstaiguli ieslodzījis daudz ātrāki kā bagātu un pieklājīgu cilvēku.

Paši līdzekļi ir šādi:

- 1) apsūdzētā apsolišanās nemainīt dzīves vietu bez attiecīgas atļaujas, un ierasties uz uzaicinājumu;
- 2) pases atņemšana;

- 3) sevišķa policijas uzraudzība, kas pastāv vai nu tai apstākļi, ka policija apskatās, vai viņš tur ir, vai arī viņam jāierodas zināmos termiņos policijā;
- 4) galvojums — ļoti vecs institūts, pie kam agrāk apsūdzētā neierašanās gadījumā viņa vietā sodīja galvotāju, šodien ir tikai naudas galvojumi, pie kam galvotājam nav nauda tūliņ jāiemaksā (pretēji ķīlai).
- 5) ķīla (cautio) — viņa pastāv skaidras naudas iemaksā, pie kam, bez šaubām, griež vērību arī uz īpašumu lielumu;
- 6) izmeklēšana, kas pastāv internēšanā izmeklēšanas apcietinājumā; viņas mērķis ir tikai izolācija, kāpēc arī apsūdzētam šeit nedrīkst nodarīt nekādas pārestības; viņa nedrīkst vilkties ilgāki kā tas ir nepieciešami.

Pēc Habeas corpus akta priekšzīmes 24 stundu laikā var dabūt zināt, par ko ir apcietināts.

Principiāli izmeklēšanas apcietināšana ir atļauta tikai tad, kad ir aizdomas par noziedzumu, kas paredz tiesību zaudēšanu (izjēgums ir klaidoņi un hulīgāni).

Patiesībā neviens no šiem līdzekļiem nav absolūti uzspiests, un ir tikai teikts, kur kādu no šiem līdzekļiem nedrīkst pielietot. Viss tas atkarājas no izmeklēšanas tiesneša ieskata, kuŗu, bez šaubām, kontrolē, prokurors.

Galvenās prāvas beigas un spriedums.

Ja pierādījumu uzņemšana ir noslēgusies, tad priekšsēdētājs jautā, vai parti negrib sniegt kādus papildinājumus [civiltiesā priekšsēdētājs to nekad neprasa, jo civiltiesā aktīvi neiedarbojas]. Pēc šiem papildinājumiem sākās plaidoyer [pēc franču priekšzīmes]. Vispirms runā prokurors un civilsūdzētājs. Tad runā aizstāvis, un pēdējā vārdā apsūdzētais. Priekšsēdētājs uzmana, lai nenovirzītos no lietas: var atsaukties tikai uz to, kas pierādījumu uzņemšanā ir pierādīts, un tāpēc abām pusēm zināms; arī var balstīties arī uz facta notoria. Ja apsūdzētais ir teicis pēdējo vārdu, tad priekšsēdētājs slēdz plaidoyer'u un seko sprieduma taisīšana.

Spriedums.

Sprieduma taisīšana tirās amata tiesās, un zvērināto tiesās ir dažāda. Pēdējās vispirms amata tiesneši apspriežas par jautājuma formulēšanu; ja tas ir noticis, tad viņi uzstāda jautājumus. Šie jautājumi ir piemēroti procesa gaitai un novelk robežas, kurās zvērinātiem jādod spriedums. Jautājumu uzstādīšana ir ļoti grūta un ir visbiežāki iemesls kasācijas sūdzībām.

Jautājums var būt ļoti vienkāršs, piem., „vai X ir vaiņojams tā un tā izdarīšanā?“, vai sarežģītāks:

1) „vai tas un tas ir noticis?“

2) „ja ir noticis, vai X tad ir pie tā vainīgs vai nē?“, u. t. t.

Ja apsūdzētais atzīstas, tad var jautāt, vai nav vēl kāds cits lietu sastāvs. Ja tiesa jautājumus ir formulējusi, tad viņus paziņo abām pusēm, kas var protestēt.

Tad ar sevišķu tiesas lēmumu apstiprina jautājumu uzstādīšanu. Kontinenta priekšsēdētājam jādod objektīvs resumē; Anglijā un Amērikā tikai jāpamāca pierādījumu cienišana. Francijā tagad resumē ir noliegts, jo pa lielā-
kai daļai tas nebija objektīvs.

Tad zvērinātie aiziet, lai ar majoritāti lietu izšķirtu [agrāk Anglijā vajadzēja izšķirt vienbalsīgi, kas tomēr noveda pie lielām neērtībām].

Ja viņi ir nonākuši pie rezultāta, tad zvērināto kol-
lēģijas priekšsēdētājs paraksta verdiktu, un nolasa to tiesas
sēdē. Soda jautājumu atkal izšķir amata tiesneši.

Amata tiesās ir tikai viena kolleģija, un tāpēc šeit
viss ir vienkāršāks [tāpat arī šefēnu tiesās]. Bez tam pie
mums ir nepieciešami, ka tiesa paziņo arī tos jautājumus,
kas tiek uzstādīti, un puses var šos jautājumus papildināt,
vai protestēt pret tiem. Ja protestu nav, tad jautājumu
uzstādīšanu apstiprina, un tiesa aiziet [amata tiesās jautā-
jumu paziņošana ir lieka].

Tiesnešiem noteikti jātaisā spriedums, jo non liquet
nepastāv (in dubio pro reo).

Ja divi tiesneši vienojas, tad viņu domas ir spriedums, kuru tomēr jāparaksta visiem trim. Vienas dienas laikā trešais var iesniegt atsevišķu uzskatu, kas tomēr netiek nolasīts, bet nokļūst aktīs.

Ja pastāv 3 uzskati, tad par spriedumu uzskata vidējo smaguma ziņā.

511 u

„Augstskola Mājā“ № 85.
Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālprocess.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1931. g.)

15|16. lekcija.

Tiesnešiem ir jāņem vērā viss, kas pierādījumu pievešanā ir pierādīts, un viņi nedrīkst ievērot to, kas nav šeit bijis.

Spriedums atšķiras no lēmumiem ar to, ka viņš aizskar pašu matēriju (vaina — sods). Bez vainas un soda jautājumiem spriedums aizskar arī zaudējumu atlīdzības jautājumu (ja bija civilprasība), ar noziegumu iegūto īpašumu atdošanu (producta sceleris), kas tiek atdoti bez civilprasības, ex officio, un izdevumus. Ekspertu un lieci-

nieku izdevumus jāsedz notiesātam, attaisnojot, vai maksāt-
nespējas gadījumā — valsts.

Privātsūdzības gadījumos izdevumus sedz sūdzētājs, ja viņam attaisnojot apsūdzēto tiek pierādīta mala fides; citādi nē. Arī trešām personām var uzlikt šos izdevumus, proti, kad kāds liecinieks vai eksperts noziedzīgas neiera-
šanās dēļ spiedis atlikt sēdi.

Spriedums sākumā ir vienmēr rezolūcija, pie kam mo-
tīvi seko tikai vēlāk (miertiesā tikai tad, ja tiek apellēts
tālāk).

Apgabaltiesai 14 dienu laikā jānodod motīvācija, kad
arī spriedums tiek publicēts un skaitās par esošu.

Apellācijas iesniegšanas laiks šeit sākās tikai ar sprie-
duma publicēšanu, kāmēr miertiesā ar rezolūcijas pasludi-
nāšanu. Kontumaciālā procesā laiks tiek skaitīts no sprie-
duma saņemšanas raksta veidā. Apellācijas laiks ir 14 die-
nas un šo laiku aprēķina, skaitot vienmēr 14 + 1 dienu i
no 14.I līdz 29.I.

Spriedumam ir divejāds iespaids:

- 1) res iudicata ius facit inter partes (apsūdzētais—
valsts), un
- 2) res iudicata pro veritate habetur, t. i. viņš der
kā patiesība (ne „est veritas!“).

Eksekūcija.

Sodošā vara nav vis tiesai, bet gan valstij, kas ap-
sūdzības rakstā ar prokurora starpniecību prasa sodu. Tiesa
kontrolē šo prasību, un šis kontroles rezultāts ir spriedums.
Loģiski ir pilnīgi pareizi, ka spriedumu izpilda prokura-

tūra kuŗai arī piesūta tiesisko spriedumu. Prokuratūra sodu izpilda ar viņai padotās policijas palīdzību. Arī prievātsūdzētāju gadījumos eksekūciju izved prokuratūra, sodīšanas tiesības tomēr vienmēr piekrit valstij.

I z j ē m u m i: miertiesneši eksekūciju izved paši ar policijas palīdzību.

Attaisnojošus spriedumus tūlit izpilda pati tiesa tādā kārtā, ka priekšsēdētājs attaisnoto atbrīvo.

Rājienus vienmēr izpilda pats priekšsēdētājs, jo šeit svarīgs ir svinīgums.

Tagad Vakareiropā izpaužas vēlēšanās, lai eksekūciju izvestu pati tiesa: jo arī ārstam pēc sastādītās receptes ir jā rūpējas par slimo. Tomēr salīdzinājumi kļibo. Jaunajā vācu procesā visa eksekūcija atrodas tiesas priekšsēdētāja rokās, ar ko gan vecais princips netiek pilnīgi apgāsts, jo priekšsēdētājs ir reizē tiesnesis un administratīvs orgāns vienā personā: eksekūcija viņam ir tikai kā administrātoram.

Apellācija.

Krimināltiesību pamatā ir tiesiskās drošības princips (*res iudicata ius facit inter partes et pro veritate habetur*), t. i. tiesneša lēmumam jābūt autoritatīvam, kuŗu nevar legālā ceļā nekāda vara. Bet tiesneši var arī maldīties, un tāpēc tiesiskā apziņa kas cenšas sasniegt materiāla taisnību prasa, lai spriedums tiktu izlabots, ja tas ir izrādījis nepareizs.

Šeit, tā tad, cīnās iekšējā patiesība un tiesneša sprieduma neaizskaramība. Mūsdienu apellācija ir izskaidrojama ar abu kompromisu: pasludinātā sprieduma pārbaude ir iespējama, bet viņa ir ierobežota, jo atļauta ir ti-

kai vienreizēja pārbaude ad materiam. Zvērināto tiesās pa lielākai daļai nav nekādas apellācijas (Anglijā gan) sekošu iemeslu dēļ:

- 1) zvērinātie pārstāv tautu, kas nav pārsūdzama, jo neviens nestāv par tautu augstāk (romiešu uzskats);
- 2) komplicētais zvērināto tiesas aparāts dod tādu materiālās taisnības garantiju, ka otra instance neko nevarētu izlabot.

Vēsturisks pārskats.

R o m a: jau ķēniņu laikā bija provocatio ad populum, kuŗas izcelšanās ir miglaina. Republikas sākumā sodīšana piekrita konsuliem; ja apsūdzētais izlietoja šo provocatio, tad viņš ar to teica ka taisits nepareizs spriedums. Ar provocatio tiek apturēta sprieduma izpildīšana un kamīcijas to pārbauda, izmeklējot:

- 1) sprieduma patiesību, un
- 2) tiesnešu, kas atbild personīgi, vainu.

Konsuli, kuŗiem ar to tika atņemta visa tiesas spriešanas vara līdz pat multae, sākumā gribēja provocatio iznīcināt ar diktatūras palīdzību, kas provocatio nebija padota. Tomēr viņu vienmēr ar jauniem likumiem ievēda no jauna:

- lex Valeria,
- „ Valeria Horatia,
- „ Portia.

Quaestiones perpetuae nebija apellācijas, jo šeit neprieda administrātīvi ierēdņi, bet gan tautas delegācija. Bez tam šis proces deva pietiekošas garantijas par sprieduma patiesību.

Ar cognitio extraordinaria, kuŗu izveda ķeizara deleģēti ļaudis, atkal tika ieviesta apellācija. Principiāli ķeizars tomēr vienmēr paturēja pēdējo vārdu.

Bez šaubām, apellācija šeit nebija materiālās taisnības dēļ, bet gan ķeizara varas celtienu dēļ. Ar to tika satricināta sprieduma neaizskaramība.

Lūgumu mainīt spriedumu sauca supplicatio. Vēlāk ķeizars tomēr ierobežoja šīs tiesības: praefectus praetorio spriedumi ir galīgi, izņemot, protams, crimen maiestatis. No supplicatio izveidojās apellatio, kas tik tālu bija jauna, ka viņai bija dots zināms termiņš un suspensīva ietekme. Tas tagad ir pārņemts recepcijas ceļā.

F r a n k o — g e r m ā ņ u tautas tiesības: senākās tautas tiesas nebija pārsūdzamas, jo visi varas faktori (valdnieks — tauta) viņās apvienojās un visi apmierinājās ar daimonisko spēku doto patiesību.

Kad vēlāk ordālījas izvērtās par tiesiskām divkaujām, tad sevišķi Francijā attīstījās speciāla provokācija (provocatio): katrs no apkārtnes varēja teikt, ka viņš nav apmierināts ar spriedumu, pēc kam viņš cinījās ar tiesnesi.

Vēlāk sprieduma pārbaudi nodeva augstākām tiesām (Libekā; Francijā).

Ja apstrīdēja spriedumu, tad tas skaitījās personisks uzbrukums tiesnesim, un sprieduma atcelšanas gadījumā viņu sodīja. Sākumā šo tiesnesi kam uzbruka sprieduma nepareizības dēļ pašu sauca augstākas tiesas priekšā, vēlāk aizsūtīja tikai aktis. Vācijā aktis nesūtīja viss augstākai tiesai, bet juridiskām fakultātēm, kas reizē arī nodeva spriedumu (t. s. „Aktenversendung“), kas bija galīgs, jo

nebija gudrāki laudis. Ar romieša tiesībām receptijas ceļā pārjēma arī apellāciju, bet to izsprieda kanoniskais inkvizīcijas process. Beztiesiskam apsūdzētam deva tikai supplicatio, bez suspensīvās ietekmes un termiņiem.

18. g. s. izveda reformāciju pēc angļu parauga, kas tomēr iznāca diezgan slikta un sajaukta (Vācijā).

A n g l i j ā: pārspriešana te nav iecienīta sekošu iemeslu dēļ:

Sprieda jury, tautas tiesa, un tā kā tauta ir zemes augstākā vara, tad apellācijas nebija to pašu iemeslu dēļ, kādi bija quaestiones perpetuae. Šis princips Anglijā tomēr nebija tik konsekvents kā Romā. Bez tam, grand jury un petty jury (saukti trial) procesi deva tādas garantijas, ka kāda augstāka instance te nevarētu izdarīt neko labāki.

Bez tam senos laikos bija 2 sasaukšanas formas:

- 1) motion for new trial, un
- 2) writ of error.

Pirmā ir vienīgā apellācijas forma, kas iespējama arī tikai miertiesās, ja miertiesnesis ir spriedis bez zvērinātiem.

Otra instance ir miertiesnešu general quater session. Šī otra instance ir tikai kasācija: augstākas tiesas sasaukšana formālu iemeslu dēļ, pie kam abas puses ir vienojušās par kļūdu. Šeit var bazēties tikai uz protokola, kas pie tam ir ļoti trūcīgs: apsūdzības raksts, zvērināto vārdi, spriedums.

Spriedums sastāv no zvērināto verdikta (conviction) un tiesnešu sprieduma (sentence). Angļu ieradumu tiesībās jau ilgi tiek praktizēts, ka tiesneši zvērināto spriedumu neievēro, pat sasauc jaunu jury (tiesnešu kasācija). Puses varēja griezties augstākā instancē ar „dispension of sen-

tence" lūgumu. Augstākā instance pa lielākai daļai pārbauda tikai formālo pusi (kasācija), un tikai tad, ja kāds notiesāts nevainīgi — materiālo.

Apellēt var:

A. pret verdiktu;

- 1) attaisnojošs verdikts — nav atļauta apelācija;
- 2) notiesājošs " — iespējama apelācija:

a) tiesību kļūdas dēļ — augstākā tiesa izdara kasāciju un dod jaunu spriedumu (revīzija), kas tomēr nedrīkst būt stingrāks;

b) faktiskā, vai jauktā kļūda — augstākā tiesa izdara kasāciju un revīziju, pie kam jaunais spriedums nedrīkst būt stingrāks; apelācijas tiesības parts var izlietot tikai ar tiesneša piekrišanu.

B. pret spriedumu (sentence) — šeit apelācijā nešķīro tiesiskās un faktiskās kļūdas; apellēt var tikai ar tiesneša vai augstākās instances atļauju. Verdikts šeit paliek spēkā, un kļātu nāk tikai jauna sentence, kas var būt arī s t i n g r ā k a k ā vecā. *5711edif*

F r a n c i j a: pēc tautas tiesām Francijā nāca seigneurial tiesas, kas vienmēr bija iudicium parium ar kādu augstāko priekšgalā. Arī šeit pazina uzbrukumu spriedumam. Pirms sprieduma pasludināšanas varēja cīnīties ar tiesnešiem par viņu uzskatiem, bet pēc sprieduma pasludināšanas ar seigneur (tiesnesis) varēja cīnīties ar ķēniņa atļauju.

To nosauca par fausser le jugement (Appell en faut). Tomēr baznīca vajāja šīs cīņas (bataille judiciaire), un arī ķēniņš mēģināja viņas iznīcināt.

Viņš ieveda „ressor“ kuŗā varēja sūdzēties par seigneur'u spriedumiem — demand en amendement de jugement. Te arī sodīja seigneur par nepareizu spriedumu. Ar

Super
amandement de jugement

to daudzas lietas nonāca ķēniņam, un kad seigneurs vara bija salauzta, apellāciju ierobežoja.

Pēc ordonnance Louis XIV 1670. gadā bija:

- 1) appel — instance bija parlamenti, mazākām lietām — baillifs un senechaux;
- 2) *défense* — aizskar incidentu lēmumus, *bija senā* ne tiesu spriedumus, sākumā ar, vēlāk bez suspensīvās ietekmes;
- 3) opposition — augstākai tiesai domāts iebildums, kas apstrīd kompetenci.

Bija saskatāma arī kasācija, kas pastāvēja tai apstākļi, ka varēja lauzt jau pabeigtu spriedumu.

Šim nolūkam nodērēja demand en cassation, lūgums atcelt spriedumu.

Tā kā ķēniņš bija „fons omnis iuris“, tad viņam bija tiesība kārtīgo tiesas prāvu pārtraukt ar kautko līdzīgu evocatio, proti, ar lettre de revisiom. Tā tas palika līdz pat revolūcijai.

K r i e v i j a: tiesiskā divkauja tika atcelta jau drīz pēc viņas ieviešanas ar kādu sūdzību — žaloba, kas tika vērstā personīgi pret tiesnesi, un uzbruka viņa lēmumiem. Bez tam bija vēl kāds „doklad“ (referāts), kas attiecas tikai uz sprieduma lietisko pusi. Lokālās amata tiesas jau drīzi tika ierobežotas savā patstāvībā: viņiem bija bailes notiesāt, un tāpēc viņi griezās pie Maskavas priekšu (kolleģiāla pārvaldes iestāde ar apvidus kompetencēm tiesu un pārvaldes lietās), jo tiesnešus nepareizu spriedumu gadījumos sodīja, pie kam tiesnesim un apsūdzētiem bija jābrauc uz Maskavu.

Pēters Lielais pārveidoja iekārtu pēc zviedru priekšzīmes. 1864. gadā par priekšzīmi jēma frančus, sevišķi

Napoleona iekārtojumu. Iekšējās patiesības un sprieduma neaizskaramības strīdus tika izšķirts tādā veidā, ka bija 2 materiāli un 1 formāli pārbaudošas tiesu iestādes.

A p e l l ā c i j a s s ū d z i b u s u b j e k t s.
Šeit ir jāizšķir materiālo spriedumu un citus tiesas lēmumus. Spriedumā ad materiam sūdzēties var tikai parti (prokurors, apsūdzētais, privātsūdzētājs, civilsūdzētājs) un ar civilsūdzību aizskartā persona.

Sūdzību f o r m a:

- 1) sūdzības par kontumāciālu spriedumu,
- 2) sevišķas sūdzības,
- 3) apellācijas sūdzības,
- 4) kasācijas vai revīzijas sūdzības.

Ad. 1) — nokavējuma spriedums ir pretrunā ar kontradiktorisko procesu un viņa pamatteikumu: audiatur et altera pars. Tāpēc viņš mūsu dienās arī tiek pieļauts tikai izņēmumu veidā mazāk svarīgās lietās. Ar viņu ietaupa laiku, un domā, ka attiecīgā persona ar savu neierašanos apstiprina savu vainu, vai arī lietas neesības dēļ par to neinteresējas. Miertiesās apsūdzētā ierašanās ir obligātoriska ja draud cietuma sods; apgabaltiesās — ja draud tiesību zaudēšana, tomēr tiesa ierašanos var padarīt obligātorisku kuņā katrā lietā. Ja apsūdzētais neierodas tādā prāvā, kuņ viņam obligātoriski arī nav jāierodas, tad seko kontumāciāls spriedums, kas tomēr nav eksekūcijas spējīgs. Apsūdzētam tiek piesūtīts sprieduma noraksts, un agrāk viņš šo pašu tiesu varēja lūgt lietu skatīt vēl reiz cauri viņa klātbūtnē. Ar šo noteikumu tomēr apgājās nelietīgi.

Š o d i e n sūdzības termiņš ir saisināts no 14 dienām uz 7 un pieļaujams tikai tad ja prombūtne ir bijusi pamatota. Vecā prāva netiek atcelta, bet arī izlietota,

un vecais spriedums tiek atcelts tikai ar jaunu. Ja apsūdzētais neatnāk arī otru reizi, tad paliek spēkā vecais spriedums.

Tā tad, tā ir tikai otrreizēja caurskate procesuāla garantiju ieturēšanai.

Ad 2) Šeit, pie t. s. blakus sūdzības jāizšķir sekošas stadijas:

- a) iepriekšēja izmeklēšana, un
- b) galvenā prāva.

Izmeklēšanas laikā viņa ir vienīgais sūdzības veids, sūdzība apgabaltiesai par izmeklēšanas tiesnesi, kurai vienmēr jāiet caur pašu izmeklēšanas tiesnesi, ar 2 izņēmumiem:

- 1) nokavējuma gadījumā, un
- 2) ja viņš sūdzību nepieņem.

Ši blakus sūdzība ir katram, kuŗa tiesiskās intereses tiek ierobežotas. Viņai nav nekāda suspensīvā efekta, izņemot gadījumus, kad izmeklēšanas tiesnesis tādus dod. Tomēr dažreiz augstākā instance var radīt šo suspensīvo efektu, ja to negrib darīt zemākā instance. Instanci, par kuŗu sūdzas sauc iudex a quo, un to instanci kuŗai sūdzas, iudex ad quem. Šis blakus sūdzības iztīrā noteiktā rīcības sēdē.

Blakus sūdzības par galveno prāvu tiek iztīrātas publiski. Likumā ir uzskaitīti tie gadījumi, kur ir iespējama tūlītēja blakus sūdzība, un kur sūdzība tikai ar apellāciju kopā. Par blakus sūdzībām par galveno prāvu ir 2 sistēmas: šaurākā sistēma tikai pēc sprieduma taisīšanas pielaiž sūdzību apellācijai, resp. kasācijai; plašākā sistēma pielaiž viņu arī pirms sprieduma taisīšanas, ar dažiem izņēmumiem. Mums ir kautkas vidējs. Šis blakus sūdzības pie mums miertiesās un apgabaltiesās pielaižamas dažādos apmēros.

ad 3) spriedums pastāv no 2 daļām:

- 1) vainīguma atzišana (resp. attaisnošana),
- un 2) soda mērs.

Par abām daļām var sūdzēties gan kopā gan atsevišķi. Apellācijas sūdzības subjekti var uzbrukt arī visam spriedumam, — izņemot civilsūdzētāju, kas var sūdzēties tikai par vainas jautājumu, ciktālu tas viņu aizskar, tāpat arī par viņa civilprasības izšķirumu.

Apellācijas sūdzību iesniedz vienmēr augstākai instancei, jo viņa pamatota ar pirmās instances kļūdu, par kuru jāsprīž vairāk piedzīvojušiem juristiem. Otrās instances prāvā partu tiesības tiek ierobežotas: viss nenorīt mutes vārdiem un princips, iudex ne eat ultra petitum partium, ka **tikai** tas tiek iztirzāts, par ko ir sūdzējušies, še ir sevišķi spēcīgs.

Visa vēriba tiek piegriesta rakstiem, jo otra instance tikai pārbauda pirmās instances atzinumus un pašu prāvu pilnībā neatkārtō.

Puses var pieaicināt arī jaunus lieciniekus, tomēr jāuzrāda kāpēc (kas pirmā instancē nebija vajadzīgs). Tomēr tiesa šiem lieciniekiem, pa lielākai daļai neuzticas. Līdz ar to vēlreiz var tikt nopratināti vecie liecinieki, ko tomēr dara tikai ļoti svarīgos gadījumos. Augstākā instance var vai nu veco spriedumu atcelt, un viņa vietā radīt jaunu, vai arī apstiprināt veco spriedumu; beidzot, viņa var veco spriedumu atcelt arī pa daļai. Abām pusēm otrā instancē nav obligātoriski jāierodas, izņemot gadījumus, kad tiesa to sevišķi prasa.

Apellācijas sūdzībai ir suspensīvs spēks attiecībā uz veco spriedumu tikmēr, kā mēr ir runājusi otra instance. Tikai tad, ja apellētājs ir notiesāts vismaz ar cietuma sodu (pamatojoties uz kāda senāta lēmuma, jo likums runā vis-

pār par brīvības sodiem), viņu atstāj brīvībā pret ķīlu, lai būtu garantijas pret bēgšanu.

Apellāciju adresē augstākai instancei, bet iesniedz vienmēr zemākai. Apellācijas termiņš ir 14 dienas, mīrtiesnesim rēķinot no rezolūcijas dienas, apgabaltiesām — no sprieduma pasludināšanas galīgā veidā. Pēdējā dienā apellācijas sūdzībai jāatrodas vismaz pastā. Viņu iesniedz vienā eksemplārā bez markām, un paraksta apellētājs (advokāts var apellēt tikai ar speciālu apellācijas pilnvarojumu, kuŗu jāpieliek klāt); viņa satur spriedumu un tās sprieduma daļas atzīmēšanu, par kuŗu sūdzas.

Prokurora apellācijas sūdzību sauc — protestu.

Par attaisnošanu viņš var protestēt vienmēr, par soda mēra tikai tad, ja viņš apsūdzības rakstā vai partu disputā soda mēru ir skaidri formulējis, un tiesa ir izvēlējusies citu.

Ja ir vairāki apsūdzētie, tad katrs no viņiem var apellēt, pie kam suspensīvais efekts iestājas tikai apellētājam (Vācijā visiem). Citi var pievienoties šī viena apellācijas sūdzībai. Pretpartija šādaī apellācijas sūdzībai var iesniegt atspēkojumu, kuŗu tomēr vienmēr jāiesniedz augstākai instancei.

Apellācija, tā tad, ir lietas materiālu pārbaude, un otrās instances spriedums ir galīgs; viņš tūliņ stājas spēkā. Tomēr prāvai ir vēl viena iespējamība: kasācijas sūdzība.

ad 4) Sprieduma pārbaude, kas notiek uz kasācijas sūdzības pamata, neattiecas uz lietas materiāliem vai vainas jautājumu, bet gan tikai uz tiesību jautājumu, proti, vai materiālās tiesības ir pareizi pielietotas, un vai prāva ir pareizi noritējusi.

Šī kontroles sašaurināšana notikusi tamdēļ, ka tiesnešu pārliecība, uz kuŗu dibinas vainas jautājuma un apstākļu novērtējums, ir grūti kontrolējama.

Kasācijas instance kontrolē pareizo apstākļu subsu-
māciju materiālajām tiesību normām, kā attiecībā uz sank-
ciju tā arī uz dispoziciju, un tālāk arī prāvas formālitātu
ievērošanu, kas garantē visas apsūdzētā tiesības.

Kasācija tiek nodota augstai virstiesai; katrā valstī ir
tikai viena kasācijas tiesa, kas lietu apskata uz partu sū-
dzības pamata. Ja kasācijas iestāde atrod kļūdu, viņa
atceļ spriedumu, ar ko zemākai instancei vēlreiz jāpārspiež.

Augstākajā tiesā ir tikai piedzīvojušākie juristi. Li-
dzās kasācijas darbībai viņai ir vēl arī tiesību pamācoša
darbība attiecībā uz zemākajām instancēm, proti, zemākai
instancei konkrētajā gadījumā jauna sprieduma taisīšanā
jāpieturas pie senāta norādījumiem. Tālāk, senāts var ra-
dīt arī precedentus tādā veidā ka viņš nosaka ne tikai to,
kā lieta izspriežama atsevišķā gadījumā, bet gan kā tādas
un tamlīdzīgas lietas vispār izspriežamas; šī vispārējā pa-
mācība tomēr nav obligātoriska, tomēr viņai ir ļoti liela
praktiska nozīme senāta autoritātes dēļ, un tāpēc, ka tos
spriedumus, kas nesaskan ar senāta pamācību, var apstrī-
dēt kasācijas ceļā. Ar to senāts var radīt tiesību prakses
apvienošanu.

Šie vispārējie tiesību pamācījumi rada t. s. senāta
praksi.

Senāts savu praksi var gan arī mainīt, bet tikai tādā
gadījumā, ja zemākās tiesas taisa senāta praksei neatbilsto-
šus, patstāvīgus spriedumus. Tad senāts var pievienoties
šo zemāko iestāžu praksei.

Francijā augstākās tiesas kasācijas darbība ir tiktālu ierobežota, ka attaisnošanas ggdījumā nekādā ziņā nav iespējama kasācija (favor rei). Bet ja šādai attaisnošanai pamatā ir bijušas kļūdas, tad tomēr prokurors var iesniegt kasācijas protestu, un proti, tiesību pamācības dēļ — attaisnojums paliek.

Latvijā un Vācijā šādus ierobežojumus nepazīst. —

Kasācijas sūdzības subjekti ir tie paši kas apellācijas sūdzībā:

apsūdzētais,
prokurors,
civilsūdzētājs,
privātsūdzētājs.

Kasācijas laiks ir 14 dienas rēķinot no sprieduma pasludināšanas galīgā veidā. Lai senātu pārāk neappludinātu ar nepamatotiem kasācijas sūdzībām, tad Latvijas bankā jāiemaksā zināma naudas summa kā ķīla. No šīs iemaksas ir atsvabināti tikai tie, kas atrodas apcietinājumā un prokurors.

Ja notiesāti ir vairāki, tad viņi var pievienoties viena kasācijas sūdzībai — 3 dienu laikā.

Zemākā instance paziņo pretpartijai par kasācijas sūdzības iesniegšanu. Pēc 3 dienu notecēšanas zemākā instance materiālus nosūta augstākai instancei, kuŗa vispirms pārbauda materiālu formālo pusi: vai ir pievienota ķīla, un vai pievesta tiesību kļūda (jāpieved likums, kas ir pārkāpts).

Senāta sēdes ir publiskas, tomēr pusēm par tām neziņo. Ja puses ierodas, kas nav obligātoriski, tad viņas var dot arī paskaidrojumus. Tā sistēma nav sevišķi laba; labāki būtu, ja pusēm paziņotu par sēdēm.

Process norit rakstiski, pie kam viens senators referē par sūdzību; tad var runāt puses, un beidzot runā virspurkurors, kas šeit tomēr ir bezpartejisks — padomdevējs. Viņa padomi tomēr nav obligātoriski pārējiem 3 senatoriem.

Senāts veco spriedumu var likt pārspriest, vai apstiprināt. Ja nepieciešama tikai necīga korrektūra, tad to var izlabot arī pats senāts, mainot spriedumu. Tā ir t. s. revīzija, kas arī ir tikai tiesiska sprieduma korrektūra. Pie mums šī revīzija nav sevišķi attīstīta, kā mēr Vācijā viņu pielieto ļoti bieži.

Katram senatoram ir tiesības smagu un grūti atrisināmu jautājumu gadījumos lietu pirms izšķiršanas nodot 3 departamentu plenārsapulcei. Pēc jautājuma noskaidrošanas šai plenārsapulcē lietu izšķir 3 senatori.

Kasācijas tiesas uzdevums attiecībā uz atsevišķu lietu pastāv pārbaudīšanā. Šeit pārbauda arī lietas apstākļus, protams ne to, vai viņi ir pierādīti vai nē, bet gan,

- 1) vai tiesa ir visu apskatījusi un jēmusi vērā, kas bija galvenā prāvā,
- 2) vai tiesa kaut ko nav pievienojusi lietai arī no tā, kas nebija galvenā prāvā,
- 3) vai nav apstākļu un faktu sagrozīšana. 4

Senāta darbības smaguma punkts tomēr ir prāvas vešanas kontrole. Tā kā kļūdas šeit notiek ļoti bieži, tad ir noteikts, ka kasācijas iemesls var būt tikai būtiskas kļūdas. Tālāk, ir prāvas formālītātes, kas ir sabiedrības interešu labā, un arī tādas, kas ir partu labā; pirmās ir vienmēr kasācijas iemesls (ja viņas ir būtiskas); otras tikai tad, ja parti pret tām ir uzstājušies, t. i. ja puse šo formālītātu

neievērošanas gadījumā liek ierakstīt protokolā, ka viņu tiesības ir aizskārtas.

Prāvas formālītātu pārkāpšana no izmeklēšanas tiesneša puses visumā netiek uzskatīta par būtisku (kasācijas sūdzība ir iespējama tikai tad, ja viņš uzsāk kriminālapsūdzību bez pietiekoša lietas sastāva).

Tiesas sagatavojošā darbībā ir kasācijas pamats, ja nav pieņemti liecinieki, kurus apsūdzētais vēlējies izsaukt uz paša rēķina, vai arī, ja apsūdzētais nav saņēmis paziņojumu vai apsūdzības rakstu. Galvenajā prāvā ir ļoti daudz kasācijas iemeslu (piem., pēdējā vārda nedošana).

9. MAI 1933

„Augstskola Mājā“ Nr. 86.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Kriminālprocess.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1931. g.)

17|18. lekcija.

Līdz ar to var iesniegt kasācijas sūdzību kad notikusi

- 1) procesa normu,
- 2) materiālo normu, un
- 3) kompetences noteikumu pārkāpšana.

Ja senāta praksi apskata tuvāki, tad var redzēt, ka senāts, atzīstot spriedumu par materiāli pareizu, mazu procesa pārkāpumu dēļ spriedumu nenoraida; ja, turpretim,

nepareizu, tad viņš izmanto mazu pārkāpumu kā sprieduma apgāšanas iemeslu.

Ar to arī izskaidrojama senāta prakses svārstīšanās par to, kas ir būtiski un kas nebūtiski procesa normu pārkāpumi.

Beidzot, senātam ir vēl viena funkcija: tieslietu ministrs var sasaukt senāta plenārsapulci tādos gadījumos, kad dažādās valsts daļās ir iesakņojusies dažāda prakse, un šī plenārsapulce šos jautājumus autentiski interpretē, lai praksi apvienotu. Tas tomēr nav labi, jo senāts taču vienmēr ir tiesa; tiesa tomēr nevar pēc savas būtības dot zinātniskus interpretējumus.

Ja senāts veco spriedumu ir atcēlis, tad lieta nonāk vēlreiz otrā instancē, kas rada jaunu spriedumu pēc senāta norādījumiem. Arī par šo spriedumu var iesniegt kasācijas sūdzību, u. t. t., kāmēr vairs nav nevienas kļūdas.

Prāvas atjaunošana.

Materiālās sprieduma patiesības princips ir tik stiprs, ka pat sprieduma izpildīšanas laikā ar sevišķiem nosacījumiem ir atļauta pārbaudīšana. Tā ir atjaunošana, kas iespējama tikai sevišķi svarīgos gadījumos. Viņa izcēlusies Francijā. Viņa pamatojas vai nu uz to, ka spriedumā ir tiesas kļūda (piemēram, kāds ir notiesāts par slepkavību, bet vēlāk izrādas, ka „noslepkavotais“ dzīvo), vai arī uz to, ka spriedums ir radies noziedzīgā kārtā (kad vēlāk uz zin, ka liecinieki ir melojuši, vai ka kāds dokuments ir viltots).

Francijā šeit tika izstrādāts kāds vispārējs jēdziens — „vēlāko jauno faktu“ jēdziens. Šie fakti ir tik svarīgi, ka

tiesa, ja viņa zinātu šos faktus, būtu taisījusi citādu spriedumu. Ja šādi fakti atrasti, prāva tiek atjaunota, notiek vēlreizēja iztiesāšana. Attaisnošanas gadījumā Francijā prāvas atjaunošana ir izslēgta, Vācijā un Austrijā, kur tika pārņemts šis atkaliztiesāšanas institūts, tomēr ir iespējama prāvas atjaunošana arī attaisnošanas gadījumos, lai gan ar smagākiem noteikumiem.

Francijā prāvas atjaunošanu jaunu faktu dēļ ir ļoti apgrūtināta, jo šeit līdzdarbojas arī administratīvi orgāni. Proti, par atjaunošanu nelūdz vis pats ieinteresētais tieši, bet gan ar tieslietu ministra starpniecību, kas viņa lūgumu var arī atstāt bez ievēribas. Ja ministrija lūgumu ir ievērojusi, tad vispirms kassācijas iestāde izšķir, vai ir iespējama atjaunošana, un beidzot lieta nonāk visu trīs senāta kameru plenārsēdē. Sai funkcijā senāts nav nekāda kassācijas iestāde, bet gan tiesa, kas pārbauda faktus, izklausīnā lieciniekus, un atceļ spriedumu. Ja senāts spriedumu ir atcēlis, tad viņš lietu nodod kādai zemākai instancei, lai tā taisītu jaunu spriedumu.

Vācijā res iudicata autoritāte netiek tik stipri aizsargāta kā Francijā. Proti, šis lūgums par prāvas atjaunošanu nav jāiesniedz centrālai tiesai, bet gan tai pašai tiesai, kas jau ir spriedusi. Vispirms tiesa pārbauda, vai jaunie fakti ir pietiekoši svarīgi atjaunošanai, un ja tas tiešam ir tā, tad tiesa taisa jaunu spriedumu.

Latvijā prāvas atjaunošanas process koncentrējas senāta krimināldepartamentā (pēc franču parauga). Iniciative ir prokuroram, pašam notiesātam, vai arī viņa radniekiem. Lūgums jāiesniedz tieši senātam. Senāts vispirms pārbauda, vai tiešam ir jauns svarīgs fakts radies, un šāda fakta esamības gadījumā atceļ spriedumu, un nodod lietu zemākai tiesai. Šī senāta darbība nav nekāda kassācijas dar-

biba, bet gan questio facti izmeklēšana. Ar atjaunošanu sprieduma izpildīšana tiek atcelta, un apsūdzētais atkal nokā izmeklēšanas stāvoklī, un līdz ar to izmeklēšanas cietumā. Tie ir noteikumi vispārīgām tiesām. — (§§ 954—960).

Miertiesnešiem ir jaunāki noteikumi no 1912. gada: § 212. Še arī ir nepieciešama senāta atļauja, bet lūgumi tiek iesniegti pašai miertiesai, vai arī tai apgabaltiesai, kas spriedusi kā otra instance. Viņi paši izmeklē, vai ir jauni fakti. Ja viņi noraida atjaunošanu, tad par to var sūdzēties senātam, kuram līdz ar to ir pēdējais vārds.

Tā tad, miertiesnešiem mums ir vācu sistēma, un vispārējām tiesām franču sistēma; liekas, ka vācu sistēma ir labākā.

Lai faktu varētu skaitīt par jaunu, tad pēc mūsu un franču tiesībām viņam bija jābūt **nezināmam** arī apsūdzētiem, resp. apsūdzētājiem. Šis noteikums ir ļoti stingrs, jo reizēm noklusēšanas ģemesli var būt ļoti svarīgi.

Tāpēc arī vācu tiesības atzīst, ka fakts der kā jauns arī tad, ja partam bija pamats viņu tiesā noklusēt.

Gandarijums nepatiesi notiesātam.

Istenībā viņš neiederas prāvā, tomēr mūsu procesā ir noteikumi par to, un pie tam slikti. Proti, jāatlīdzina ir tam, kas vainīgs pie nepatiešās notiesāšanas. Šeit gan nav domāta parasta tiesneša atbildība par viņa spriedumu, bet gan tikai tas, ka tiesnesis ir noziedzīgi notiesājis, spriedums, tā tad, ir bijis noziegums.

Vakareiropā pazīst citu institūtu: ja atjaunotā prāvā (ne parastajā apellācijas kārtībā) ir noskaidrota apsūdzētā nevainība, pie kam tiesnesis un izmeklēšanas tiesnesis ir maldījušies netišām, tad apsūdzētam jāsaņem atlīdzība, proti, ja spriedums ir jau izpildīts. Ir pilnīgi skaidrs, ka katra pilsoņa pienākums ir padoties spriedumam, un to paciest soda izpildīšanu salus publica interešu labā, bet tikpat skaidrs ir arī tas, ka sabiedrībai jāatbild par spriedumu, un ja notikusi netaisnība, tad sabiedrībai ar valsts starpniecību tas atkal jāizlabo: tāpēc arī nevainīgi notiesātais saņem atlīdzību no valsts.

Patiesībā nodarītā izlabošana, izņemot naudas sodus, ir neiespējama, tomēr mūsdienu tiesības arvien vairāk cenšas immateriālos zaudējumus noteikt naudā, lai vismaz kautko darītu šai lietā. Bez šaubām, līdzās immateriāliem zaudējumiem tiek atlīdzināti arī tieši materiālie zaudējumi.

Tiesības neparedz izlabošanu ar goda rehabilitāciju, tomēr praksē to reizēm izved piemēram, vēlākais dienesta paaugstinājums nevainīgi notiesātiem ierēdņiem.

Bet arī vainīgi notiesātam nav mūžīgi jācieš sava darba sekas, un tāpēc tiesību zaudēšanas gadījumos paredz rehabilitāciju. Ja tiesību zaudēšana ir uz laiku, tad pēc šī laika notecējuma notiesātais viņu atgūst; ja laiks nav noteikts, tad Sodliikumam § 31. paredz automātisku likumīgu rehabilitāciju.

Bez tam ir vēl arī tiesiska rehabilitācija: pēc zināma laika attiecīga persona var griezties pie prokurora un lūgt viņu, saīsināt laiku. Prokurors ievada izziņu un tad lietu nodod tiesai, kas to izskata rīcības sēdē (pilnīgākais rīcības sēdes veids, jo attiecīgā persona tiek uzklausi). Šai

sēdē nav nekādu partiju, un arī prokurors ir tikai padomdevējs. Ja tiesa atsakas no laika saisināšanas, tad par to nevar sūdzēties, un jaunu lūgumu var iesniegt tikai pēc 2 gadiem.

Tālākais rehabilitācijas veids ir rehabilitācija ar **apzēlošanu**. Tas tomēr ir ārkārtējs līdzeklis, kas tiek apskatīts materiālās tiesībās.

Ārkārtējie procesi.

Patiesībā šai apzīmējumā ir pretruna, jo ad Loc sastādīta ārkārtēja tiesa nav vis tiesa, bet patvarība. Tomēr šeit nav jādomā tiesas ad Loc, bet gan tiesas, kas no parastām novirzās, tomēr vienmēr viņas ir jau iepriekš noteiktas. Ārkārtējos procesus var iedalīt 2 kategorijās:

- 1) ārkārtēji procesi ar apsūdzētā garantiju **mazināšanu**, un
- 2) ar apsūdzētā garantiju **palielināšanu**.

Vispirms apskatīsim otru gadījumu: tā kā visa tiesa un visas garantijas ir tikai apsūdzētam (valstij nevajaga tiesu lai sodītu!) tad vispirms liekas vēlami, ka apsūdzētam dod lielākas garantijas. Viņas tomēr ir pretrunā ar vienādības principu (tiesas priekšā visi vienādi), un tāpēc mūdienu izņēmumi ir reducēti līdz minimumam. Izņēmumi ir palikuši amata pārkāpumos, jo ierēdņi paši ir valsts varas nesēji, un tiesas darbību šeit uzskata kā viena valsts orgāna iemaisīšanos citu orgānu sfairā.

Tālāk tiesas prāvas publiskums kaitē resora autoritātei, kāpēc patiesībā lietu vajadzētu izšķirt interni priekšniekiem. Ja viņa jau nonākusi līdz tiesai, tad ierēdņiem

vajaga vismaz līdzrunāt un lietu vajaga iepriekš izmeklēt. Viegļām lietām paredzēti tikai disciplinārsodi, kas arī smagākos gadījumos pievienojas tiesas sodam.

Par disciplinārsoda un tiesas soda robežām var izšķirties vienīgi priekšnieks: tādēļ arī ierēdnis tiek izdots tiesai tikai tad, ja priekšnieks to pielaiž, tā ir **administratīvā** garantija.

Augšējais domu gājiens valdīja agrākos laikos, un administratīvā garantija bieži tika izlietota arī nelietīgi, jo kolleģialitātes jūtu dēļ ierēdņi bieži savus locekļus neizdeva.

Ši iemesla dēļ arī katrā revolūcijā tiek prasīta administratīvo garantiju atcelšana. Ar **Kerenska** laika likumu administratīvā garantija Krievijā tika stipri ierobežota, lai gan pavisam to neatcēla. Šo likumu esam pārjēmuši arī mēs. 1922. g. 12. oktobrī, 81. p. kārtībā tika izdots jauns likums, kam īstenībā bija jāiznīcina administratīvo garantiju pēdējās paliekas, kas tomēr pilnīgi nav izdevies.

Šī likuma saturs :

Viņš attiecas tikai uz dienesta pienākumu — valsts un pašvaldību funkciju izpildītājiem, un **t i k a i** uz dienesta pārkāpumiem, kas paredzēti 1903. g. Sodu likumu XXXVII nodaļā (viņš neattiecas arī uz jauktiem pārkāpumiem). Bet ja ir tikai ar to vien, ka šeit ir paredzēts sevišķs process, pastāv izņēmums, ir jau administratīvas garantijas.

Izņēmumi attiecas uz:

- 1) prāvas sākumu,
- 2) nodošanu tiesai, un
- 3) tiesas norises lauku.

Ierēdņus iedala sevišķās katēgorijās

I Valsts prezidents, parlamenta locekļi, ministri un viņu palīgi, sūtņi.

II I un II klases ierēdņi.

III visi pārējie ierēdņi.

IV Tieslietu resora ierēdņi, sākot ar senatoriem un beidzoties ar mirtiesnešiem un zemes grāmatu nodaļu priekšniekiem (tā tad, visa prokuratūra, izmeklēšanas tiesneši, senāta virssekretāri, u. t. t.). Īpatnējs ir šis tieslietu ierēdņu atsevišķais nostādījums.

Izņēmumi attiecībā uz kriminālvajāšanas sākumu (1), ir:

pret (I) kriminālvajāšanu var uzsākt tikai senāta virsprokurors;

pret (II) tikai palātas prokurors;

pret (IV) tikai senāta plenārsapulce.

III grupai nav izņēmumu, jo šeit kriminālvajāšanu uzsāk apgabaltiesas prokurors. Ierēdņu izņēmuma stāvoklis, tā tad, pastāv tai apstākli ka kriminālvajāšanu pret viņiem var uzsākt tikai augstāka instance, jo viņu pārkāpumiem piešķir lielāku nozīmi.

Izņēmumi par nodošanu tiesai (2) ir (1): nodošanu tiesai izdara senāta civildepartaments;

II un III grupai nav izņēmumu, jo nodošanu tiesas izdara kā parasti palātas apsūdzības kamera;

IV grupai nodošanu tiesai izved senāta plenārsapulce.

Izņēmumi attiecībā uz tiesas sēdes norisi (3) ir:

I grupai spriež palāta,
II un III nav izņēmumu (spriež apgabaltiesa),
IV: Senāta krimināldepartaments.

Šāda kārtība mēģina dot zināmiem ierēdņiem lielāku drošību pat pārsteidzīgiem spriedumiem, nododot viņu prāvas augstākām iestādēm.

Sevišķi labvēlīgs stāvoklis ir tieslietu darbiniekiem, kuŗus aizsargā viņu pašu resors. Tas tomēr ir taisni tas, pret ko cīnījās kā pret administratīvām garantijām. Bez šaubām, tiesa nav administratīva iestāde, un tāpēc šeit nav administratīva garantija, bet gan tāda, ko dod paša resors.

Lielāka kļūda ir tā, ka zemākais tiesas darbinieks tiek vairāk aizsargāts kā augstākie valsts ierēdņi.

Ja arī valsts prezidents un sūtņi tiek sargāti ar citām garantijām, proti, ar parlamenta atļauju, tad tomēr nav pareizi kriminālvajāšanas uzsākšanu, piem. pret valsts prezidentu, nodot v i e n a i personai — senāta visprokuroram.

Ja jau ierēdņus grib aizsargāt vairāk, tad aizsardzības stiprums būtu jāpiemēro amata augstumam.

Vakareiprā ir sevišķas valsts tiesas tādiem pārkāpumiem, kuŗus izdara augstāki ierēdņi, ko motivē ar to, ka zemāka tiesa šeit nespriedis objektīvi. Romā šis jautājums bija laimīgi atrisināts tādā veidā, ka konsuļus nevarēja apsūdzēt viņu amata izpildīšanas laikā; pēc amatu nolikšanas to varēja, jo amata prestižu tas vairs nevarēja aizskārt.

Te, bez šaubām, ir vajadzīgs īss amata izpildīšanas laiks; citādi šis princips ir nesekmīgs.

Kādā mūsdienu tiesiskā valstī šīs sevišķās garantijas ierēdņiem netiek dotas tamdēļ, lai viņiem radītu sevišķas privilēģijas, bet gan lai uzturētu ierēdņu vispārējo prestižu.

Pilnīgi citu motīvu dēļ garantijas tiek palielinātas m a z g a d i g o tiesās. Rietumos šeit jau liela attīstība, mums tikai šīs attīstības sākums (projekts!). Pamats ir ideja, ka mazgadīgos kā, procesuāli tā materiāli tiesiskī jāapskata citādi. Viņu izņēmuma stāvoklis pastāv tai apstākļi ka viņiem ir ierīkota speciāla tiesa: Anglijā un Amērikā „Juvenal—Courts“, Francijā un Beļģijā „Tribunaux pour les enfants“, Vācijā „Jugendgerichte“. Arī mums ir sevišķs miertiesnesis mazgadīgiem (16. iecirkņa miertiesnesis). Tālāk mazgadīgo prāvās izdara zināmus pārgrozījumus [pie mums vēl nē]: vienmēr jāspriež aiz slēgtām durvīm, sevišķu uzmanību piegriež pieskaitamības jautājumam; Vācijā pastāv tiesa no 1 tiesneša un 2 šefēniem, kas ir vai nu pedagogi vai nodarbināti sociālajā palīdzībā,

Tālāk ir arī jaunatnes pieraugi (Jugendpfleger, probation officers, deleges). Viņi ir pa pusei oficiāli, un padoti pašvaldību ierēdņiem. Viņi uzmana nosacīti atlaistos mazgadīgos. Mazgadīgiem garantiju augstums nav atkarīgs no piederības pie kādas sabiedrības klases, bet gan no v e c u m a (pie mums līdz 18 gadiem); tā ir jaunātnes privilēģija, jo viņai sods nav domāts kā sods, bet vairāk kā labošana.

S a m ā z i n ā t u garantiju process. Agrāk garantijas samazināja valsts noziegumu gadījumos, jo valsts šeit negribēja objektīvi sodīt, bet gan iznīcināt kādu pretinieku. Šeit ir atstāts tikai garantiju minimums. Krievijā biežas kara tiesas, u. t. t. Pirmā instance parasti bija pa-

1āta. Pie mums nav šeit sevišķs process. Process ir sa-
sināts un samazinātām garantijām vieglām lietām.

Šeit nav vajadzīgs complicēts aparāts un arī pats ap-
sūdzētais apmierinātāks ar ātro izšķirumu. No šejienes
attīstījušās :

- 1) tiesas pavēles, un
- 2) administratīvas sodu pavēles.

Ad 1): sevišķi necīgās lietās miertiesnesis publiskā
sēdē var izdot t. s. soda pavēli, pie kam nenotiek nekā-
das partu disputs.

Soda pavēle iespējama tikai tādā gadījumā, ja likumā
kā augstākais sods paredzēti Ls 100.— vai mēnesis cie-
tuma (izņēmums ir lietas, kur pievienojas civilprasība: te
soda pavēli nevar dot). Miertiesnesim soda pavēle jānod
24 stundu laikā publiskā sēdē, apsūdzētais netiek uzaici-
nāts, un soda pavēli viņam piesūta. 7 dienu laikā viņam
ir tiesības prasīt kārtīgu sēdi. Ja viņš uz šādu sēdi pats
neierodas, vai vispār nemaz nelūdz tādu, tad soda pavēle
stājas spēkā kā spriedums.

Šis lielais garantiju pazeminājums ir paša apsūdzētā
labā, jo šādās sīkās lietās ātra izšķiršana ir vēlamākā, bez
tam, ar viņa lūgumu var lietu iztīrīt ar parastajām ga-
rantijām.

Ad 2). Administratīvā soda pavēle iet vēl tālāk ga-
rantija samazināšanā. Latvijā tas vēl nav tik stipri attīstī-
ties kā Vakareuropā. Šeit soda pavēli nedod tiesnesis, bet
administratīvi ierēdņi, pa lielākai daļai, policija. Mazu
naudas sodu gadījumos policija tos var iekasēt tūlīt uz
vietas, pamatojoties uz soda pavēli, un lieta nemaz nenō-

nāk tiesā. Ja nemaksā, vai protestē pret nosodišanu, tad lieta nonāk pie mirtiesneša, kas rīkojas kā parasti.

Fiska lietas ierēdņus, kam jā rūpējas par iejēmumiem, pārstāv prokurātūra. Pa lielākai daļai, lieta šeit grozas ap muitas un akcizes pārkāpumiem.

O b j e k t ī v ā s prāvas: viņas notiek tad, kad nav neviena sodāma subjekta, bet tikai objekts. Vai nu vispār izdarītājs nav bijis, vai paguvis nozust. Tad prāvu ved „objektīvi“. (Piem. civilsūdzība krimināllietas izbeigšanas gadījumā vainīgā nāves dēļ).

Sevišķi bieži objektīvās prāvas notiek preses pārkāpumos: ja presē atrodamas noziedzīgas lietas, tad iekšlietu ministrija var tūlīņ iejaukties (inhibieren), bet lai netiktu ierobežota preses brīvība, tad vispirms vajadzīgs tiesas apstiprinājums. Tā kā tiesai šai sēdē ir tikai avižu lapa, bez apsūdzētā, tad tā ir „objektīva“ prāva (šeit min arī konfiskāciju).

Internacionālā tiesu palīdzība.

Ja vienā valstī tiesu darba dalīšanas dēļ ir nepieciešama tiesu kopdarbība. Ja izmeklēšanas tiesnesim nozieguma pēdām jāseko ārpus sava iecirkņa robežām, tad, bez šaubām, viņš to pats nevar darīt un to izdara viņa kollega kā amata palīdzību, (liecinieku nopratināšana, corpora delicti ievākšana, u. t. t.). Tam līdzīgi jāpalīdz arī policijai izmeklēšanas tiesnesim.

Bet pie valsts robežām šai palīdzībai beigas. Tas ir teritoriālais princips. Tomēr „delicta sunt pumienda“ princips noveda pie t. s. internacionālās tiesu palīdzības (assis-

tance judiciaire] ligumu formā starp valsti un valsti. Mūsdienās šādu ligumu ir ļoti daudz. Universāllīgums tomēr vēl nav radīts. Tiesu palīdzības pamatprincips valšķu suverēnitātes dēļ tāds, ka palīdzība iet no valsts uz valsti, un ne no institūta uz institūtu. Viņa iet caur ārlietu ministriju diplomātiskās satiksmes ceļā, un ir ļoti komplicēta. Piemēram, no izmeklēšanas tiesneša līdz tieslietu ministrim kas griežas pie otras valsts ārlietu ministra, un tur tas iet to pašu ceļu atkal lejā.

Ideāla būtu tieša satiksme starp ierēdņiem. Tomēr arī dažās Latvijas konvencijās tas ir atļauts tikai izņēmumu veidā (piem. bēgļa notveršanā). Apcietināšana var notikt tikai tad, ja ir apcietināšanas pavēle. Pēc tam nāk diplomātiskā satiksme.

Internacionālās tiesu palīdzības sevišķs veids ir izdošanas process, ar kuŗu ir attīstījusies visa tiesu palīdzība, un kas savas vēsturiskās pagātnes dēļ ir stipri klausulēts. Mūsdienu pamatprincips pastāv tai apstākļi, ka to valšķu starpā, kas atrodas uz vienāda kultūras līmeņa, izņemot gadījumus, ja viņas atrodas naidīgās attiecībās, nevajaga būt grūtībām.

Izdošanā izšķir 3 sistēmas:

1) administratīvā sistēma; agrāk šī sistēma valdīja Francijā un vēl šodien tā der pie mums. Tiesas vispār līdzī nerunā; sarunas notiek starp ārlietu ministrijām, izdošana, turpretim, atkarājas vienīgi no tieslietu ministra, kas, bez šaubām, no prokuratūras dabū izziņu. Izdošanu izved iekšlietu ministrs.

Šai sistēmai liela priekšrocība ir ātrums, bet izdodamais ir pilnīgi bez garantijām.

2) Beļģu sistēma: kautkas vidējs. Īstā izšķiršana šeit ir administratīva, ierēdņiem, bet tiesām prasa padomu. Tas ir slikti, jo tiesas pēc savas būtības nav juriskonsulti, bet viņām jāspriež ar saistošu spēku.

3) Angļu sistēma: ieviesta 1872. g. un ir pati labākā. Tagad to pārjēmušas arī Vācija un Francija. Pēc šīs sistēmas izšķiršana ir tiesām. Izdošana iet caur Home Department (Vācijā un Francijā — tieslietu ministrija) līdz tiesai, kas tad izšķir, vai izdot vai nē. Ja tiesa saka „nē”, tad izdošana nenotiek, ja tiesa saka „ja”, tad no ministra atkarājas, vai viņš grib izdot, vai nē. Pēdējais ievests tamdēļ, ka izdošanā bieži lielu lomu spēlē politika, ko tiesas neievēro.

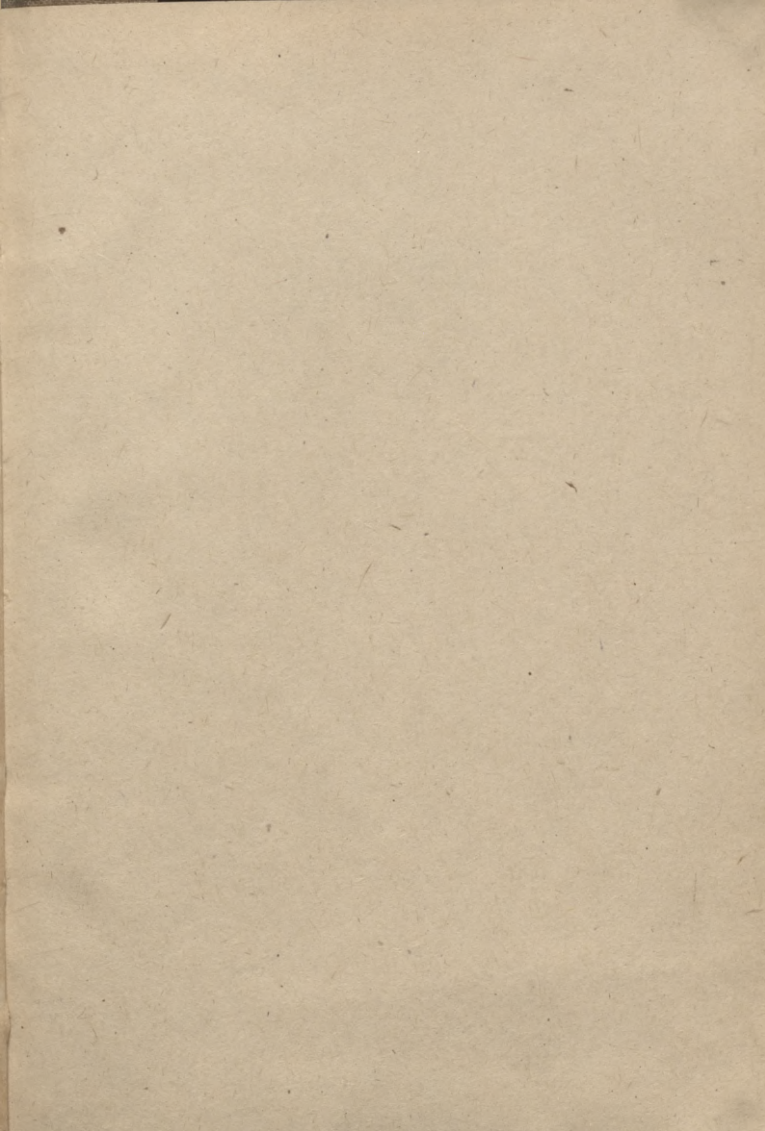
Pie mums izdošana noteikta ar kriminālprocesa (1926. § 847.

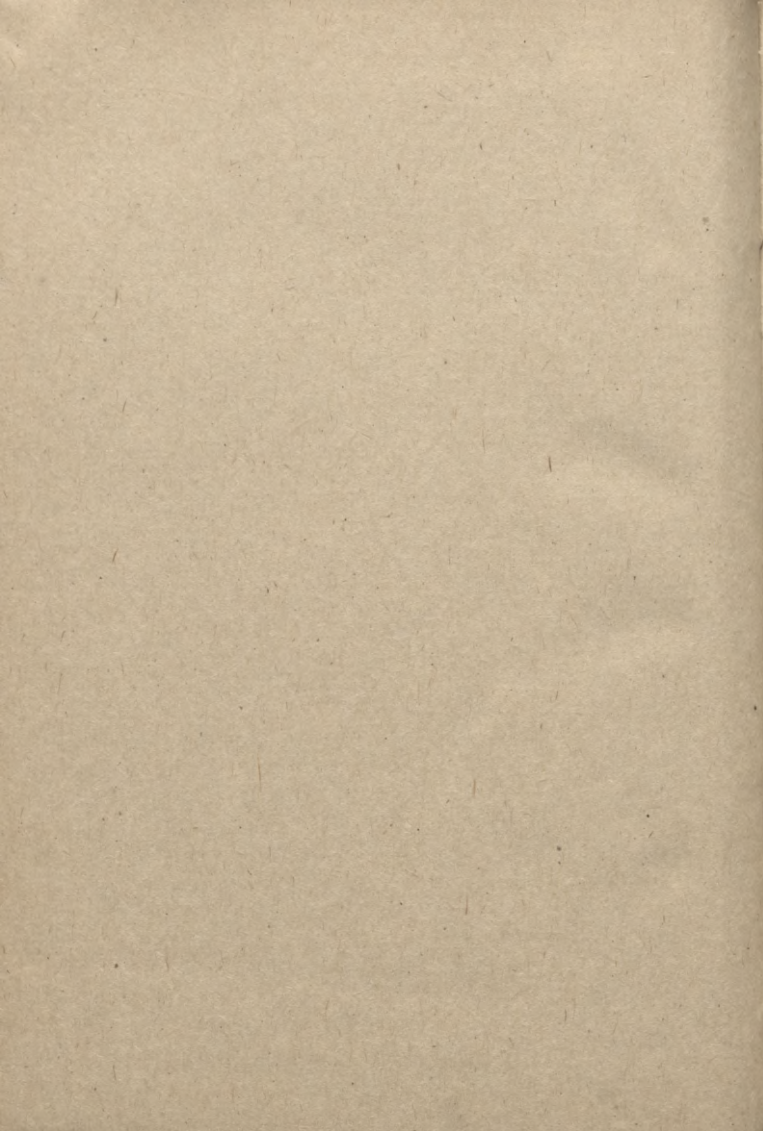
Beigas.

9 MAI 1933

28902

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309074689